

DOOR DE VADER GELIEFD

**Kort overzicht van de bekering van Willem Pleijte te Zoutelande
en een eenvoudige oefening.**

**Met historische gegevens Gereformeerde Gemeente Zoutelande
en bekering en sterven van Florus de Wolf.**

4^e brochure in de serie: *Kinderen Gods op Walcheren in de 19^e en 20^e eeuw*

Uitgave: Stichting DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2001

INHOUD

Voorwoord

Hoofdstuk 1 **De afscheiding omgeving Biggekerke**

- 1 De eerste Afscheiden gemeente
- 2 Veroordeling en gevangenschap
- 3 Ds. Budding predikant van de Zeeuwse gemeenten.

Hoofdstuk 2 **Willem Pleijte, gereformeerd oefenaar te Zoutelande**

- 1 Voorwoord uit: Oefeningen door W. Pleijte
- 2 Willems bekering
- 3 Brief aan David Janse
- 4 Derde oefening door W. Pleijte
- 5 Gedeeltelijke kwartierstaat / stamboom W. Pleijte

Hoofdstuk 3 **Gereformeerde Gemeente te Zoutelande**

- 1 De Afscheiding in omgeving Zoutelande
- 2 Begin van de Gereformeerde Gemeente
- 3 Kristiaan de Wolf
- 4 Florus de Wolf
- 5 Pieter de Wolf
- 6 David Kodde
- 7 Willem Lievense

Hoofdstuk 4 **Bijlage: Levensschets van Jan de Korte Het sterven van Christien de Korte**

Literatuurlijst

VOORWOORD

Het is opmerkelijk dat de Heere in de 19^e eeuw op tal van plaatsen in het land sommige mensen krachtdadig bekeerde. Vooral in de tijd van de Afscheiding, in 1834, maar ook wel daarna waren er perioden waarin de Geest des Heeren in velen werkte. Dikwijls werkte de Heere, soms op bijzondere wijze, onder jonge mensen.

Een van hen, die op Walcheren leefde, was Willem Pleijte. Hij is nu een vergeten burger geworden, maar in zijn leven was hij in Zoutelande en de wijde omgeving een licht op een berg en een vraagbaak voor velen.

Willem werd krachtig uit de wereld getrokken op 20 jarige leeftijd. Korte tijd later openbaarde Christus Zich in zijn ziel, ja méér, de Vader openbaarde Zich als Zijn God en Vader, die hem van eeuwigheid lief had, zoals Jezus zei: *Die Mij liefheeft die zal Mijn woord bewaren en Mijn Vader zal hem liefhebben.* Joh 14:23. Willem Pleijte heeft het woord des Heeren bewaard en er ook van gesproken. Is er een groter wonder te bedenken dan dat een goddeloos zondaar door de Heere geliefd wordt? En die liefdeband kan echt nooit kapot. Die kan rekken, een kind kan tegen zijn Vader zondigen, zich slecht gedragen, maar vroeg of laat komt hij schuchter terug om vergeving te vragen, pleitend op het liefdehart van zijn Vader.

De vrucht van deze genade is een nauwgezet leven in evangelische heiligmaking in de binnenkamer. En zou deze liefde zich ook niet naar buiten openbaren? Niet in het minste in liefde en werkzaamheid tot het eeuwig welzijn van onze medemens. Deze vruchten van het geestelijk leven treft u aan in de nagelaten oefeningen van Pleijte.

Ook aan het geestelijk leven van enkele anderen is aandacht gegeven. Dat ik hierin selectief te werk ben gegaan, vindt z'n reden in de beschikbare informatie en het feit dat we met sommigen een familierelatie hebben.

Als we nu zien hoe weinig geestelijk leven er in Zoutelande en omgeving is overgebleven en hoe de wereld en de zonde zegevieren, dan moet de schrik ons wel om het hart slaan. *Het is te vrezzen dat de Heere dit land tot zout heeft overgegeven*, zie Ezechiël 47:11.

Het is mijn innerlijke wens dat de Geest des Heeren nog eens opnieuw over ons en ons nageslacht uitgegoten mocht worden, tot gezondheid en vruchtbaarheid, tot leven en zaligheid, uit kracht van on vervulde beloften en oude gebeden, die nog naklinken in de oren des Heeren!

Middelburg, mei 2000.

Copyright Willem Westerbeke.

DE AFSCHIEDING OMGEVING BIGGEKERKE

De eerste Afscheidende gemeente

Onderstaande gegevens zijn gedeeltelijk overgenomen uit: *De Afscheiding in 1834 in Zeeland*, door dr. J. Wesseling.

De Afscheiding van de Hervormde Kerk heeft op Walcheren een grote stimulans gekregen door de bekende predikant ds. H. J. Budding. Ds. Budding werd op 24 jarige leeftijd predikant van Biggekerke, 15 december 1834. Kort daarna begon zijn strijd. Ds. Budding schrijft: "...dat hij zelf ook was begonnen te strijden tegen den leugen en afval onzer dagen in het Nederl. Hervormd kerkgenootschap."

De Afscheidingen van ds. De Cock in Groningen en ds. Scholte in Noord-Brabant waren slechts weinige weken eerder een feit geworden. Ds. Budding koos partij voor hen, die vervolgd en onderdrukt werden, omdat ze Christus en zijn waarheid beleden. Dit had er toe geleid, dat hij het volgend jaar vanaf eind november 1835 geregeld in wekelijks gehouden bidstonden was voorgegaan, de hele winter door, „niet zonder kennelijken zegen voor 's Heeren volk".

Een uiting van zijn verzet tegen "het anti-Gereformeerde Kerkbestuur" was ook geweest, dat hij gestopt was met het laten zingen van Evangelische gezangen, eerst in de wekelijks gehouden bidstonden en vanaf 6 december 1835 ook in de zondagse kerkdiensten.

Een week later had hij aan het eind van de morgendienst het gezangboek zelfs van de preekstoel meegenomen en het in een kast in de consistorie kamer gedeponeerd. Wat men met de andere nog in de kerk aanwezige gezangboeken wilde doen, moest ieder zelf maar weten. Met deze radicale maatregel waren niet alle kerkenraadsleden het eens. Ze waren bang voor de gevolgen. Hun protest tegen de gezangen had zich beperkt tot het niet meer meezingen daarvan in de kerkdiensten.

Daarom handelde ds. Budding enkele maanden later dan ook volslagen op eigen verantwoordelijkheid, toen hij per 1 april 1836 (Goede Vrijdag) de bevoegde kerkelijke instanties schriftelijk mededeelde, dat hij brak met het classicaal bestuur van Middelburg en met het Hervormd kerkgenootschap in het hele land. Deze beslissing was een antwoord op een schrijven van het classicaal bestuur, waarin gedreigd werd hem als predikant af te zetten. Volgens ds. Budding vertoonde het Hervormd Kerkgenootschap niet één kenmerk meer van de heilige, algemene, christelijke Kerk Dit was krasse taal. Ds. Budding schreef trouwens altijd absoluut en radicaal.

Tevens legde hij zijn 'post' als predikant bij het Hervormd Kerkgenootschap en de Hervormde gemeente van 'Biggekerke en Crommenhoeke' neer. Dat hij nu ook geen traktement meer ontving, althans daarvan niet zeker meer was, deerde de vrijgezel niet. Om geld voor zichzelf had hij nog nooit gegeven, als een ander maar genoeg had.

Natuurlijk moest hij ook zijn kerkenraad van deze ingrijpende, persoonlijke beslissing op de hoogte stellen. Hij deed het als volgt: op die vrijdag voor Pasen verzocht hij de hele kerkenraad bij hem in de pastorie te komen. Op diaken Zacharias Koene na, kwamen ze allen. Ieder voelde, dat er iets uiterst belangrijks stond te gebeuren. Eerst liet ds. Budding het schrijven van het classicaal bestuur zien, twee dagen geleden ontvangen, met het verzoek binnen 14 dagen te antwoorden op de vraag of hij van plan was zich te houden aan wat ds. Budding smadelijk noemde „...wet, orde en regel buiten en tegen Gods Woord". Ook las ds. Budding zijn kerkenraadsleden het door hem verzonden antwoord voor, met de daarin door hem genomen beslissing, namelijk om te breken met het Hervormde kerkgenootschap. Verder

deelde hij zijn ambtsdragers met nadruk mee, dat hij indertijd „wettig en mitsdien van God zelve" als predikant in Biggekerke was beroepen. Daarom bleef hij zich verbonden voelen met allen, die aan de gereformeerde belijdenis en kerkenorde wensten vast te houden, met verwerping van het „anti-Gereformeerde Bestuur van het Nederlandsch Hervormd Kerkgenootschap". Tenslotte deelde hij nog mede, dat hij aansluiting wilde zoeken bij de reeds Afgescheiden gemeenten. Bovenstaande woorden en verklaringen klonken op die gedenkwaardige 1 april 1836 in de Hervormde pastorie van Biggekerke.

Hij zei er nog bij, dat hij niet eerder in Biggekerke zijn ambtelijk werk weer zou verrichten dan nadat de broeders hem duidelijk hadden gemaakt, dat ook zij zich gebonden bleven voelen aan de besluiten van de synode van Dordrecht 1618/1619. En daarmee was het gesprek afgelopen. Zijn kerkenraadsleden konden naar huis gaan.

Hoe reageerden de kerkenraadsleden en de gemeente nu op ds. Buddings beslissing? Want er was een heel nieuwe en verwarde situatie ontstaan. Ds. Budding zelf was inmiddels al uit Biggekerke vertrokken, en preekte voor Afgescheiden groepen in Holland en Utrecht. Hem kon men dus niet meer om advies of verduidelijking vragen. Ze moesten volkomen zelfstandig handelen in kerkelijk gezien uiterst moeilijke omstandigheden. Achteraf zou blijken, dat het bijna vier maanden zou duren, voordat ds. Budding zich weer in Biggekerke vertoonde. Op woensdag 27 april 1836 werd er een gemeentevergadering gehouden bij Pieter Wijnand, de boer van Krommenhoeke, om orde op de kerkelijke zaken te stellen. Uit de door ds. Budding zelf geschreven notulen -hij was zelf niet aanwezig- blijkt, dat present waren: Pieter Wijnand, Job Wisse, Jan Jansse van Sparretak, Jacobus Konraad, Jan Leinsse Zachariasse en Stefanus P. Kesteloo.

S. Kesteloo opende op verzoek de vergadering „met aanroeping van den Naam des Heeren. Daarna ging men over tot het kiezen van 2 'voorlopige' ouderlingen en een scriba. Dit werden Job Wisse en Jacobus Konrad en P. Wijnand, scriba. Onderaan de notulen schreef Budding nog eigenhandig de beide verzen uit Pred. 12:13,14: "Van alles dat gehoord is, is het einde der zake: Vreest God, ende houdt zijne geboden: want dit betaamt alle menschen. Want God zal ieders werk in 't gerigte brengen met al dat verborgen is, 't zij goed of 't zij kwaad."

(Kesteloo was waarschijnlijk Stefanus Kesteloo, arbeider, geb. Domburg, 5 febr. 1787 en overleden 28 febr. 1855 te Biggekerke. Hij was getrouwd met Neeltje Simpehaar.)

Op vrijdag 29 juli 1836 was ds. Budding eindelijk weer in Biggekerke terug. In een brief aan ds. Scholte vertelt hij zijn bevindingen aldaar.

Met verlangen hadden de 'goedgezinden' daar naar zijn komst uitgezien. Het was maar goed, dat hij kwam, want nu kon hij dadelijk helpen pas ontstane moeilijkheden uit de weg te ruimen. Weliswaar was het aantal Afgescheidenen maar enkele tientallen belijdende leden, maar onder de niet-Afgescheidenen bevonden zich zeer velen die met hem sympathiseerden. Dezen waren dan ook volgens hem bijna 'als een eenig man' naar hem komen luisteren, toen hij de eerste keer weer in Biggekerke preekte.

Dat niet meer personen zich officieel bij de Afscheiding wilden aansluiten, vond volgens ds. Budding o.a. zijn oorzaak in vrees voor vervolging en 'berooving van tijdelijk bestaan, welke niet weinig gaande gehouden wordt door gedurige logenachtige geruchten, die van den kant der vijanden breed uitgemeten en verbreid worden'.

In hetzelfde belangrijke schrijven meldt ds. Budding over de vorderingen die de Afscheiding maakte:

„De afscheiding en aansluiting gaat overigens langzaam, doch trapsgewijze voort. In de omstreken van Domburg en Aagtekerke wel het meest. Vijgeboom gaat nog voort op het Kasteel van den Heer Versluijs, waar eene zeer ruime plaats is in gereedheid gebragt, gezet te oefenen. [oefenen is preken door iemand die geen predikant is]. Aanstaande Vrijdag is mijn

voornemen, zoo de Heere wil, derwaarts henen te gaan, om de *Gemeente* te bezoeken. Een en andermaal ben ik op verzoek bij den Heer Versluijs geweest en met toegenegenheid ontvangen en aangehoord. Ook Vijgeboom is, zoo ver ik merken kan, ten volle instemmende. In Middelburg bestaat de gemeente uit ruim 100 zielen. De Afscheiding scheen eenigen tijd gestaakt ook door de vreesachtigheid van de Opzieners die niet boven de 19 hebben durven vergaderen, maar nu begint er hier en daar leven te komen.

In Vlissingen is alles doodstil. Geen één afgescheiden. In het land van ter Goes staat de Heere krachtig op. De afscheiding gaat daar wel door; over 14 dagen denk ik derwaarts te vertrekken, zoo er geene verhindering komt door de Regtbanken of door het plaatselijk bestuur van Bêkerke, 't welk opgezet door een Secretaris, eertijds een schijnvriend en nu een openbare vijand, alle pogingen aanwendt om mij in den *schutterlijken dienst* te trekken."

We merken hierbij op, dat het de taak van de schutterij was om bij oproer en relletjes het gezag te handhaven; alle mannen van 25-35 jaar konden worden opgeroepen. En nu Budding ambteloos burger was geworden, liep hij ook de kans aan schietoefeningen enz. te moeten deelnemen. Zo kon secretaris Frederik van Sorge hem, de bron van alle onrust, dus treffen!

Op zondag 31 juli preekte ds. Budding in de schuur van Job Wisse op de hofstede 'Grijpskerke'. Zowel 's morgens, 's middags als 's avonds over Hooglied 1 resp. vers 7,8 en 5c.

De donderdag daarop, 4 augustus 1836 was er bij Jakobus Konraad aan huis een vergadering met het doel een overzicht te krijgen van de pas ontstane gemeente om deze vervolgens beter te kunnen organiseren. Aan de uitnodiging hadden 18 personen gehoor gegeven. Alle aanwezigen legden plechtig de verklaring af, "dat zij zich wenschen te verbinden aan de ware Gereformeerde kerk, overeenkomstig met hunne eenmaal afgelegde Belijdenis".

Alleen Adriana Moens kon nog niet ingeschreven worden, omdat ze voor de kerkenraad nog geen geloofsbelijdenis had afgelegd. Verder sloten zich aan P. Polderman, terwijl Jacob Melis van Grijpskerke, 70 jaar, verklaarde dat ook graag te willen doen, omdat er in zijn woonplaats nog geen Afscheiden gemeente bestond. Hij was president- ouderling van de Hervormde Kerk van Grijpskerke geweest en had zich in de eerste helft van april 1836 van de Hervormde gemeente aldaar afgescheiden.

Jacob Melis was op 27 december 1765 in Westkapelle geboren en kwam in 1790 in Grijpskerke wonen. Hij was getrouwd met Neeltje Rubbens die op 15 augustus 1822 is overleden, 71 jaar oud. Volgens het bevolkingsregister van Grijpskerke woonde Jacob in 1830 bij zijn schoonzoon Pieter Six, geb. ong. 1789, landman. Op 8 november 1850 is Melis overleden, 84 jaar oud.

In bovengenoemde vergadering werd een lijst opgesteld met namen van *kleine* kinderen, die met toestemming van de ouders tot de Afscheiden gemeente van Biggekerke zouden gaan behoren. Het waren er 10: Jan, zoon van Pieter Wijnand en Adriana van Sparretak. Joost, zoon van Jan Jansse van Sparretak. Willem en Helena, kinderen van Stefanus Kesteloo. Joost, zoon van Soetje Janse Geerse. Johanna, Jan en Geertje, kinderen van J. Olbertijn en E.J. Kesteloo. Wisse en Neeltje, kinderen van C. Dekker en P. Uijterschout. De *oudere* kinderen mochten zelf beslissen of ze zich wilden afscheiden.

Vervolgens kwam een heel belangrijk punt aan de orde, namelijk het nu definitief kiezen van 2 ouderlingen en 2 diakenen. Aan deze stemming deden de vrouwen vrijwillig niet mee, „betuigende genoeg te zullen nemen in de door de manslidmaten benoemen". Om die lijn door te trekken werd besloten, dat in het vervolg de kerkenraadsleden alleen door de manslidmaten zouden worden gekozen. Ditmaal was de uitslag dat Job Wisse en Pieter Wijnand tot ouderling en Jakobus Konraad en Christiaan Dekker tot diaken werden gekozen.

De eerste drie hadden ook al in de Hervormde kerkenraad gezeten. Met de woorden dat ze vertrouwden op de „bekwaam makende genade Gods" namen ze hun roeping aan.

In dezelfde gemeentevergadering las ds. Budding aan het eind nog „het gebed voor allen nood der Christenheid" voor, te vinden in de Liturgie „onzer Gereformeerde Kerken". Hij deed dit met het oog op de vervolgingen, waaraan overal in het land de Afscheidenen bloot stonden en die ook in Biggekerke werkelijkheid konden worden. Tenslotte is „de vergadering in liefde en eendragtigheid uiteen gegaan".

Hierna vermeldde ds. Budding als terloops, dat ook besloten was in de kerkdiensten voortaan alleen uit de psalmberijming van Petrus Datheen te laten zingen. Weinig kon men toen nog vermoeden, dat slechts enkele jaren later de kwestie van het al of niet gebruiken van de oude berijming van Datheen zou leiden tot een scheuring in de Afscheiden kerken van Zeeland.

Met voldoening vermeldde ds. Budding, dat er in de kerkdiensten van zondag 7 augustus 1836 voor het eerst uit de oude psalmen van Datheen was gezongen.

Einde vergadering.

Van elk van de vier hierboven genoemde kerkenraadsleden enkele nadere personalia:

1. **Job Wisse Willemz**, de 66-jarige boer op het hof Grijskerke, getrouwd met Leuntje Huijsman, had een zware tijd voor de boeg, want nog in hetzelfde jaar 1836 werd hij wegens zijn weigering de hem opgelegde boeten te betalen langdurig in de gevangenis gegijzeld, wat zijn gezondheid geen goed deed. Niet lang daarna, op 25 september 1837 is hij overleden, 67 jaar oud.

2. **Pieter Wijnand**, boer op Krommenhoeke, geb. ong. 1792. Hij was getrouwd met Adriana van Sparretak. Op 27 januari 1868 is hij overleden, 75 jaar oud. Ook hij heeft eind 1836, begin 1837 een hele tijd in de gevangenis gezeten.

3. **Jacobus Konraad**, wagenmaker van beroep, was 26 jaar toen hij in 1820 trouwde met de toen 27-jarige huishoudster Suzanna Wisse. Het huwelijk is 27 september 1820 in Middelburg gesloten. De bruidegom was een zoon van Jan Konraad (wagenmaker) en Maatje Wondergem. De bruid, geboren in Domburg, was een dochter van Florus Adriaanse Wisse en Leuntje Pieterse Passenier.

4. **Christiaan Dekker** geboren 14 mei 1793 te Meliskerke als zoon van Francois Dekker en Pieterella Wisse Schout, landbouwer, is eerst getrouwd geweest met Pieterella Uijterschout, die op 5 juli 1842 overleed, 46 jaar oud. Hij hertrouwde op 29 september 1843 in Biggekerke met de 41-jarige dienstmeid Neeltje Zachariasse. Getuigen bij dit tweede huwelijk van Christiaan Dekker waren zijn zwagers Pieter Uijterschout, een 47-jarige dagloner, wonende te Grijskerke en de 44-jarige landbouwer Lein Geschiere te Meliskerke. Verder de broers van de bruid Zacharias Zachariasse, 44 jaar, landbouwer, wonende te Koudekerke; en Jan Zachariasse, 31 jaar, landbouwer te Biggekerke. Het echtpaar is 15 mei 1867 naar Koudekerke verhuisd, waar Christiaan Dekker op 18 augustus 1869 is overleden. Zijn vrouw Neeltje Zachariasse is in mei 1873 naar Biggekerke teruggekeerd. Ze was een dochter van Lein Zachariasse en Leuntje Boks, wonende te Biggekerke.

Veroordeling en gevangenschap

Nu keren we terug naar de middagdienst van zondag **7 augustus 1836** toen ds. Budding drie maal in de schuur van Job Wisse preekte. In de middagdienst voor de preek werden de enkele dagen eerder gekozen en hierboven al genoemde ambtsdraggers in hun dienst bevestigd, zodat dit de datum is van de instituering van de Afscheiden gemeente van Biggekerke.

De Overheid zag de Afscheiding met lede ogen aan. Om deze beweging in haar loop te stuiten haalden ze een oude wet uit de Franse tijd, uit het archief. Die wet verbood samenscholing van 20 mensen en meer. Overtreding werd beboet en zondig met de gevangenis gestraft.

Wat gevreesd werd, gebeurde op zondag 7 augustus: tot driemaal toe was de politie in de schuur poolshoogte komen nemen. In ds. Buddings verslagen schreef hij hierover nog al geruststellend: alle diensten van die dag waren „in stilte, met orde en tot stichting der Gemeente afgelopen”. Maar de werkelijkheid was toch nog een beetje anders, zoals dat blijkt uit het opgemaakt proces-verbaal en het later uitgesproken vonnis, waaruit we het volgende putten.

Budding had zondag 7 augustus 's morgens, 's middags en 's avonds in de schuur van Job Wisse op het 'hof Grijskerke' gepreekt telkens voor veel meer dan 20 personen. In een van die diensten waren er zelfs meer dan 200 geweest, zoals blijkt uit de verklaringen van de gemeentesecretaris van Biggekerke, de 33-jarige koopman Frederik van Sorge en de 33-jarige Jakob Jakobsen, veldwachter van Meliskerke, Biggekerke en Zoutelande.

Job Wisse, gaf het feit toe, toen hij ondervraagd werd en deelde mee, dat er die zondagmiddag ouderlingen en diakenen waren bevestigd, waarvan hij er één was.

Budding verklaarde, dat hij geen toestemming nodig had om in de schuur of waar dan ook te preken, omdat de koning volgens de grondwet verplicht was de vrije uitoefening van de godsdienst te waarborgen. 's Middags waren tijdens de dienst de burgemeester en de secretaris in de schuur gekomen. Toen de laatste een 'besluit' had willen voorlezen, had ds. Budding verzocht hem niet te storen, want volgens de grondwet deed hij geen kwaad. En als bewijs van zijn trouw aan het wettig gezag had hij vervolgens „ter eere van onzen Koning” de menigte laten zingen Ps. 68:1 en 2 uit de oude berijming van Datheen. "Sta op Heer' toon U onversaagd; zo werden verstrooid en verjaagd; zeer haast al Uw vijanden, enz.

Hun vonnis luidde: Huibert Jacobus Budding, 26 jaar, geboren Rhenen wonende Biggekerke, gedemitteerd (afgezet) Hervormd predikant, „zich opgevende te zijn Herder en Leeraar in de Chr. Geref. Gemeente fl 100,- boete; Job Wisse, 66 jaar, geboren Grijskerke, wonende Biggekerke, landman fl 100,- boete. De proceskosten bedroegen f 6,46 waarvan elk de helft moest betalen.

Geheel andere gevolgen van die schuur-godsdiensttoefeningen waren vijf dagen later zichtbaar. In de kerkenraadsvergadering van vrijdag 12 augustus verschenen namelijk Klaas L. Zachariasse van Biggekerke en Pieter Joosse met zijn vrouw Maatje Meijer, beiden wonende onder Koudekerke. Ze wilden zich afscheiden van het Hervormd kerkbestuur en zich voegen bij de Afscheidenen. De kerkeraad had geen bezwaar hen toe te laten.

Op de kerkenraadsvergadering van 19 augustus 1836 meldden zich weer een aantal personen met het verzoek om toelating. Het waren: Pieter Bommeljé van Zoutelande; Suzanna Otte, vrouw van Anthonie de Rijcke, Maria Jacobusse Marinusse (wed. Zachariasse); Joanna Boks, vrouw van Samuel Jansse en Aagje Roose vrouw van Jan Zachariasse. Allen werden toegelaten.

De politie had het intussen in die weken druk met de samenkomsten van de Afscheidenen. Op zondag **14 en 21 augustus 1836** moest ze weer in actie komen.

Op 14 augustus had boer Pieter Wijnand aan ds. Budding gelegenheid gegeven in zijn schuur te preken. Blijkbaar was dit van tevoren bekend geworden, er was een drietal politiemensen naar de hofstede van Wijnand gegaan om zich op de hoogte te stellen van wat daar aan de hand was. De vrederechter van het kanton Vlissingen was één van de drie. Op 10 uur 's morgens waren ze bij de schuur gearriveerd.

Voor de rechtbank getuigde de 55-jarige gerechtsdienaar Pieter Loesberg uit Vlissingen, dat ds. Budding stond te preken op een boerenwagen, die als preekstoel dienst moest doen. Een foliobijbel lag op een tafel voor hem. Achter hem stond een stoel. In de schuur bevond zich een grote menigte "bijna niet te tellen"; minstens 200 mensen. Heel merkwaardig was, dat bij het binnenkomen van de vrederechter zeker wel 50 mensen hun hoofd tussen de knieën staken om niet herkend te worden.

De vrederechter had nog even met ds. Budding gepraat, maar deze had dit afgewimpeld en de schare in de schuur laten zingen Ps. 36:1 en 3, berijming Datheen.

De zaak kwam daarop voor de rechtbank te Middelburg en deze veroordeelde zowel ds. Budding als de 44-jarige 'landman' Pieter Wijnand geboren te Middelburg-Ambacht en wonende op Krommenhoeke bij Biggekerke tot fl 100,- boete, de maximumstraf.

Ook in de godsdienstoefeningen van **21 augustus**, op de hofstede 'Grijpskerke' van Job Wisse gehouden, ging ds. Budding weer voor. Het was toen de eerste maal, dat de prille Afgescheiden gemeente van Biggekerke het Avondmaal vierde.

De veldwachter van Meliskerke, Biggekerke en Zoutelande had geconstateerd, dat er in het woonhuis, waarvan de ramen waren opgeschoven, en op het erf samen wel 100 mensen aanwezig waren. Budding sprak hen „van binnenshuis" toe, preekte over Matth. 8:11 en 12 en paste deze tekst toe op de viering van het Avondmaal. Toen hij daarmee klaar was, verzocht hij degenen, die niet aan het Avondmaal wilden deelnemen, heen te gaan. Ook de veldwachter was toen weggegaan, maar omstreeks half 12 teruggekomen. Hij zag dat de deuren en vensters van het woonhuis gesloten waren en dat er niemand meer op het erf stond. Wel was nog duidelijk de stem van ds. Budding te horen, die binnen het woord voerde en over het Avondmaal sprak. Ook 's middags had de veldwachter weer veel volk in de richting van de boerderij zien gaan.

Het vonnis was, zoals te verwachten viel, ds. Budding en Job Wisse elk fl 100,- boete.

Zondag 28 augustus 1836 preekte ds. Budding echter niet voor zijn gemeente in Biggekerke, maar bevestigde hij de kerkenraadsleden van St. Jan ten Heere (Domburg). De veldwachter van Biggekerke hoefde dus niet in actie te komen en kreeg daarna een week of acht rust. Want pas op zondag 23 oktober 1836 ging ds. Budding weer voor in Biggekerke en prompt kwam de politie ook weer in actie.

Intussen was er in Biggekerke nog een belangrijke kerkenraadsvergadering gehouden, namelijk op **1 september 1836** bij Job Wisse aan huis. Ds. Budding leidde deze vergadering, maar de notulen daarvan zijn niet -zoals gebruikelijk- door hem geschreven, al heeft hij ze later wel eigenhandig goedgekeurd. De oorzaak was, dat hij op een van de eerste septemberdagen 1836, een tijdlang Walcheren had verlaten en in die maand op Zuid-Beveland was gaan 'werken' waar hij een aantal gemeenten institueerde. In het laatst van september en in de eerste helft van oktober 1836 was hij actief in oostelijk Zuid-Beveland, op Tholen en Schouwen-Duiveland. En op 19 oktober was hij voor korte tijd weer terug in Biggekerke, op welke datum hij daar weer een kerkenraadsvergadering leidde. Op zondag 23 oktober kwam de politie er al weer aan te pas.

We bekijken nu eerst echter de beide door hem geleide *kerkenraadsvergaderingen* van 1 september en 19 oktober 1836.

In die van 1 september verschenen 13 jongemensen die graag bij ds. Budding op catechisatie wilden komen, "om in de Gereformeerde waarheden onderweeze te worden". Het waren Simon Schout, Maarten Wisse, Adriaan Wisse, Jan Wisse, Isaak Dekker, Francois Dekker, Jacobus Wijnand, Marinus Moens, Christiaan Polderman, Jacobus Kraaije, Eva

Schreijenberg, Janna Wisse, Maatje Koenraad. Adriana Moens was niet verschenen, omdat ze zich, evenals Jakomina Davidse, al eerder had gemeld.

Ds. Budding verklaarde wel aan hun wens te willen voldoen, maar dan moesten ze zich eerst officieel afscheiden van het Hervormd kerkgenootschap.

Aan die voorwaarden wilden 5 jonge mensen niet voldoen: Christiaan Polderman, Jan Wisse, Marinus Moens, Francois Dekker en Jacomina Davidse. Waarop ds. Budding reageerde met de woorden dat hij dat vijftal dan geen catechisatie kon geven, omdat zij "zich niet wilden verbinden aan die gemeente die in alles wenste vast te houden aan de Formulieren van eenheid der Kristelijke Kerk in Nederland". Ze werden door ds. Budding vermaand "om toe te zien om niet ontrou te zijn aan hun doop".

Verder deelde ds. Budding zijn kerkenraad mee, dat hem door de Afscheidenen van Goes en Zierikzee gevraagd was in die plaatsen een gemeente te 'stichten'. Hij hoopte aan dat verzoek te voldoen, maar dit bracht wel met zich mee, dat hij dan een poos afwezig zou zijn. Daarom droeg hij Stefanus Kesteloo zo lang "de belangen van de Gemeente op". Jacob Melis van Grijskerke -de 'oude Melis' noemde Budding hem eens- moest deze dan daarbij assisteren.

De laatst genotuleerde *kerkenraadsvergadering* uit ds. Buddings tijd in Biggekerke is die van woensdag 19 oktober 1836 bij Jacobus Konraad aan huis gehouden. In die vergadering verzocht Klaas L. Zachariasse persoonlijk zijn naam uit het lidmatenboek te schrappen omdat hij meende met zijn afscheiding „niet in Gods weg te zijn," hoewel hij zich eerder „vrijwillig" bij de gemeente had gevoegd. Schijnbaar keerde hij niet terug naar de Hervormde gemeente, want zijn naam komt voor op de lijst van afgescheidenen, januari 1837.

Maria Jacobusse Marinusse verklaarde zich nog eens te zullen bedenken. Tenslotte werd op bovengenoemde kerkenraadsvergadering besloten dat als ds. Budding er niet was, het 's zondags leesdienst zou zijn, waarin dan een preek van Comrie of Smijtegelt zou worden gelezen.

De eerstvolgende zondagen bevond ds. Budding zich echter nog wel in Biggekerke, tenminste op die van **23 oktober en 6 november 1836**. Dit blijkt uit processenverbaal, opgestuurd naar de rechtbank te Middelburg en uitlopend op twee veroordelingen. Uit het eerste procesverbaal noteerden we dat ds. Budding op zondag 23 oktober driemaal bij Jan Olbertijn, de molenaar had gepreekt. 's Morgens had de veldwachter meer dan 150 mensen geteld „deels binnen de woning, deels buiten staande". In huis zaten de bezoekers op in rijen geplaatste banken, met bijna allen een kerkboek bij zich, terwijl ds. Budding voor een tafel zat, waarop een opengeslagen bijbel lag. Hij was gekleed in het gewone predikantskostuum en was bezig te preken over Lucas 19:10. Desgevraagd verklaarde hij laconiek, dat er stellig meer dan 20 personen aanwezig waren „daar de drie vertrekken in dat huis vol waren". Budding werd veroordeeld tot f 100,- boete evenals de 36-jarige korenmolenaar, Jan Olbertijn „geboren en wonende te Biggekerke".

De laatste in Biggekerke beboete godsdienstoefeningen waren die van **zondag 6 november 1836**. Op die zondag was de burgemeester met zijn veldwachter naar de woning van Suzanna Otte gegaan, weduwe van Anthonie de Rijcke, rentenierster en wonende onder Biggekerke. Ze hadden daar wel 40 à 50 personen aangetroffen, zodat het „aldaar zeer vol was" en telkens kwamen er nog meer mensen binnen. Ds. Budding bevond zich in „een klein vertrek", dat lang niet alle bezoekers kon bergen. Een aantal stond in de voorvloer, waar planken op stoelen gelegd waren om als zitplaats dienst te doen. Op een tafel voor de deur was een bus 'voor de armen' geplaatst. Ds. Budding stond alleen tijdens het gebed en zat verder de hele tijd achter een tafel. Suzanna Otte behoorde, volgens de veldwachter ook bij de Afscheidenen en was

steeds bij vroegere vergaderingen in Biggekerke aanwezig geweest. Budding kreeg weer f 100,- boete en Suzanna Otte moest f 50,- betalen.

Wie waren nu de lidmaten, die zich in 1836 van de Hervormde kerk van Biggekerke hadden afgescheiden? We kunnen deze vraag vrij nauwkeurig beantwoorden, omdat we in de *Hervormde kerkenraadnotulen* van 4 januari 1837 de namen vonden van 21 personen, die hun namen in het lidmatenboek wilden zien geschrapt. Ze staan in de volgende volgorde:

1. Susanna Otte, wed. de Rijcke
2. Maria Jacobusse Marinusse (wed Zachariasse)
3. Klaas Louwerse Zachariasse
4. Aagje Roose, huisvrouw van Jan Zachariasse
5. Johanna Boks, huisvrouw van Samuel Jansen
6. Paulus Polderman
7. Stefanus Kesteloo
- 8, 9. Jan Olbertijn en zijn vrouw Elizabeth Johanna Kesteloo
10. Jan van Sparretak, de oude
- 11,12. Christiaan Dekker en vrouw Pieterella Uijterschout
- 13,14. Pieter Wijnand en vrouw Adriana van Sparretak
- 15,16. Job Wisse en vrouw Leuntje M. Huijsman
17. Neeltje Jacobse Minderhout, huisvrouw van Pieter Josiasse
18. Jacobus Konraad
19. Soetje Janse Geerse
20. Jan Leinse Zachariasse
21. Willemina Jacobse, huisvrouw van Pieter de Kam.

Wat ging de Hervormde kerkeraad nu met deze verklaringen van afscheiding doen? De kerkenraad besloot, op grond van diverse argumenten, de verzoeken om royement' niet te accepteren, omdat de duidelijkheid en volledigheid van de verklaringen te wensen overlieten. De ondertekenaars zou worden meegedeeld, dat bij een eventueel herhaald schriftelijk verzoek hun handtekening door de burgemeester moest worden gelegaliseerd. Ook werd besloten de namen van de kinderen van de ouders die zich wilden afscheiden niet in het doopboek door te strepen.

Ds. Budding predikant van de Zeeuwse gemeenten.

De Afscheiden gemeente heeft helaas niet lang bestaan. Waar ze als één van de eersten op Walcheren begon, heeft ze het kortst stand gehouden, maar de takken droegen vrucht hoewel de stam verdorpe.

Een van de oorzaken van het verval was dat ds. Budding om allerlei redenen vaak en lang afwezig was. Hij had de pastorie in Biggekerke moeten verlaten, omdat reeds half augustus 1836 zijn opvolger de Hervormde pastorie in Biggekerke betrok. Hij verhuisde naar Middelburg.

Daar kwam nog bij, dat 23 november 1836 de beide leidinggevende Afscheiden ouderlingen Job Wisse en Pieter Wijnand in Middelburg in de gevangenis werden gezet, omdat ze in navolging van ds. Budding weigerden hun boeten te betalen. Pas op 31 januari 1837 werden ze ontslagen, maar niet eerder dan nadat op initiatief van de Middelburgse gemeente en met medewerking van de overige kerken het boetebedrag was voldaan.

Het valt licht te begrijpen, dat die bijna 10 weken lange gevangenisstraf in de winter, doorgebracht in een onverwarmd hok van 3,5 bij 2 m., zowel op de bejaarde Wisse (66) als op

de jongere Wijnand hun sporen nalieten. Slechts eenmaal per maand mocht de familie de gevangenen bezoeken. Tijdens dat bezoek waren gevangenen en familieleden door een traliehek van elkaar gescheiden. Gelukkig mocht hun van buitenaf eten en drinken worden gebracht, zodat ze het niet met de gewone gevangeniskost hoefden te doen. Ook met het slapen zat het wel goed, want de Middelburgse Afgescheiden Johannes van der Meulen zorgde ervoor, dat er genoeg dekens waren en dat hun bed in orde was.

Job Wisse was door zijn verblijf in de gevangenis intussen ziek en neerslachtig geworden en overleed op 25 september 1837, 66 jaar oud. Na zijn vrijlating heeft hij dus niet lang meer geleefd.

Boer Wijnand kreeg al de tweede dag na zijn opsluiting het bericht, dat tijdens een zware storm het rieten dak van zijn schuur was afgewaaid. Zo had hij er ook nog beroepszorg bij.

Toen Wijnand vrij kwam was de taak om de vacante gemeente te leiden toch te zwaar.

Bovendien werd ds. Budding door de gezamenlijke Zeeuwse gemeenten beroepen op 8 febr. 1837. Hij kon vanaf die tijd veel minder aandacht schenken aan zijn eerste gemeente.

Leraar van al de gemeenten in Zeeland is ds. Budding maar 2 jaar geweest. In het begin van 1839 heeft hij zijn beroepsbrief in een vergadering verscheurd en in oktober van hetzelfde jaar werd hij afgezet. De oorzaken hiervan waren vooral de kwestie van het al of niet zingen van de psalmen van Datheen, en het aanvragen van de 'vrijheid' bij Koning Willem I. Een aantal gemeenten in Zeeland volgde hem geheel of gedeeltelijk. Ook Biggekerke bleef pro-Budding en verdween toen uit het kerkverband van de Afgescheiden kerken.

Dat men wel vergaderde, bewijst een brief van de Afgescheiden gemeente te Middelburg, gedateerd 12 september 1839. Het was het crisisjaar waarin ds. Budding afgezet zou worden als predikant van de Chr. Afgescheiden gemeenten in Zeeland. De kerkenraad van Middelburg deed nog een uiterste poging door voor te stellen in Goes een classisvergadering te beleggen en daar voorbereidingen te treffen voor een a.s. provinciale vergadering. Met het doel tot een 'eindschikking' met Budding te komen, opdat "deze beklagenswaardige toestand der zoo zeer geschokte gemeenten in deze Provincie niet langer in dien staat van oneensgezindheid voortgang hebbe".

Een exemplaar van dit schrijven ging ook naar Biggekerke, per adres P. Wijnand. 5 dagen later, 17 september 1839, antwoordde Wijnand vanuit Biggekerke, dat ze tegen het voorstel waren, "omdat ze in ds. Budding het volste vertrouwen hadden. Het was waar dat ds. Budding een geruimen tijd van ons verwijderd is en in andere gemeenten den Gekruisten Christus predikt". Dit was echter niet de schuld van ds. Budding maar dit lag aan „onze doodigheid en loomheid".

Ook ouderling A. Coppoolse uit Domburg (St. Jan ten Heere) antwoordde negatief op het voorstel van de kerkenraad van Middelburg en koos partij voor ds. Budding.

Het is dus zeker, dat in 1839 de gemeenten van Biggekerke en van St. Jan ten Heere ds. Budding zijn gevolgd en zich van de Afgescheiden gemeenten hebben losgemaakt. St. Jan ten Heere is later een Ledeboeriaanse gemeente geworden. Vanaf omstreeks 1840 ds. L. G. C. Ledeboer daar regelmatig komen preken.

En Biggekerke? Waarschijnlijk hebben sommige leden zich later bij de Ledeboeriaanse gemeente van St. Jan ten Heere onder Domburg gevoegd. Misschien hebben sommigen het gezelschap te Zoutelande bezocht, waar Willem Pleijte oefende. Mogelijk zijn anderen weer Hervormd geworden. In elk geval heeft Biggekerke als geïnstitueerde Afgescheiden gemeente opgehouden te bestaan.

Enige eenvoudige oefeningen door Willem Pleijte
in leven Gereformeerd oefenaar te Zoutelande.

Op veler verzoek door de familie voor zijn vrienden in druk gegeven.

Aan de Christelijke lezer.

Op veler verlangen besloot de familie de hier volgende overdenkingen te doen drukken. De schrijver was een eenvoudige, ongeleerde man, doch naar wij mogen vertrouwen, was hij van God geleerd. Hij was velen tot raad en lering.

Naar het uitwendige met doofheid bezocht, had hij het voorrecht in het geestelijk leven een horend oor te hebben ontvangen, om het Woord Gods en de leidingen des Geestes te kunnen verstaan.

Wij hebben gemeend in deze eenvoudige overdenkingen geen veranderingen te moeten brengen en verzoeken daarom de goedgunstige lezer het gebrekkige daarin te willen overzien. Wij hopen dat deze wel ongeleerde, maar toch oprecht bedoelde schetsen, nog voor velen ten zegen mogen verstrekken! Zegene de Heere de lezing aan vele harten!

De inhoud van de oefeningen worden door Pleijte als volgt omschreven:

Over de beklagelijke ellendestaat des mensen. Dat Jezus het enig Middel is tot behoudenis, maar voor weinigen. En daarbij hoe dat ik door de vrije genade der ontfermingen Gods, door ondervinding daarvan kennis heb gekregen door het licht van de Heilige Geest Gods.

Tot grondslagen gelegd: Want zij hebben allen gezondigd en derven de heerlijkheid Gods, Rom. 3:23. En Efeze 1:7 In Welken wij hebben de verlossing door Zijn bloed. En Mattheüs 7:14: Want de poort is eng en de weg is nauw, die tot het leven leidt, en weinigen zijn er die denzelven vinden. En Ezechiël 16:5-8: Gij zijt geworpen geweest op het vlakke des velds, om de walgelijkheid van uw ziel, ten dage, toen gij geboren waart.

1^e noodzaak om te kennen tot zaligheid.

- a. Over de ellende des mensen.
- b. Nu de ellende die ten aanzien van de zonde volgt.

2^e noodzaak om te kennen tot zaligheid hoe wij van de zonde verlost worden.

Over de verlossing uit die ellendestaat en dat door Jezus Christus.

3^e noodzaak om te kennen tot zaligheid, over de moeilijkheid voor hen die zalig zullen worden, en dat voor weinigen.

Nog een korte verklaring en toepassing over Matth. 7:13b.

Voorzang Psalm 1:1+3. Voorafpraak 1 Petrus 4:18. Nazang Psalm 37: 14+20.

Nog een korte verklaring en toepassing over Matth. 7:13a.

Voorzang Psalm 100:3+4. Voorafpraak Hand. 9:6. Nazang Psalm 37:12.

Verdeeld in 4 punten: 1. Gaat, 2. Gaat in, 3. Gaat door, 4. De poort die zo eng is.

Aan de lezer.

Wat mij eerst en meest noodzaakte om dat werk op papier te stellen, het was uit de grote verwondering en uit de overvloeiende liefde der waarheid die ik, onwaardig zondaar, nu ten dele had leren kennen en waar ik in die tijd geen woorden genoeg voor had om uit te spreken, die blindheid waar ik van nature in gewandeld heb en nu uit genade was geholpen. Nu bevond ik zo een innig verplichtende liefde tot medelijden van mijn evennaasten dat het mij onmogelijk was hun de volheid van mijn hart door mijn mond mee te delen. En eensdeels omdat ik doof geworden ben, als ik geestelijk horende ben geworden, zodat ik niet veel met mensen kan verkeren en anderdeels omdat ik des te beter de eerstelingen, die mij zijn geschonken en uit genade zijn meegedeeld, dat ik die dan zou kunnen zien liggen als in een kompi [kopie] van mijn testament, opdat ik mij bij het inzien in de Heere zou kunnen verblijden. En ook wel tot sterkte tegen dwaal- en leugenleer in deze dagen, die ik beklaag.

Adam in het eerste stond, voor hem en ons in 't werkverbond.
Adams wil die was volmaakt, om te doen en om te laat'n.
Maar hij ging luisteren naar bedrog, wat de duivel en zijn vrouwe wrocht.
Hij schroomde niet te eten.

Al nam hij de dood in de mond, waarin Gods recht bestond.
Dat werd hij haast gewaar; als God zeide: Adam, voorwaar...
Toen zag hij zijn naakt gevaar. Naakt, beroofd van 't heilig beeld,
Dat hij had gedragen, naar het recht behagen.
Nu was hij beschroomd

Om te ontmoeten God, in zijn nakend lot.
Nu was zijn kleed te kort. Nu ging hij zoeken raad
En zei: die vrouw heeft mij verraad'. En dan was 't weer een blad,
Dat hij voor zijn naaktheid had.

Nu was het uit; hij kon God niet paaien, Met zijn eigen kleed te naaien.
Hij moest horen, dat rampzalig woord,
Vervloekt nu voort! Dewijl hij heeft vermoord
Hetwelk ons allen toebehoord'.
Door erf- en dadelijke schuld

Zijn wij nu inderdaad, Adams verloren zaad, wat God mishaaft.
Nu kon God niet lijden, dat Adams hele zaad zou blijven
In die staat. Maar 't was al in Gods Raad
Vóór Adams staat; dat er zou komen; 't Vrouwenzaad dat zou komen
Op de kop van de helse geest, dat duivels beest.

Maar hij zou betonen, vijandschap en list
om 't Vrouwenzaad te volgen op de hielen
en te geven een bete; en zou de verzenen weten
te besteken.

Maar daar is een klein getal; de uitverkoren al
Die zijn gekocht door 't bloed des Lams; dat nooit veranderen zal.

Dat is beloofd in 't Paradijs. Dat is voorspeld van Zijn profeten
Dat Hij Verlosser zoude heten. Daar is niets vergeten.

Als de scepter van Juda was geweken, is het te Bethlehem geweten,
Dat Hij was geboren, voor Zijn uitverkoor'nen
Om te leven tot die tijd. Van de Vader tevoren gezeid.
Toen kwam der helle-macht, die Hem ter dood heeft gebracht.

Het is gebleken na Zijn dood, dat Hij was dat wáre hemels Brood.
Als zij ontvingen op Pinksterfeest, Zijnen Heiligen Geest,
allermeeft.
Het is genoeg gezeid, dat Hij Zijn volk plaats bereidt.

Zoutelande, 1841.

Willem Pleijte.

Kort verslag van Willems bekeringsweg, overgenomen uit de eerste oefening.

... Het is wel waar, sommigen doen nog al goede dingen, zoo zij menen, daar is lezen, bidden, en aanhoren van Gods Woord; maar op zijn best genomen, dan zijn het maar uiterlijke bewegingen. Het is niet van een inwendig beginsel van het geestelijke leven door de Heilige Geest gewrocht. Jehu was met een grote ijver werkzaam, doch het was alleen om het koninkrijk. En zoo waren ook de Farizeeën, zij gaven veel en deden veel, doch het was omdat zij van de mensen zouden gezien worden, Matth. 6:2, het is alles om hun zelfs wille. O, hier is de mens in deze blindheid waar hij van nature in verkeert, door dat hij zichzelf noch God niet kent, niet te beschrijven naar zijn ellendestaat.

O, ik moet tot diepe schaamte van mijzelf belijden voor God en mensen hoe ik daar in geleefd heb tot mijn 21ste gedenkdag van 16. [geboren 13-9-1816] God mag en moet de ere hebben Die mij door de vrije genade, van achteren heeft leren zien waar in ik een Farizeeër ben geweest. Nochtans niet zonder tussenbeide komende overtuiging van de dood en nare straf daarop; hetwelk was een slaafse vrees. Wat ook alleen niet goed is, want hierin was ik een Farizeeër dat ik de zonde zèlf wou verbeteren. Het is mij wel gebeurd, door - op mij en de Alwetende God bekende plaatsen, als de duivel mij niet in de zonde gerust baden kon, en ik door slaafse vrees gejaagd, ja zó of alle mensen mij voor een doodschuldige aanzagen, dat ik dan te huis kwam of 's avonds op mijn leger, - dat de duivel tot en in mij werkte, dat ik die begane zonden zou verbeteren, waarin ik gerust leefde. Dan, onder de kloppingen van mijn geweten, dan maakte hij mij wijs, namelijk de duivel, dat als ik het niet in de ijdelheid kon houden, dat ik dan maar naarstig tot de godsdienst gaan moest; en maar veel kennis uit het Woord mocht zoeken. Maar ik mocht daarvan niet afwijken, 't welk mij wat gerust stelde. Maar dit werd gedurig te nauw voor mijn vlees, zodat ik daarvan afweek en tot de zonde kwam. En dan kwam hij mij zelfs beschuldigen van ontrouw, zodat ik daar al vast op begon te staan en ook al wat braaf in mezelf werd. En begon te denken en te zeggen: ik ben toch zo geen grote zondaar als die en die, en nochtans vol onreinheid, die ik niet zag in mezelf, maar wel in Gods volk. Ik dacht, dat volk leeft zo stipt niet als ik. Dus dacht ik: nu zal ik zeker wel zalig worden, zodat ik op mijn staat de eeuwigheid zou ingewacht hebben. O, zo dwaas is de mens van nature. Dan doet hij alles om zijn zelfs wil, hoewel ik meende dat ik braaf was. Totdat de Heere mij ontdekte aan mijn webben en werken, die ik dacht van waarde en leven te zijn. Die werden toen blinkende zonden en verdoemenswaardig. Maar niets was in deze

wereld zo krachtig om mij van die weg af te krijgen. En geen wonder, hoe zal een dode, stijf bevroren zondaar of zondares horen of terugkeren? Want daar heeft hij geen gezicht van. Ik meen een die in Adam is dood gevallen, geestelijk en daarbij nog een verhard, neen, een hart ijskoud door de zonde, omdraagt. Breng een dode bij het vuur, hij zal wel warm worden, maar niet leven. En neem hem weer van het vuur, hij zal terstond koud wezen. Alzo ook mensen die onder een ernstige en krachtige bediening des woords en de genademiddelen leven, onder het kloppen van de hoedende consciëntie, zo worden ze aanstonds koud, omdat hun ontbreekt een geestelijk leven...

Het heeft de Heere behaagd, als ik 21 jaar oud werd, dat de Heere mij op een ziekbed terneer legde, en dat naar alle menselijke gedachten mijn laatste zou zijn geweest; hetwelk de Heere zo met mij niet heeft gemeend. Maar toen behaagde het de Heere dat Hij mij liefde te ontdekken aan mijn zondige gronden en gerechtigheden die ik bekende van waarde te zijn, waar ik op steunde als op Egyptische rietstaven die mij de handen hadden doorboord en mij hadden doen zinken in het eeuwig verderf, indien het de Heere niet behaagd had mij door Zijn Heilige Geest te ontdekken en had doen zien dat ik in de Verbondsbreuk met Adam en in hem was doodgevallen en met al zijn nakomelingen verdoemeniswaardig was. En lag als zodanig voor Zijn aangezicht. Het behaagde de Heere in de weg van Zijn aanbiddelijke Voorzienigheid, ook tegelijk in de middellijke weg, -het was op de tijd als ik 21 jaar oud werd- in de nacht zo ik mij niet vergis, dat de Heere mij overtuigde door het gezicht en gevoel van mijn snode zonden. Het behaagde de Heere dat ik door het licht van de Heilige Geest Gods, met een oog des geloofs, inzien kreeg in hetgeen dat er geschreven staat Ezechiël 16:5, hetwelk was: *Gij zijt geworpen geweest op het vlakke des velds, om de walgelijkheid van uw ziel, ten dage toen gij geboren waart.* En het 6^e vers. *Als Ik bij u voorbijging zag ik u vertreden in uw bloed en Ik zeide tot u in uw bloed: Leef, ja Ik zeide tot u in uw bloed: Leef!*

O, hier moet ik door genade schrijven wat het is walgelijk te zijn, niet alleen in mijn ogen, maar in de alwetendheid en in alziend oog van een heilig en rechtvaardig God, Die te rein van ogen is dan dat Hij het kwaad met onverschilligheid zou kunnen aanzien. O, ik zag mijzelf zo liggen op die vlakke des velds, hetwelk is de verdoemelijke wereld. O, daar lag ik als een bomorste of als een geslacht dier in zijn bloed. Alzo lag ik in mijn zonden versmoord en verzonken en zonder uitzicht op redding; geheel voor rekening van mijzelf, van alle genade verstoken. Daar lag ik gans vijandig en onherboren. O, het was mij zo bang dat ik de dood zou gekozen hebben boven het leven, want het was of ik in de aarde geperst was, want ik kon nergens uitkomst vinden. Ik moest de Heere billijken in Zijn rechtvaardigheid indien Hij mij onder het gezicht en gevoel van mijn snode zonden had willen verdoemen, want ik had het rechtvaardig verdiend. En daarbij gevoelde ik mij onmachtig om van onder de zonde te komen, want ik lag dood in de zonde en misdaden. En daarbij kwam de duivel met mijn boos hart samenspannen en zeggen dat mijn zonde te groot was dan dat ze vergeven kon worden. Hetwelk ik geloofde. O, bange tijd! De duivel viel mij zo aan alsof hij mij wou verbrijzelen, zodat ik de verworping zou gekozen hebben, indien de Heere God niet tussenbeide was gekomen. Maar ik kreeg door genade te roepen en te vluchten tot de Heere om genade en geen recht. Ik lag te beklagen en te belijden mijn schuld door de zonde, zodat ik mijn bedstee doornatte met mijn tranen...

O, toen ik op het vlakke des veld lag vertreden in mijn bloed, daar ik eeuwig had moeten blijven liggen, rechtvaardig, indien God in Christus op mij in ontferming niet had neergezien en levend gemaakt en tot mij onwaardige zondaar niet gezegd had (dode zondaar): *leef!* Als Hij mij bij het aanbod van Zijn genadige gewilligheid, mij onmachtig zondaar geen krachten had geschonken, of mij niet had getrokken door de Heilige Geest, ik zou in der eeuwigheid

niet uit die modderpoel van zonde hebben kunnen opstaan of uitkomen. En ook zou ik niet gewild hebben, indien de Heere mij niet eerst willende had gemaakt, hoewel ik altoos dacht dat ik gewilliger was dan God in Christus. Maar helaas, ik was een onwillige en vijand van God en Zijn volk, ja zo vijandig dat ik de Heere de nek toekeerde en niet het aangezicht. Want ik zag dat ik óm moest gezet worden, en ik werd door de kracht van de Heilige Geest ook omgezet. Want ik wilde voorheen geen zonden zien noch kennen en dan zo maar onbekeerd met mijn zonden en mijzelf en zonder Christus, zonder wedergeboorte naar de hemel!

Vervolg in de 2^e oefening:

Ik mag door de genade des Heiligen Geestes zeggen, zo ik mijzelf niet vergis, toen ik reddeloos en radeloos was, over mijne snode en walgelijke zonden, zoals ik reeds heb aangetekend, toen ik met al mijn walgelijke en onreine zonden stond voor rekening van mijzelf, en de Heere daarentegen als een rechtvaardig God ja als een Wreker en een zeer grimmig God, Nahum 1:2, riep ik uit : *"Heere Gij zijt rechtvaardig, indien Gij mij verdoemt, want ik heb het rechtvaardig verdiend"*. O, toen viel ik plat voor de Heere, als een dode zondaar neer. En toen op die stond, hoorde ik die woorden als een hoorbare stem en als zichtbaar voor mijn ogen: *Leef in uwen bloede; leef!* O, welk een zalige verandering dat het in mijn ziele was, dat wordt beter ondervonden als dat ik het kan uitdrukken. Maar dit kan ik er van zeggen, dat ik in verwondering voor de Heere neerviel, dat er nog leven was buiten mijn leven, hoewel ik in een dodelijke onmacht lag om het zelf aan te nemen, hoewel ik het zo klaar door het licht van de Heilige Geest zag en hoorde, dat het mij werd aangeboden, alsof ik de bijbel voor mij zag liggen, hoewel dat zo niet was, want het was nacht. O, ik kan het voor niemand beschrijven, hoe dat ik lag onder het gemis van het leven dat alleen uit God is! En daarentegen hoe dat de noodzaak mij drong om te worstelen om genade en geen recht. Maar die de Heere het geschonken heeft om het te mogen ondervinden, die zal het ook weten wat het zegt: dood in Adam te liggen, en daar tegen over een verbeurd leven, te *zien* niet alleen, maar in eigen persoon te worden *aangeboden*, en als geboeid te zijn.

O, nare toestand die ook mij, zo ik mij zelf niet vergis, is te beurt gevallen door de genade des Heiligen Geestes door deze woorden, Ezechiël 16:6. Op die stond als het leven mij werd aangeboden, dan was 't voor mij een worstelperk, want ik zag *dat de Heere, Die mij het leven aanbod, mij geen krachten kon schenken ten koste van Zijn rechtvaardigheid en vlekkeloze heiligheid*. Het werd mij aangeboden als van een Rechter, want ik zag en gevoelde dat ik van mijn zonden moest verlost worden. En ik zag die rechtvaardige eis: *doet dat!* moest voldaan worden. O, hier lag ik als een onverzoende zondaar, onder de brand van Gods toorn. O, die bange nacht van mijn 21ste verjaardag!

O, genadewonder toen Jezus Christus, mij onwaardige geopenbaard werd! Die deed mij zien dat ik vrijgesproken moest worden van schuld en straf, eer ik kon leven. Met dezelfde woorden: *leef in uw bloed!* daar openbaarde Jezus Zichzelf aan mijn ziel, dat *Hij dat Leven* was voor mijn ziel, Die mij Zelf als de Weg tot de Vader bracht, om vrijgesproken te worden. O, ik zag Christus toen door het licht van de Heilige Geest in Zijn Middelaarsambt voor mij, wat Hij voor mij snode zondaar wezen zou! O, hier moet ik terneer zetten wat het zegt door de liefde van Jezus overwonnen te zijn, hoewel het maar gebrekkig is, ten dele. Maar evenwel een wonder van vrije genade, dat mij te beurt viel. O, Hij trok mij, dode zondaar door de krachtdadige en onweerstaanbare werking van de Heilige Geest op van de vlakke des velds, tot God, om mij schuldige zondaar vrij te spreken. O, toen werd ik als een misdadiger opgebracht voor Gods gericht en voor Zijn rechtvaardige vierschaar! O, hoe dat ik toen was gesteld, dat kan ik bijna onder geen woorden brengen. Ik was vol schaamte en berouw, ik dust [durfde] mijn ogen niet op te slaan, om die heiligheid en rechtvaardigheid Gods te zien! O, het was of ik in een vertrek moest ingaan dat heilig en heerlijk was, daar heilige en heerlijke Personen in waren. O, het was mij zo tot schaamte zo gezondigd te hebben! O, ik dust niet te volgen, daar

ik zag door het geloof, dat de Heere Jezus daar was binnen gegaan. O, het was mij genoeg maar voor de deur te liggen, vol angst en vrees, hoewel ik bij mijzelf was overtuigd, dat ik het vonnis des doods waardig was. Maar ik was door de genade toch roepende tot God op het genadewoord, hetwelk mij was aangeboden: *Leef in uw bloed; leef!* Och, was mijn bede, ik heb het duizendmaal, duizendmaal verdubbeld verbeurd, maar mocht ik het dan eens hier uit genade door Christus voor mij horen en in mij gevoelen door Hem, Die mij tot de Vader bracht, dat Hij mijn Leven wezen mocht met de goedkeuring des Vaders; dat het offer van Zijn Zoon Hem genoegzaam was om voor al mijn zonden te betalen aan Gods gerechtigheid. Hetwelk mij, onwaardige zondaar gegund werd, om het klaar door het licht van de Heilige Geest te zien. En het werd mij door het geloof toegepast, wanneer ik daar van wegens mijn onreinheid, dáár de Middelaar zag binnentreden bij Zijn Vader. O, eeuwig wonder van vrije genade! O, dan riep de medelijdende Jezus: *Kom binnen, gij gezegende! Waarom zoudt gij buiten staan?* Gen. 24 : 31. Welke woorden mij als balsem waren en mij niet alleen vrijmoedigheid gaven, maar Gij sterke God trok mij binnen! O, toen was 't de tijd dat ik gerechtvaardigd moest worden voor de heilige en rechtvaardige God van mijn zonden en dat alleen door Hem! O, toen was ik al onder de schaduw van Zijn vleugelen geborgen, Ezechiël 16:8. Dat zag ik van achteren. O, als ik eerst binnen geleid was dan hoorde ik die genadige en rechtvaardige vrijspraak: *Ik heb verzoening gevonden voor deze. Vader, Ik wil niet dat deze in het verderf zal nederdalen,* Job 33:24. O, toen hoorde ik die vrijspraak van de Vader door Christus en door de genoegdoening van Christus, Ezech. 16:8. *Ja Ik zwoer u, en Ik kwam met u in een verbond, en gij werd Mijne, spreekt de Heere HEERE.* O, toen viel ik voor de eeuwige liefde des Vaders die Hij van voor de grondlegging der wereld met en in Christus, voor mij onwaardige zondaar heeft uitgedacht en mij in het stonedetje der minne, door Zijn Heilige Geest aan mij kwam te openbaren. Ik moest uitroepen: wat onderscheidt Gij mij, buiten zo vele duizenden van Mijn natuurgelovenden, die Gij rechtvaardig vertreden in hun zonden, laat liggen! Wat was er toch in mij dat Gij in ontferming op mij neerzag? Vrije genade alleen, dat U bewoog. O, wat was die liefde des Vaders toch groot dat Hij mij, die wel duizendmaal tien duizend talent pond schuld had en geen penninkje om te betalen, die uit vrije genade heeft vergeven! O, en die eeuwige liefde van de Zoon die was mij ook zo dierbaar. Dat Hij het van eeuwigheid vrijwillig op Zich genomen heeft, mij die voor rekening van mijzelf lag, mij nu als het stonedetje der minne daar was, mij voor het gericht Gods vrij te spreken van alle schuld en zonde! En wat een onmisbare betrekking en liefde voor de Heilige Geest, Die mij van eeuwigheid daar toe heeft afgezonderd, om hier in de tijd der minne, dat aan mijn ziel te getuigen en te openbaren dat ik van eeuwigheid bemind en geliefd was!

O, mijn hart was zo gestemd, dat ik de Heere wel op mijne knieën zou hebben willen dienen, al was er geen hemel tot beloning geweest, of geen hel tot straf. O, ik riep het uit, ik zal nooit de wereld meer dienen, want Hij was waardig al mijn lof! Maar ik kende toen mijne afhankelijkheid nog niet. Ik meende, mijn berg zou altoos nu vast staan in Gods goedgunstigheid en ik meende altoos in dat wijnhuis te blijven. En ook is het wel de keuze van een vernieuwd hart om voor den Drie-enige God te leven en naar Zijn geboden, niet alleen naar sommige, maar naar alle geboden met een hartelijke lust, -volgens vraag 90 van onze Catechismus-, het antwoord daarop te geven.

Helaas nadat ik daarin nog al enige dagen heb mogen verkeren, moest ik daarna tot mijn diepe smart ondervinden, wie en wat ik was in mijzelf, buiten Christus. O, ik werd dan al ras gewaar hoe afwijkend en arglistig mijn boos hart was! O, ik dacht dat ik mijn oude natuur al kwijt was, maar het gebeurde dat de Heere Zijn aangezicht introk, dat ik verschrikte. Zodat ik leerde kennen en zien dat ik ook de *achtervolgende* genade nodig had, zowel als de *opzoekende*, en *voorkomende*. Want ik ondervond dat ik de weg van heiligmaking niet kon bewandelen als aan Zijn hand en als Zijn aangezicht met mij meeding. Maar dat niet alleen,

maar onder het gemis van Zijn liefde, dan kwam die boze duivel met mijn boos hart samenspannen en mij zo bestrijden, dat al mijn werk niet in waarheid was geweest, maar dat ik het mijzelf maar had op- en aangedrongen. Waar ik al wat mee te strijden had. Zodat ik het mijzelf voor God en in Zijn tegenwoordigheid wel eens af kreeg te vragen; en indien het dan zo mocht geweest zijn? O, God, beproef en ken mijn hart, of er dan een schadelijke weg bij mij is, gelieft U dan mij te ontdekken en mij door genade op de eeuwige weg te leiden? Waarop de Heere mij antwoordde: *Die u geroepen heeft is getrouw.* (Hij Die u roept, is getrouw, 1 Thess. 5:24). Zodat de duivel voor die tijd weg moest gaan, als de vader der leugenaars, Joh. 8 : 44.

Het was nu de keuze van mijn vernieuwd hart bij vernieuwing om in Zijn kracht voor Hem te leven, tot Zijn eer, hoewel in veel gebreken en in veel afwisselingen; hoewel ze mij door de genade van harte leed zijn. Ik ondervind ook wel dat de weg van heiligmaking en de praktijk daarvan zeer moeilijk is, want die oude mens doet zo graag zijn werk en die werkt vijandschap tegen de nieuwe mens zo dat deze twee tegen elkander moeten strijden. Zo dat de nieuwe mens onder de oude wel zuchten moet, zo dat hij wel doet wat hij niet wil. Hetwelk hij van achteren wel ziet dat het nuttig voor hem is geweest, opdat hij dan wel leerde zien, dat hij daardoor aan zichzelf wordt afgebroken. Ja dan leerde ik Jezus ook kennen in Zijn ambten. Dan leerde ik Hem kennen als Leraar, op en in de weg van heiligmaking. En als Koning om mij te regeren naar Zijn wil en mijn wil te buigen in Zijn wil, eer ik Hem onderdanig en in gehoorzaamheid kon volgen; en ook mij te beschermen voor alle vijanden. En dan leerde ik Hem ook kennen als Hogepriester die ik dagelijks nodig had om verzoening te doen voor al mijn zonden en tekortkomingen door Zijn Hogepriesterlijk gebed bij Zijn Vader; om daar voor Zijn troon mijn gebeden en de gebeden van alle heiligen te veraangenamen, die in zich zelf onrein zijn. En dikwijls weet een christen niet hoe dat hij zal bidden, zo als het behoort, als de Heilige Geest niet de zwakheden mede te hulp komt, en Zelf voor de gelovigen bidt met onuitsprekelijke zuchtingen. O, dan moet ik dikwijls bekennen dat mijn hart koud is en mijn mond alsdan gesloten is voor die tijd, hetwelk mij door de genade wel leerde bidden: *O, God leer Gij mij bidden.* Als ik zo heilig verlegen was, dan was ik het beste voorwerp om van God geholpen te worden.

Vervolg uit de 3^e oefening:

O, toen was het bij mij zulk een wonder van aanbidding, waarom de Heere ook mij niet had gelaten in mijn blindheid en onbekeerlijkheid daar ik toch zag dat ik zo alles verbeurd had door moedwillige ongehoorzaamheid. O, ik moest uitroepen, wat onderscheidt Hij mij buiten zo veel duizenden van mijn mede natuurgelovigen, die als gerust in de zonde voortleven! O, wat een zalige verandering dat het toen was, als ik door de trekking des Vaders gebracht werd uit de duisternis tot het licht en tot Christus! O, zalige verandering, verwaardigd te worden om van weg en hart en keuze veranderd te worden door des Heeren Geest. O, wat moest ik hier in deze weg Gods mij verblijden, waar Hij mij Zelf op heeft geleid. O, ik was in liefde dronken en in wederliefde zo genegen. Als de Heere Zijn kracht maar schonk, dan was er niets te zwaar of ik zou het gewillig hebben gedaan. O, mijn ogen waren toen op de Heere, gelijk de ogen der dienstknechten en dienstmaagden op de handen hunner heren en vrouwen. Toen was de weg voor mij niet moeilijk, als ik door Christus en in Hem gewonnen was. Toen kon ik met Elia door de spijze der genade voortgaan, zo lang als ik in het wijnhuis Zijner liefde was. O, hoe dat ik toen was gesteld, dat kan ik bijna onder geen woorden brengen, zoals ik het in de kracht ondervond. Maar die met mij door de genade er iets van hebben mogen smaken, die zullen het ook wel ten dele weten. Maar dat kan ik er wel van zeggen, dat ik het voor geen huis vol schatten, ja voor geheel de wereld niet zou hebben willen geven, want ik was het toen met de Heere eens geworden, niet alleen om de Zijne te zijn en Hij de mijne, maar om Hem

uit genade te dienen. Alles wat ik was, was ik voor Hem. O, ik ondervond door de vrije genade, dat ik was door [= in] Christus door God vrijgesproken, dat ik zo in Zijn liefdearmen was gebonden, want het was of ik van deze aarde was opgetrokken. O, toen was ik gans buiten mijzelf. Ik wist niet of ik mijn ziek lichaam nog omdroeg of niet, daar ik toen dodelijk zwak was naar hetzelfde. O, ik hoorde toen door het geloof de engelen juichen in de hemel over het werk Gods door vrije genade in het bekeren van zondaren. O, ik zou toen in eenswillendheid wel gewenst hebben daar te zijn bij de Drieënige Verbondsgod en bij het gezelschap der engelen en van de volmaakte rechtvaardigen, want ik gevoelde mijzelf zo geborgen en verenigd in en met Christus, alsof ik alle gerechtigheid volbracht had die Christus voor mij volbracht had. O, toen was de weg gemakkelijk, want ik ging veilig in Zijn kracht aan Zijn hand, toen had ik vrede in mijn ziel. O, het was wat anders als toen ik op de vlakte des velds terneer lag, gans vijandig en onherboren en al mijn zonden in orde voor mij. En daarentegen de Heere als rechtvaardig Richter in Zijn richten, dan zag ik dat ik onwillig was en dan gevoelde ik mijn dodelijke onmacht ten goede. Ja dan was het aan mijne zijde buiten hoop. Als de Heere dan mij het leven aanbood, dan was de weg moeilijk, want ik was dood in de zonde en verdoemenswaardig in de verbondsbreuk van Adam, met alle zijn nakomelingen. Als Christus mij niet had overgehaald, dan zou ik in der eeuwigheid uit die verloren toestand niet hebben kunnen geraken, maar ik had voor eeuwig verloren moeten gaan. Maar het behaagde de Heere Zijn eigen werk voort te zetten in mij, onwaardige zondaar.

Korte overlevering over Willem Pleijte.

Op een dag ging Willem naar het 'Zoutelandse vroom' [een gemeenteweide ten noorden van Zoutelande] om gras te snijden voor de geiten. Met een zékel [een sikkel] en 2 boalzakken [jute zakken] ging hij op pad. Toen de zakken vol waren nam hij ze mee naar huis. Die dag waaide het erg hard. Door de harde wind waaiden die zakken enkele keren van zijn schouders af. Willem werd driftig en vloekte.

De eerstvolgende zondag moest Willem weer voorgaan. Maar zó kon hij dat niet. Eerst beleed hij eerlijk zijn schuld voor God en mensen. "Mensen, ik kan zó niet voorgaan, want ik heb met een grote zonde begaan. Ik heb gevloekt".

Wat er verder is gezegd, is onbekend. Maar zeker is dat zijn belijdenis veel indruk op de hoorders heeft gemaakt.

Deze overlevering is afkomstig van Jakomina Schout-Marinussen. Jikkemien vertelde dit tegen haar buurvrouw Leuntje Heijt, getrouwd met Janis Westerbeke. Ze woonden in Bartstraatje te Westkapelle.

Jan Vader (de kleinzoon van de oefenaar) beschrijft hoe hij opgevoed wordt op "Dorpszicht" in Meliskerke bij zijn grootmoeder. Er is daar ook nog een oom Jacobus in huis. Met grootmoeder en oom Jacobus gaat Jan 's zondagsmorgens naar de Hervormde Kerk in Meliskerke. Jacobus deed dat terwille van zijn moeder.

"Maar 's middags achtte hij (oom Jacobus) zich vrij en kerkte bij de Afscheidenen in het ronde kerkje achter het dorp, waarbij ik hem mocht volgen. Er waren echter ook zondagmiddagen dat hij met mij naar een godsdienstoefening in besloten kring toog. Deze werd gehouden te Zoutelande, ten huize van een eenvoudige werkman, die Willem Pleijte heette. Een ongeletterd maar godvrezend man en een oprecht kind Gods. Pleijte leidde zelf deze bijeenkomsten. Hij was een klein wat exentriek mannetje, (...) met een voor zijn omgeving vaak ondragelijk karakter. Door zijn opvliegende aard en eigengereidheid, viel hij telkens weer in zondige opstand tegen God. Een voorbeeld daarvan wil ik terloops hier aanhalen: "In een zeer natte zomer had hij, op één van zijn stukjes land, gesneden tarwe in stuiken staan. Hij wachtte en wachtte, om dit graan te mennen en in zijn schuurtje te bergen, maar het regende en het bleef regenen. Er scheen geen einde aan te zullen komen en de tarwe stond door te schieten. Pleijte kwam steeds meer in verzet tegen God, Die immers ook het weer bestuurde. Maar op zekere avond hield de regen geheel op. Toen hij voor het ter ruste gaan "nog even de lucht op ging nemen", een boerengewoonte van jaren her, zag hij een prachtig heldere sterrenhemel. Zijn gezicht deed als het weer, het klaarde helemaal op. Voldaan wreef hij zijn handen en zei tegen zijn vrouw: "Morge goed weer vrouwe. 't Gaet toch de hoeie kant uut, oor". Maar toen hij de volgende morgen naar buiten keek, regende het, zoals het heel die zomer nog niet geregend had. Het stroomde water. Toen liep het woedend geworden mannetje half gekleed naar buiten in de neerplassende regen. Hij stak zijn vuist op naar de hemel en snauwde luid: "Zou 't noe eindelijk klaer weze?"

Een half uur later vond zijn vrouw hem in zijn schuurtje. Eenzaam, op de knieën met diep gebogen hoofd en onder tranen van berouw smeekte hij zijn God om vergiffenis voor de bedreven zonde".

Overlevering via dhr. P. Davidse, Meliskerke.

Brief van Willem Pleijte aan lerend-ouderling David Janse te Oostkapelle.

Janse was lerend-ouderling in de Ledeboeriaanse gemeente te Middelburg.

Zoutelande, de 4^e December 1876.

Mijn zeer en veel geliefde Broeder in de Heere.

Genade en vrede van God de Vader in de Heere Jezus Christus door de Heiligen Geest in al uwe behoeften. Amen.

Lieve Broeder, ik word bereidwillig gemaakt, om u enige honigdruppelen mee te delen, tot eer van Hem Die ze mij gaf en liet proeven. Het gebeurde mij, onwaardig zondaar, de eerste zondag in november als ik op mijn bed was, dat ik zoveel te doen kreeg met land, kerk, huis en hart, hoever wij van de gehoorzaamheid aan de Heere en daarom van Zijn gunst gescheiden zijn. Ik was bedroefd; zulke stonden heb ik veel gehad, en dacht dat zulks wel aangenaam bij God was, als ik zulke deernissen [medelijden] had met het achteruit zien gaan van alles. Dat was nu op genoemde avond weer zo. Maar wat gebeurde? In een ogenblik werd ik als een afgelegde dode, namelijk van dat verduurniswerk [bidden uit medelijden] van land en kerk, en ook van mezelf. Nu lag ik op mijn bed zonder werkzaamheden, kon nergens aan denken. Maar wat geschiedt er? O, dit, een onmiddellijk licht scheen op mijn bed. Nu werd ik weer verlevendigd; nu zag ik in dat licht de onmiddellijke weg opengaan van Gods woord. Nu zag ik in dat woord weer 't landt, de Kerk en mijzelf liggen, als niet beter zijnde als het volk des lands en der kerk, maar melaats. Nu had ik geen 'verduren' met alles wat de Heere naar Zijn heilig recht afbrak en uitroeide. Ik lag nu onder Gods straf oefende gerechtigheid en kastijdingen en beproevingen. Nu zag ik in dat licht voor het eerst Ezechiël 20 opengaan. Ik zag zoveel in vers 25 en 37, dat ik het niet kan schrijven. En dan Micha 6 vers 16 en Hosea 4 vers 6, dat zag ik al geschreven staan als ik op mijn bed lag. God rein in Zijn spreken en rechtvaardig in Zijn richten. Toen sprak ik en liet God vrij, ik zeide: *wie zou er van Jacob blijven staan?*

En dan was het alsof ik op het water van Ezechiël gelegd werd en zo zwom ik uit het gevaar. [Zie Ezechiël 47] En zag nu *hoe* zij van Jacob bleven staan. Alzo werd ik door de Heilige Geest van het gevaar uitgevoerd, uit het gezicht der zonde en haar rechtvaardige oordelen van God; dat ontkwam ik door zwemmen. Zo kwam ik aan de oever van de verzoende staat met God door Christus, evenals Ezechiël. Dan zag ik dat spijsgeboomte en die geestelijke vis, naar zijn aard; hoe dat die van Jacob waren blijven staan, alleen door de overvoering in de verzoende dood van Christus, met God. Daar, zag ik mijzelf zó verenigd met God in Christus, door de geestelijke roering [wegvoering] van die oever van alle deernissen. O, wat kon ik de staat van land en kerk in vrede en liefde overgeven aan Gods doen, naar Zijn wil en vrij believen!

Lieve Broeder; het was of ik op mijn bed niet was. Ik begeerde in eenswillendheid, uit de verzoenden staat in de heerlijkheid te zijn, want ik kon God niet genoeg vereren in Zijn alles-waardigheid! Ik staroogde zo naar boven, om de kracht van de spijs van de Boom des Levens te hebben, om met de geestelijke vis God te verheerlijken door de Heilige Geest. En dan ben ik verlangende gaan zingen op mijn bed, dat het mijn vrouw hoorde, over de eigenschappen Gods, *die meewerkten om mij van de oever af te brengen* en mij onwaardige Zijn liefde en vrede te doen smaken in Christus Jezus door de Heilige Geest. O, dat zoete water der verzoening! O, wat had ik een onuitsprekelijke vrede in mijn gemoed, na die

afleggingen van die deernissen over land en Kerk, huis en hart, in deze gemelde toestand. Ik heb in geen 39 jaren zo bevredigd geweest. Wèl als ik van het Godsgericht met de witten keursteen in mijn geloofshand kwam. Toen had ik ook die vrede van Romeinen 5:1.

Ik was van zin geweest u, lieve broeder, het vroeger te schrijven in mededeling, uit overreding met deze woorden uit 2 Koningen 7 vers 9: *laat ons gaan, en dit ten huize des Konings boodschappen*. Maar dat helse spook met zijn dikke rook uit de hel, berookte en bewolkte mijn geloofsspiegel. Die helse geest, dat helse beest gaf mij zo een schriftuurlijke beet, hij zei: dat ik nu op een zeldzame weg was, dat het gevaarlijk was zo diep te zwemmen. Ik werd voorgehouden dat het beter was op de wal vóór mijn afleggen, toen ik vol van deernissen was, met deze woorden: *dat de droefheid naar God een onberouwelijke bekering tot zaligheid werkt*. Mijn geloofsspiegel was zo verduisterd door die wasem, dat ik het niet wel kon weerleggen. Ik kon met mijn verstand wel geantwoord hebben, dat zijn zeggen eenzijdig wáár was, maar er toch een leugen achter lag, want met droefheid bezig te zijn brengt geen betere staat teweeg, in vrede en blijdschap en liefde tot God. Ik werd gewaar dat ik ging zinken. Ik kreeg in mijn benauwde vrees naar boven te zien, wat antwoord ik op mijn bestrijding geven zou. Het behaagde de Heere te vervullen: *Ik help u; Ik ondersteun u*, en met deze woorden mijn gemoed vast te zetten, in mijne slingeren; met deze woorden uit Rom. 8 vers 15: *Want gij hebt niet ontvangen den geest der dienstbaarheid, wederom tot vreeze maar gij hebt ontvangen de Geest die uit God is, der aanneming tot kinderen*. 1 Corinthe 2 vers 12. Ik vermocht door de kracht des Geestes Gods Zijn getuigenis aan te nemen en zo was ik Engedi weer ingezwommen.

Lieve broeder, wat ik van mijzelf in die spiegel gezien heb, zie ik nu in hoeveel Jonassen er nu in land en kerk zijn, die dezelfde verdrietige deernissen [medelijden] hebben over onze Nederlandse wonderboom en kerk. Zo land als kerk zijn vroeger door God Zelf groot gemaakt, tot schaduw voor velen en nu door wormen doorknaagd tot amechtig worden toe! En wordt er 'deerniswaardig' voor gebeden, dat is, omdat wij niet zijn *afgelegd*, want dan zou men verstaan: *dat Ik gebouwd heb breek Ik af en dat Ik gepland heb ruk Ik uit*. Dat is omdat men zo buiten de verzoening leeft en buiten de verzoende staat met God door Christus en Zijn Geest. Dan weet men niet van nabij wat God vrij staat te doen, met een welverdiend strafwaardig land en kerk. Daarin, o mijn lieve broeder, mag ik nog zo veel genieten, terwijl ik dit schrijf uit Romeinen 14 vers 17: *die gerechtigheid, en vrede, en blijdschap door de Heilige Geest*. Dit mocht ik zo ondervinden op genoemde avond; want zonder de verzoening is er geen vrede bij en met God en ook geen bestendige blijdschap, o broeder, in bidden en smeken of het Hem eens behagen mocht Zijn volk onder Zich te brengen en te houden. Vrij in Zijn doen met een welverdiend land en kerk in Zijn handelingen van kastijdingen en beproevingen. Dan was er hoop dezen aangaande, in uitzien van onze zielen dat de Heere mocht lichten over Zijn heiligdom.

Ziet en leest en bemerk het voor u zelf en anderen, uit mijn gebrekkige letters, enige droppels van de beste wijn tot nu toe bewaard.

Mijn hartelijke groeten aan allen die u dierbaar zijn.

Broeder David Janse, de Heere doet goed.

Willem Pleijte.

DERDE OEFENING

Derde noodzaak om te kennen tot zaligheid, over de moeilijkheid voor hen die zalig zullen worden, en dat voor weinigen.

Want de poort is eng en de weg is nauw, die tot het leven leidt, en weinigen zijn er die denzelven vinden. Mattheüs 7:14.

1. Vooreerst, *de poort is eng en de weg is nauw die ten leven leidt.*
2. En ten tweede, de moeilijkheid, *weinigen zijn er die denzelven vinden.*

Het is moeilijk voor het vlees op een enge weg te wandelen en door een nauwe poort in te gaan. Daarom zegt Jezus, dat die weg door weinigen bewandeld wordt, en dat die poort ook door weinigen wordt ingegaan, Mattheüs 7:11. Dat er *weinig* zijn zullen, die zalig worden, dat kan men zien, Lukas 13:23-24, en ook dat het *moeilijk* zal zijn, dat kunnen wij daar ook zien. Wanneer de Heiland Zijn discipelen opwekt, dat zij niet zouden vrezen, dan noemt Hij ze een *klein kuddeke*, Lucas 12:32. En daarom laat de Heere ze noemen *kinderen Gods*, 1 Joh. 3:2; van *koninklijk geslacht*, welke onderdanen des Konings zeer weinig zijn, in vergelijking van de wereld.

En laten wij het maar onderzoeken van de vroegste tijden af tot heden en wij zullen het zo bevinden, dat er maar weinigen op die weg hebben gewandeld en door die poort zijn ingegaan. In de beginne, als er nog maar weinig mensen waren in getal, dan was er al een bloeddorstige Kaïn, die bleef leven en een goede Abel, die gedood werd. En als de mensen meerder in getal werden, dan werd de boosheid ook groter, Gen. 6:12. Daar werd al gezegd, *dat alle vlees zijn weg had bedorven op de aarde*. En laten wij eens zien in Jesaja's tijd, toen was er een overvloed van offerande en gebeden en toen was er volgens de Godspraak van Jesaja, maar een overblijfsel dergenen die zalig werden, Jesaja 10:20. Ja de beste tijd is zeker geweest toen Jezus was in Zijn omwandeling op aarde; zulk een leven als Hij leidde en zulke predikatiën als Hij deed..., men zou zeggen, al de Joden moesten Hem aangenomen hebben. Maar daar wordt integendeel gezegd, Joh. 1:11 *Hij is gekomen tot de Zijnen, maar de Zijnen hebben Hem niet aangenomen*, namelijk de Joodse natie. Daar waren er zo weinig, dat Jezus zich verwonderde over één oprechte Nathanaël, Joh. 1:48. *Ziet, waarlijk een Israëliet, in welke geen bedrog is*. En laten wij nog later zien in de tijd der apostelen, daar werden er toen wel veel bekeerd, maar toch weinig in vergelijkingen met de wereld. En onder de beste kerken waren ook vele kwaden, *velen hadden de naam dat zij leefden, maar zij waren dood*. Openb. 3:1, enige weinigen hadden hun klederen onbevlekt bewaard. Ja, zullen velen in onze dagen zeggen, *er zijn toch nu veel christenen en velen verlicht van verstand, en ook het evangelie wordt allerwege gepredikt, dus, zegt men, daar zijn nu vele christenen, die ook gelovigen heten en ook geloven ze het voor zich zelf, en dan zullen wij ook wel zalig worden*, zeggen ze. Dat moeten wij wel terdege overwegen en bezien, naar de uitspraak van Gods onfeilbaar Woord, maar naar geen feilbaar gevoelen van de mens.

Laten wij dan zien, wie de Heere *uitsluit*. Dat zijn vooreerst, alle onbekeerde dronkaards, smeders¹, hoereerders, leugenaars, en alle onbekeerde burgerlijke mensen, die alleen het hunne zoeken, en voor zichzelf pleiten, die zeggen: *wie zou kunnen zeggen, dat ik*

---

¹ Die kwaad beraadslagen

onrechtvaardig ben? Dit zijn de rechtvaardigen, die Christus niet roept, Lucas 5:32. En ook die in het gezicht van anderen eerlijke mensen willen wezen, die zeilen maar tot in het *afwezen* van de mensen, dan wordt dat brave zeiltje of geveinsde kleed gestreken; dan zijn ze arme slaven van de duivel; dat zijn geveinsden. En dan zijn er nog, dat zijn uiterlijke belijders van het evangelie, die menen wat te hebben, als daar is geloof en berouw, en vele goede begeerten. Maar zij bedriegen zichzelf en anderen, 2 Timotheüs 3:5.

Nu kunnen wij wel zien, kinderen van God, hoe weinig dat er uit die allen zalig zullen worden. En dat zijn nog die in de schoot der kerk zijn geboren en onder het evangelie der vervulling leven. Maar zulke mensen zeggen dikwijls: ik wil zo niet van dat wettische volk zijn, die zo precies zijn en die zo in het zwart gaan voor de Heere der Heerscharen, daar heb ik geen zin in, Mal. 3:14. En ook zeggen ze, daar zijn er zo weinig, en die er nog zijn die hebben zoveel tegenspoed in de wereld, en ook worden ze van velen tegengesproken en gelasterd en ook schijnt het meer dat zij God *tegen* hun hebben dan vóór zich. Daarom zeggen ze: Ik houd het met de meeste belijders van 't evangelie, die leven het gemakkelijkst van al; en ik denk, zeggen ze, zowel zalig te zullen worden als zij. Ik zou moeten antwoorden als gij niet door waarachtige bekering op die nauwe weg door Jezus Zelf gebracht wordt, Die Zelf de Weg en de Waarheid is, dan zult gij ook niet door die nauwe poort ingaan, want dan moet gij onder die *weinigen* zijn, Matth. 7:14.

Andere zeggen *als ik dan verdoemd moet worden dan zullen er méér met mij zijn*. Als of er niet veel zouden zijn! Och medezondaar van nature, mocht gij, die zo durft spreken, door de genade van de Heilige Geest, eens ogen krijgen om te zien en een hart om op te merken en eens geestelijk te mogen verstaan! Want weet het, dat een ieder zijn eigen pak zal moeten dragen, Galaten 6:5. En iedere ziel die zondigt die zal sterven, Ezech. 8:20. En ook het zal niemand baten dat hij daar niet alléén zal wezen, maar integendeel, het zou kunnen zijn dat het uw smart verzwaarde. Dat kunnen wij zien in de rijke man die bad of wenste dat zijn broeders, die nog vijf waren, niet mochten komen in die plaats der pijniging, opdat hij daar in zijn desperaatheid² geen verwijt van hen mocht krijgen, dat hij ook hen had verleid. Zo dan zullen de mede verdoemden elkander tot smart zijn, Lucas 16:28. En ook, daar is geen Christus om u te kunnen verlossen, hetwelk Hij alléén kan doen. Dan moeten wij in het heden van genade zijn, *want na dezen tijd is geen tijd meer*, is door de engel gezworen, Openb. 10:16. En in de hel is geen Jezus om te redden, maar wel duivelen, waar de onbekeerde zondaar of zondares eeuwig zijn verblijf zal moeten hebben, en nooit los zal raken. Velen denken dat zij van een goed gevoelen zijn, en beelden zich in van nooit daar te zullen komen. Zij denken: mijn geloof is goed; en dan van weg en keuze te veranderen dat zou onvast zijn. En dan terug te keren en zichzelf bij die weinigen te voegen die ze eerst de schimpnaam hebben gegeven van *preciezen* en *wettischen* en die er zo weinig zijn, en die zo weinig meegerekend worden en zoveel tegenspoed hebben, daar ze te voren van gezegd hebben, zover wij zien kunnen, *dat God tegen hen is*. O, zulke arme mensen weten niet dat de Heere hen uit alle die benauwdheden redt, Die Zelf laat zeggen: *dat de tegenspoeden des rechtvaardigen vele zijn*, Ps. 34:20.

Maar die dat zeggen zijn van de Heere nooit erkend; ze zijn van hún kant gered; maar ze zijn nooit reddeloos geweest, of verlegen, maar zij zijn rijk en verrijkt in hun ogen en zij weten niet dat zij zijn, arm en ellendig, jammerlijk, blind en naakt, Openb. 3:17.

Ziet deze zijn goddeloos, nochtans hebben zij vrede in de wereld. Dit doet een Azaf zeggen: ik heb tevergeefs mijn hart gezuiverd en mijne handen in onschuld gewassen, dewijl ik de ganse dag geplaagd ben, en mijn bestraffing is er alle morgens, nochtans, *zegt hij*, indien ik alzo zoude spreken, dan zou ik ontrouw zijn aan het geslacht Uwer kinderen. Hij heeft het toch

---

² wanhoop

mogen verstaan; maar het was moeite in zijn ogen. Totdat hij in Gods heiligdommen inging en op hun einde merkte, hoe dat ze in een ogenblik worden tot verwoestingen en een einde nemen. Zo komt de weg des zondaars ook nog dikwijls voor bij de Christen, als hij eens wat tegenspoed ondervindt, en daarentegen de goddeloze wat ziet groeien als een groene inlandse boom en als hij dan de Heere missen moet, en zijn hart in hoogmoed opgezwollen is o, als de Heere hun dan aan die hoogte belijft te ontdekken, o, dan moet hij wel uitroepen met Asaf: *dan was ik een groot beest bij U!* Psalm 73. O, als Zijn volk zo wordt vernederd, door en voor de Heere, dan heeft Hij Zijn volk weer zo lief; en zij hebben daarom de Heere ook weer lief. Dan kunnen zij weer de hoop koesteren: *Ik zal dan gedurig bij U zijn, Gij hebt mijn rechterhand gevat.* Ja dan zal dat beminde volk weer alles schade en drek achten om Christus' wil, Filip. 3:8. Dan is een droge bete met een schotel groen moes, mèt de Heere hun beter, dan de overvloed der goddelozen, zonder de Heere! Spreuken 17:1. Ja de onbekeerde zondaar, laat hij dan zeggen: *het zal toch niet baten God te dienen.* Maar die de Heere vreest en Hem in Geest en waarheid dient, die zal zeggen daar is toch een gedenkboek voor Zijn aangezicht geschreven, Maleachi 3:16. O, als Gods volk door het licht van de Heilige Geest ondervindelijk ingeleid wordt in die eeuwige waarheden en die vaste trouw en liefde die Hij uit en van Zich heeft voor Zijn keurlingen, o, als zij dat zo eens mogen ondervinden op die nauwe weg, dan gaan zij veilig Gods weg! Al gaat het dan door de doodsschaduw heen in de vallei des doods daar kunnen ze zeggen: *ik zal geen kwaad vrezen.* O, als wij dat in meerdere of mindere mate mogen ondervinden, o, dat verwekt zo een klein-kinds gedrag in ootmoed en wegzinken in zijn eigen niet. Als hem dan te binnen wordt gebracht zijn gedurige miskenningen en afwijken van de Heere, zal Jezus telkens, -nadat Zijn volk de zonden die zij hebben begaan voor Hem belijden-, hun Voorspraak bij de Vader zijn. En dan is de Heere zo getrouw, dat Hij ze weer opnieuw voorkomt met Zijn genade en hun in het vallen bij de hand grijpt. Ja, als zij vallen dan ondersteunt Hij ze met Zijn Vaderhand en als zij vallen, dan worden ze niet weggeworpen. O, die getrouwheid Gods is zo groot, dat een ziel in verwondering en in aanbidding moet neervallen, daar de Heere zegt: *Bergen mogen wanken en heuvelen wankelen, maar het verbond Mijns vredes zal niet wankelen, zegt de Heere uw Ontfermer,* Jesaja 54. O, het water mag tot aan de lippen raken, maar de Heere zal niet toelaten dat de rechtvaardige wankelt.

Maar dat de Heere Zijn volk wel eens in het dorre laat omzwerven, daar heeft de Heere rechtvaardige redenen toe, die zij de Heere zelf geven door de zonde. Maar daar leren ze dan uit kennen wie en wat zij zijn in zichzelf. Als de Heere Zijn aangezicht verbergt, o, dan kunnen ze niet zien, wie zij zijn, veel minder, wat God voor hun is! O, dat zijn Vaderlijke kastijdingen, die moeten dienen tot lijdzaamheid en nederbukken. Wat zou dat volk anders zichzelf verheffen! Ja, zij zouden welhaast met een Petrus zeggen: *al werden zij ook allen aan U geërgerd, ik toch geenszins!* Ja zelfs zou hij tot in de dood gaan, hetwelk was uit zuivere liefde, maar in eigen kracht; waardoor hij voor een dienstmaagd niet kon bestaan zonder verloochening, maar met ede zijn 'Heer en Meester' verloochende. Totdat hij indachtig werd hetgeen Jezus gezegd had: *Eer de haan tweemaal gekraaid zal hebben zult gij mij driemaal verloochenen,* Mattheüs 26:75. Kinderen van God, dat is als een baken in de zee voor al Zijn volk. O, hier kunnen wij zien hoe lief het de Heere is, als wij wat voor Hem willen doen, als wij het dan kunnen doen in Zijn kracht, dan is het Hem welbehagelijk. En dan zullen wij niet bedroefd naar buiten moeten gaan. Want de Heere wil, dat wij Hem in al Zijn wegen zullen kennen, opdat Hij dan onze paden recht maken zal om voor Hem te leven in dit tranendal der zonde.

Wij mogen dan in deze dagen veel horen van *rechte paden*, waar velen in deze dagen zich op beroemen, waardoor zij menen in de liefde te wandelen, op grond van Gods barmhartigheid. En denken dat het wat hard zou zijn de mensen te verdoemen. En hier op zijn ze gerust, zij

roepen zichzelf vrede toe in hun oren, want zij worden nooit ontrust, en de duivel ontrust hun ook niet, omdat hij van velen reeds verzekerd is. En zo denken ze dat God hun genadig is, en zij merken het niet dat zij zo blijven zonder ware bekering. En de wereld ontstelt hen ook niet omdat ze vrienden van hen zijn, en daarom vijanden Gods, Jac. 4:4. En de leraars in deze dagen verontrusten hen ook niet, omdat wij niet vele zodanige hebben. En als zij er nog zijn, dan stoppen velen hun oren en harten. En God naar Zijn rechtvaardigheid verschrikt hen ook niet, omdat hun tijd daarvoor hiernamaals komen zal. O, waarin hebben de zulken het overtroffen, dan in rijk en verrijkt te zijn en geen ding gebrek te hebben? Nochtans zijn ze arm en blind en naakt, Openb. 3:17. O, die grond van barmhartigheid waar de zulken op steunen, die zal hun zeker ontvallen. O, wat ik u bidden mag rust toch niet op zulk een grond, want zij zal u zeker ontvallen en dan is het voor eeuwig te laat! Och, mocht het de Heere eens behagen dat uw wegen eens toegesloten werden, opdat gij eens als een niets hebbende, ja als een verloren Adams kind, voor Zijn genadetroon mocht neervallen, dan zult gij zien dat die brede weg en die weg die u *recht schijnt*, paden des doods zijn. Als de Heere u niet genadig is in Christus Jezus Zijn Zoon, dan zult gij uw weg vasthouden en dan zult gij voor eeuwig verloren gaan. O, wat zal dat toch niet te zeggen zijn als de mens zo van deze aarde zal moeten scheiden en als uw geweten dan nog eens zal ontwaken, dan zou u ook wel zeggen: *was ik nu ook maar een van die weinigen die op die nauwe weg wandelen, dan zou ik ook door die enge Poort in de hemel ingaan*. O, arme mens hoe verkeerd zijt gij dan nog in uw wensen. Omdat uw hart niet is veranderd en gij niet bekeerd zijt, dan is uw wensen maar om de hemel in te gaan en niet om van uw zonden verlost te wezen en om bij Christus te zijn. Want dat is de mens van nature onbekend. Wat zou gij dan in de hemel doen met zo een vuile ziel die niet gewassen is of gereinigd in het bloed van Christus? Weet gij dan niet dat daar niets binnen zal komen dat bevlekt of onrein is? Geen onbekeerd zondaar of zondares zal daar ingang vinden. En zo'n ziel zou daar geen werk vinden. Die hier in de tijd niet geleerd heeft God door genade in de eerstelingen te verheerlijken, die is ook niet bekwaam om het hiernamaals volmaakt te doen. En hij zou het daar niet uithouden zo min als hij het hier kan houden onder de kleine heiligmaking van Gods volk, gelijk het te zien is in Judas Iskariot, Mark. 14:10.

O, medezondaar van nature, mocht de Heere u eens te sterk worden, opdat gij door de genade één *van die weinigen* mocht worden. Dan zou u uitroepen dat de Heere rechtvaardig zou zijn geweest indien Hij u al lang met al uw grond van barmhartigheid en uw zelfverzekerdheid en uw verwaandheid, had verdoemd. Indien de Heere uw eigen ogen niet uitsteekt en uw eigen handen niet afkapt dan zult gij verkeerd blijven werken en dan zult gij ondervinden dat uw weg eindigt in het verderf.

Daar mogen hier of daar nog eens mensen zijn, eer zij sterven, dat hun geweten nog eens ontwaakt en beschuldigt en hen uit doet roepen om de hemel, maar het zal al niet baten als het niet is *over* gevoel van zonde en *uit* dezelve; en omdat die God zo mishaat, dan is het slechts een ontwaken zonder waar berouw. Als gij God in Zijn rechtvaardigheid en heiligheid zag, gij zoudt er vandaan vluchten; en Christus in de hemel in heerlijkheid, o ja, gij zoudt vluchten tot wanhoop. Om dan een prooi van de duivel te zijn! Het kan zijn dat gij geen klopping van uw geweten meer gewaar wordt, maar o, wat zal dat te zeggen wezen in de vlammen van de hel te ontwaken en dat voor eeuwig. *Want de mens gaat naar zijn eeuwig huis*, Prediker 12:5. En dan aan deze zijde in het heden van genade geleefd te hebben en dan gemeend genoeg te hebben gehad aan de tijdgeest en zichzelf en u te hebben verlaten op de barmhartigheid Gods, buiten Christus, zonder dat gij de onweerstaanbare werking van de Heilige Geest zijt gewaar geworden, -door Welke het alleen geschiedt, zegt de Heere, Zach. 4:6- o, dat zal hard vallen, zo verloren te moeten gaan.

Sommigen hebben uitvluchten en verkeerde gronden, die zeggen: *ik leef ook stipt naar al de geboden Gods*. Ja dat kan een onbekeerde ook wel doen, dat had Paulus ook gedaan voor zijn bekering en nochtans was hij een bittere vervolger van God en Zijn gemeente, Hand. 9. En dat had de jongeling ook gedaan, waarmee hij tot Christus kwam al roemende: *dat heb ik onderhouden van mijn jonkheid af*, en nochtans was hij buiten de genade, Matth. 19:20. Ja daarin kunt gij een innig Christen ver te boven gaan en overtreffen, ja zelfs uw zonde voor een tijd wel laten, 2 Petrus 2:20. Maar kunt toch nog wel van God veracht en een ellendig schepsel zijn, al zijt gij onberispelijk en zedig, Fil. 3:6.

Anderen zeggen: *ik houd veel van de vromen*. Ja maar, of uw liefde wel oprecht is? Want dat deden ook de dwaze maagden en nochtans werden zij buiten gesloten, Mattheüs 25:12. Degenen die zalig worden, die worden nauwelijks zalig, 1 Petrus 4:18. Zulke mensen moeten strijden en worstelen om in te gaan. Jezus wordt zo maar niet verkregen met te zeggen: *Heere, Heere, doe ons open, opdat wij ingaan! Want wij hebben in de synagoge en op de straten geleerd*. Hij zegt dan nog: *Ik ken u niet*, Mattheüs 20:41. Het leven van een christen word vergeleken bij een worsteling, Efeze 6:12, en ook wel bij strijd, 2 Tim. 4:7. Een mens moet strijden tegen de duivel en de wereld en zijn eigen zelf, die allen vurige pijlen schieten in de ziel. O, daar is wat te doen eer men in de hemel is! Daar zijn zoveel nauwe poorten, namelijk van vernedering en des geloofs en van bekering en ook van tegenstand. O, het is wat te zeggen voor een hart dat van nature zo hard is als een paal, om dat te buigen! En dan te treuren niet alleen over de *meeste* zonden, maar over *alle* zonden. En dat niet alleen voor een tijd, maar zijn leven lang. En dan een afkeer te hebben van al die zonden, die voorheen zijn leven waren. Een traan te storten onder het ernstig prediken of spreken of bij een stervende, dat zijn lichte dingen, maar zijn hart gescheurd te hebben over de zonde, dat is zeker de ware verootmoediging. En dat is hard, want te geloven is ook zo gemakkelijk niet. Het is wel waar, dat de meeste mensen het voor een gemakkelijke zaak houden, maar die zijn nooit verootmoedigd geweest, want het is maar in verwaandheid. Maar het is geheel anders als de mens verootmoedigd wordt en als hij dan zijn zonde voor zich ziet en de Heere God daarentegen als een rechtvaardige Rechter, en daarbij somtijds de duivel op hem aanvallende, met het ontwaakte geweten, dán God te erkennen als Vader, of Hem als zodanig aan te spreken, dat zou hard zijn; althans Judas verkoos liever om te sterven in des duivels weg, als te geloven. De bekering is zo gemakkelijk niet. Het is wel gemakkelijk te belijden dat hij een zondaar of zondares is. Maar bittere droefheid te hebben en af te keren van de wereld en weder te keren tot God en alle wegen te houden welke de waarachtige bekering is. En als dan daarbij zoveel tegenstand komt van de duivel en de wereld en zijn eigen zelf, o, als een ziel dan tot Christus wilt gaan, dat is niet gemakkelijk! Het is gemakkelijk om te zeggen: *ik zal de toevlucht maar tot Christus nemen*. En zo denken velen in deze dagen dat zij dan al geborgen zijn voor de eeuwigheid, zonder dat Jezus hen aanneemt; neen, het gaat zó gemakkelijk niet.

Jezus zegt: *strijd om in te gaan door de enge poort*, Lucas 13:24. Alsof de Heere zeggen wil: doet u best in Mijn kracht; legt alle begeerlijkheid af en kruisigt het vlees door zelfverloochening; en doet zo in Mijn kracht de gehele wapenrusting aan, die u voorgehouden is en aangeboden wordt, Efeze 6:11, opdat gij al de vurige pijlen des satans kunt uitblussen en afstuiten en weerstaan; en dan alles verricht hebbende, staande blijven in de boze dag, vers 13 van genoemd capittel. O, dat is zo een nauwe poort als de duivel aan de rechterhand staat om te beschuldigen, zoals bij Jozua, Zacharia 3:1! Dat is geen strijd, die een arm verloren Adamskind in zichzelf of uit zichzelf zou kunnen weerstaan of overwinnen, als Jezus, de Leeuw uit de stam van Juda, niet uit het graf was opgestaan als Overwinnaar, om te zeggen tot de satan: *de Heere schelde u; de Heere schelde u! Raak deze niet aan, want hij is als een vuurbrand uit het vuur gerukt*. Anders dan zou al Gods volk in die poort bezwijken. Ja dat kent Zijn volk wel, de een meer en de andere minder; zij moeten wel strijden tot vallen en

bloeden toe. Het is maar geen *wensen* of het *te zeggen*, dat hun staande houdt, of in doet gaan door die nauwe poort, want dat is niet moeilijk, neen het zal zijn uit genade door de krachtadige werking van de Heilige Geest. De Heere Jezus zegt: *strijdt om in te gaan*, alsof Hij zeggen wil: *hoort naar Mij en uw ziel zal leven*, Jesaja 55:8. Al is het dat die brede weg zo gemakkelijk is en uw bedorven aard u zo dikwijls terzijde afleidt door het roepen van die wandelaars, die op de brede weg wandelen.

O, begenadigd volk van God, Jezus zegt dat die weg ten verderve leidt, daar de onbekeerde mens op wandelt, Mattheüs 7:13. Ja zelfs die weg, die hun recht schijnt. O, mochten wij dan voor die weg, waar Hij onze voeten op gezet heeft in Zijn kracht, ons niet schamen! Voor die Weg Die Hijzelf is. En Hij openbaart Zichzelf ook aan Zijn volk als de Weg en Poort om door Hem tot God te gaan, Joh. 10:9.

O, van verre-staanden en zwakke zielen in 't geloof, wordt toch niet verschrikt door die benaming van *weinigen*. Gij zegt zo dikwijls: *ik zal toch geen van die weinigen zijn, want ik heb geen wapens om te strijden, daar is in mij niets dan zonde*.

Dat is waar, maar er moeten ook in u geen krachten zijn, wij hebben helaas maar al te veel krachten in en van onszelf, althans in verbeelding, maar niet in werkelijkheid. O, bekommerde zielen gij moet door de genade tegen uw *eigen* krachten strijden om daardoor te overwinnen. Gij zult daardoor verliezen, want het is niet des zondaars kracht die strijden moet of kan, neen, de kracht moet geheel *des Heeren* zijn, omdat Hij het is, die overwonnen heeft, en opdat Zijn volk ook overwinnaars in Hem zouden zijn, Die Zijn volk heeft lief gehad van voor de grondlegging der wereld. Hij moet wassen, maar Zijn volk moet minder worden, Joh. 3:30. Dan krijgt de eeuwige liefde Gods des Vaders in en door Christus door de Heilige Geest de eer van de opzoekende en de voorkomende genade; en voor Zijn gedurige sterkte in de strijd. Een ander zegt wellicht: ik kan niet geloven of niet denken, dat ik een van die weinigen ben. Als ik maar zo geen grote zondaar of zondares was, dan zou ik ook wel geloven, dat de Heere mij kracht zou schenken om te strijden en te wandelen op die weg des geloofs maar nu is alles zo duister, dat ik geen weg meer weet.

Welnu, daar strijdt gij al tegen, want ge zoudt de zonde wel uit u willen trekken en uitroeien, dat is een klaar bewijs, dat de zonde u smart, en dat gij niet genoeg tot eer van God kunt leven. Is dat geen bewijs, dat gij tegen de zonde strijdt? Gij ondervindt immers *als gij het goede wilt doen, dat het kwade u bijligt*. Het is immers altijd de zonde die u in de weg staat en daar hebt gij in uw natuurstaat niet over geklaagd dat gij zo een grote zondaar of zondares was, als gij op de brede weg des verderfs voortging. Dan was de zonde uw leven, en nu zou gij die tijd wel terug willen roepen om voor de Heere te leven. Is dat geen bewijs van genade gevonden te hebben in de ogen Gods? Gij kent immers wel een tijd dat de Heere u ontdekte en bekend maakte aan uzelf, dat gij in de verbondsbreuk van Adam én met hem verdoemenswaardig waart. Toen was het een roepen om genade en geen recht, dan kondt gij de rechtvaardigheid Gods billijken, en dat kan de natuur niet.

Ja, zult gij wellicht zeggen, ik kan wel niet ontkennen, dat er iets is geschied of gebeurd van de Heere, maar ik heb het weer al verzondigd, zodat ik het niet kan vasthouden of geloven.

Dat is een grote zonde het werk Gods te verkleinen of los te laten door uw zonden en afwijkingen die dagelijks bij u plaats hebben. Het werk des Geestes tegen te staan door uw zonde, dat baart een dor hart. Dat moet door boete en berouw in wederkeren tot God beleden worden, om door Christus' kracht van die zonde verlost te worden en in Zijn sterkte te leren vertrouwen. Gijlieden klaagt zo over dood en dorheid, maar het is, omdat gij het zo weinig bij de Heere zoekt. Gij wilt het zèlf verbeteren, of gij kunt het zo wat stellen met hetgeen gij vroeger hebt ondervonden of ontvangen en dat wil de Heere niet zien in Zijn volk. Hij wilt

dagelijks en gedurig van Zijn volk gezocht wezen, opdat ze de kracht mogen vernieuwd worden om te kunnen lopen zonder noede of mat te worden, Jesaja 40. En ook opdat ze zouden erkennen dat in hen geen kracht is. En daarbij moeten wij onze dagelijkse zonde en struikelingen voor de Heere erkennen en de Heere vragen om de wegneming daarvan, om telkens kracht te ontvangen om tegen iedere opwellende zonde te strijden.

O, bekommerden, die benaming van *weinigen en de moeilijkheid*, o, die moest u des te meer opwekken ten strijde tegen de zonde en de wereld en uw eigen zelf, om toch maar dicht bij uw hart en dicht bij de Heere te leven, en om zo de Heere Jezus als een Leidsman te hebben op die nauwe weg. En om zo in Zijn kracht die nauwe poort binnen te treden.

O, die poort is zo nauw niet voor een ziel die door Christus is overgehaald. *Aan de zijde van de Heere is de weg ruim*, en de poort wijd, maar voor *het vlees* is het moeilijk om dat te buigen en te verloochenen en de Heere te volgen met de voeten des geloofs, en met het oog des geloofs de Heere te zien en met de hand des geloofs de Leidsman Jezus vast te houden en zijn eigen handen en voeten af te kappen en alles, wat tot zijn eigen ik behoort, om dan zo 'als dood in zijn eigen weg' te vallen, om dan als zo een dode voor de Heere te blijven liggen, totdat de Heere het leven door Zijn levendmakende Geest in hem uitstort; en hem doet zien, en staan en gaan, en doet genieten. Dat is voor dat leven tot onderhoud en sterkte op en in die weg des geloofs en der bekering. O, dat is niet alleen moeilijk voor het vlees, maar dat is ten enenmale *onmogelijk*; dat geschiedt alleen door de vrije genade en de onweerstaanbare werking van de Heilige Geest.

Dat kent de natuur niet, en daarom is de weg van *de onbekeerde zondaar* zo gemakkelijk in zijn verbeelding, maar dan zijn ook alle wegen buiten de weg des Geestes wegen des doods. O, wat is de mens van nature toch ongelukkig, want hij meent zo maar zalig te worden in zijn eigen weg. Och, mocht de Heere u de ogen eens openen, om eens te zien, hoe mishagend uw weg is bij de Heere en hoe rampzalig voor uzelf. Och, mocht gij door de genade wederkeren en u zelf voor de troon der genade neerleggen opdat de Heere u door Zijn Heilige Geest brenge op die nauwe weg die ten leven leidt. Maar zo lang dat bij u geen plaats heeft en gij uw eigen weg niet betreurt of verlaat, of liever zo lang gij niet bekeerd zijt, dan wandelt gij op de brede weg des verderfs en daarin voortgaande dan zult gij voor eeuwig rampzalig zijn en in de hel ingaan, en dat voor eeuwig in de pijn, Mattheüs 25:46.

O, begenadigd volk van God, wat onderscheidt ons buiten zo vele duizenden van onze mede natuurgenoten, die de Heere rechtvaardig in de zonde laat liggen en hen maar in en op die brede weg laat voortgaan en zij gerust in en op dezelve leven! Daar de Heere ons toch ook niet van node heeft. En wij zijn ook uit die wortel van Adam, van nature verdoemelijk voor God, kinderen des toorns, en nochtans heeft de Heere naar de rijkdom Zijner vrije genade Zich over ons ontfermd, wanneer Hij ons op en in die weg tegemoet kwam, en ons deed zien door ontdekkende genade, dat wij te post³ naar de hel liepen. Zodat wij het schadelijke en het Godonterende van onze wandel daar wij in leefden op die brede weg, door vrije overtuigende genade zagen, en gebracht worden tot waar berouw en billijken van de Heere, dat Hij rechtvaardig zou zijn geweest, indien Hij ons van onze geboorte af aan dadelijk had veroemd. Maar als het stondekje der minne daar was, dan toonde de Heere dat Hij zich over Zijn volk wou ontfermen.

O, toen was het bij mij zulk een wonder van aanbidding, waarom de Heere ook mij niet had gelaten in mijn blindheid en onbekeerlijkheid daar ik toch zag dat ik zo alles verbeurd had

---

³ met spoed

door moedwillige ongehoorzaamheid. O, ik moest uitroepen: Wat onderscheidt Hij mij buiten zo veel duizenden van mijn mede natuurgelovenden, die als gerust in de zonde voortleven! O, wat een zalige verandering dat het toen was, als ik door de trekking des Vaders gebracht werd uit de duisternis tot het licht en tot Christus! O, zalige verandering, verwaardigd te worden om van weg en hart en keuze veranderd te worden door des Heeren Geest. O, wat moest ik hier in deze weg Gods mij verblijden, waar Hij mij Zelf op heeft geleid. O, ik was in liefde dronken en in wederliefde zo genegen. Als de Heere Zijn kracht maar schonk, dan was er niets te zwaar of ik zou het gewillig hebben gedaan. O, mijn ogen waren toen op de Heere, gelijk de ogen der dienstknechten en dienstmaagden op de handen hunner heren en vrouwen. Toen was de weg voor mij niet moeilijk, als ik door Christus en in Hem gewonnen was. Toen kon ik met Elia door de spijze der genade voortgaan, zo lang als ik in het wijnhuis Zijner liefde was. O, hoe dat ik toen was gesteld, dat kan ik bijna onder geen woorden brengen, zoals ik het in de kracht ondervond. Maar die met mij door de genade er iets van hebben mogen smaken, die zullen het ook wel ten dele weten. Maar dat kan ik er wel van zeggen, dat ik het voor geen huis vol schatten, ja voor geheel de wereld niet zou hebben willen geven, want ik was het toen met de Heere eens geworden, niet alleen om de Zijne te zijn en Hij de mijne, maar om Hem uit genade te dienen. Alles wat ik was, was ik voor Hem. O, ik ondervond door de vrije genade, dat ik was door Christus voor God vrijgesproken, [=in Christus door God] dat ik zo in Zijn liefdearmen was gebonden, want het was of ik van deze aarde was opgetrokken. O, toen was ik gans buiten mijzelf. Ik wist niet of ik mijn ziek lichaam nog omdroeg of niet, daar ik toen dodelijk zwak was naar hetzelfde. O, ik hoorde toen door het geloof de engelen juichen in de hemel over het werk Gods door vrije genade in het bekeren van zondaren. O, ik zou toen in eenswillendheid wel gewenst hebben daar te zijn bij de Drieënige Verbondsgod en bij het gezelschap der engelen en van de volmaakte rechtvaardigen, want ik gevoelde mijzelf zo geborgen en verenigd in en met Christus, alsof ik alle gerechtigheid volbracht had die Christus voor mij volbracht had. O, toen was de weg gemakkelijk, want ik ging veilig in Zijn kracht aan Zijn hand, toen had ik vrede in mijn ziel. O, het was wat anders als toen ik op de vlakte des velds terneer lag, gans vijandig en onherboren en al mijn zonden in orde voor mij. En daarentegen de Heere als rechtvaardig Richter in Zijn richten, dan zag ik dat ik onwillig was en dan gevoelde ik mijn dodelijke onmacht ten goede. Ja dan was het aan mijne zijde buiten hoop. Als de Heere dan mij het leven aanbood, dan was de weg moeilijk, want ik was dood in de zonde en verdoemenswaardig in de verbondsbreuk van Adam, met alle zijn nakomelingen. Als Christus mij niet had overgehaald, dan zou ik in der eeuwigheid uit die verloren toestand niet hebben kunnen geraken, maar ik had voor eeuwig verloren moeten gaan. Maar het behaagde de Heere Zijn eigen werk voort te zetten in mij, onwaardige zondaar.

Ja het behaagt de Heere daar Hij begonnen heeft te werken, ook te voleinden. Hij laat niet varen de werken Zijner handen, maar de Heere doet zo een ziel wel eens zien dat er nog een Leven is buiten zijn leven en de Heere doet dan zo een ziel wel eens de toevlucht nemen tot Christus. En de Heilige Geest getuigt dan wel eens aan de ziel wat hij doen moet, als hij uitgeroepen heeft: *Wat moet ik doen om zalig te worden?* Christus, Die het op Zich genomen heeft voor al de uitverkoren zondaars het werk uit te voeren, Die gaat dan aan het werk, nadat Hij ze dan door Zijn Geest heeft overtuigd van zonde en van gerechtigheid en van oordeel en van hun dodelijke onmacht. En als zij dan door de trekking des Vaders, door de werking van de Heilige Geest tot Christus zijn gebracht, dan treedt Christus voor zo een ziel in de Goddelijke vierschaar om zo een schuldige vrij te spreken. O, als zo een ziel dat mag ondervinden door Christus dat de schuld, die op hem lag, wordt weggenomen en dat Christus zijn gerechtigheid is geworden...! O, als de Heilige Geest dat geloof werkt waardoor hij wordt gerechtvaardigd, o, dan is het: *U dan, die gelooft, is Hij dierbaar.* O, dan weet zo een

ziel niet, wat hij de Drieënige God zal vergelden. O, wat is de liefde tot de Vader dan groot, dat Hij zo een schuldig zondaar of zondares vrijspreekt van schuld en straf! En wat een liefde voor de verlossing en de koping, alleen door Christus! En welk een liefde voor de Heilige Geest dat Hij zo een ziel bewerkte om dat te kunnen geloven en dat Hij de eeuwige liefde des Vaders en des Zoons aan de harten van Zijn volk komt openbaren, dat er zulk een plan van eeuwigheid in de Drieëenheid is beraamd ter verlossing van Zijn te voren gekend volk. O, welk een onmisbare liefde en eer en aanbidding komt de Heilige Geest dan toe, met de Vader en de Zoon, omdat Hij hier in de tijd Zijn volk komt bewerken en er van komt te verzekeren! En om hier dat volk verlichting te geven in het aangezicht van Jezus Christus. En dan voelen zij zo een onmisbare betrekking om door die Geest geleid, gesterkt en getroost te worden en om Hem in Zijn kracht te gehoorzamen in die wegen, die Hij met Zijn volk hier in dit tranendal inslaat, opdat zij zo voorbereid zouden worden voor een beter leven.

O volk van God, wat vindt men in deze dagen er weinigen die in de noodzakelijke betrekking op God, in de weg des geloofs, zó door de liefde van de Heilige Geest voor Hem leven! Daar de Geest gaat, om daar ook te gaan, zoals in Ezechiël: als de Geest stond, dan stonden ook de raderen. In zo'n gehoorzaamheid en afhankelijkheid mochten ook wij, die door de genade van Jezus zijn begenadigd, ook bij de leiding des Geestes blijven. Dan zou men zo niet moeten vragen waar Gods kerk of kudde gelegerd was. Als ieder gelovige de stem van die hemelse Herder dadelijk volgde in gehoorzaamheid, dan zouden wij uit die stem die Christus door Zijn Heilige Geest tot Zijn gemeente zendt en spreekt, Zijn wil leren, om in gemeenschap als leden van één lichaam, voor elkander zoeken zorg te dragen, in de kracht van het Hoofd en Koning van die geestelijke gemeente. En uit het volgen van die trouwe Herder zou het blijkbaar zijn of ze Hem beminnen boven alles. Het zegt veel: *te horen wat de Geest tot de gemeente zegt!* En het volgen van Jezus zegt ook veel! En evenwel heeft het plaats op die nauwe weg.

Het komt mij voor, dat ik hier wel tegenwerpingen zal hebben, omdat er in Johannes 10 geschreven staat: *dat Zijn schapen Zijn stem kennen en Hem ook volgen en niet een vreemde.* Dat is een eeuwige waarheid, als de Heere de Zijnen krachtdadig bewerkt en overhaalt en krachtig tot hun hart spreekt en zegt: *dit is de weg, wandelt in dezelve.* Dan zal een Paulus wel naar Damaskus gaan en Ananias wel tot Paulus, al was hij bevreesd, omdat hij te voren een vervolger was van de gemeente des Heeren. Maar ik bedoel de uitoefening van des 's Heeren wil in en op de weg van *heiligmaking*, om het gehoorde in de volharding na te jagen, tot Gods eer en zijn eigen zaligheid en tot stichting van onze naasten. Het is gemakkelijk te horen als de Heere zegt, zoals tot de gemeente van Efeze: *Ik heb tegen u dat gij uw eerste liefde hebt verlaten.* Maar als de Heere zegt: *bekeert u en doet de eerste werken*, dan zulks op te volgen en daarin te *volharden*; dáár zal het op aankomen! Openb. 2:7. Zoals de Heere zegt tot de gemeente van Smyrna: *vreest geen der dingen die gij lijden zult*; om dán de Heiland te blijven volgen, Openb. 2:10. De Heiland te blijven volgen als Judas en de bende komt met zwaarden en stokken...? Neen, zij waren allen gevloden, Markus 14:50. Maar Petrus volgde van verre tot binnen in de zaal. Maar wat was het? Hij kon er niet uitkomen zonder grotelijks te vallen. O, wat is er veel nodig, om het gehoorde op te volgen!

Wanneer Jona uit des Heeren mond hoort: *ga naar Ninevé en predik tegen haar dat zij zullen vergaan*, het was met hem geheel anders dan het gehoorde op te volgen en uit te oefenen! Hij maakte zich op om te vluchten, Jona 1:1,2,3. Te volgen en te gehoorzamen, zoals Jezus Zijn twee discipelen uitzond om het veulen te ontbinden en dat gehoorde zó uit te voeren als de weg met rozen is bespreid, en als men dan hoort roepen: *Hosanna! Gezegend is Hij Die komt in de Naam des Heeren, hosanna in de hoogste hemelen*, dat is gemakkelijk, Markus 11:9-10. Maar het kruis op te nemen en Jezus na te volgen zoals de jongeling uit Jezus' mond hoorde, dat gaat niet gemakkelijk. De jongeling verkoos weg te gaan. O, als de Heere Zijn volk in de woestijn leidt, om der zonde wil, om dan nog te vertrouwen op de Heere en te steunen op zijn

God, en op die voorleden gehoorde stem van die goede Herder, en Hem dan te volgen als Hij Zijn hand loslaat... O, dan is het al gauw met Job: *ga ik voorwaarts of achterwaarts, ik merk Hem niet*, Job 23:8. En dan te werken met de vaste en zekere, absolute beloften, zoals die van Joh. 10 en andere, als men het inzien in Christus van onze zijde niet kan opmaken door groei en wasdom in het dragen van vruchten door de Heilige Geest, dan kan de Christen met die absolute beloften niet werken, om dan te zeggen dat hij een plant is, die zijn hemelse Vader geplant heeft; *want zonder Hem kunnen wij niets doen*, Joh. 15:5. Hoewel het aan de zijde Gods waar is, dat de Zijnen niet zullen verloren gaan, omdat ze in des Vaders en in Christus' kracht bewaard worden door het geloof tot de zaligheid, 1 Petrus 1:5. Maar het is ook waar, dat het geloofsleven moet gezien worden uit de werken, Jacobus 2, in de kracht des Geestes, in navolging van Jezus Die Zijn Vader heeft verheerlijkt op aarde, dat wij ook moeten doen. O, kinderen van God laten wij ook zoeken een schapenspoortje na te laten tot eer van de Driëenige God!

Maar wat is het in deze dagen toch te betreuren dat de kostelijke kinderen Sions, tegen fijn goud geschat, nu zo de aarde flessen zijn gelijk gerekend, die toch absoluut zeker zullen zalig worden. O, wij moesten witter zijn dan sneeuw, wat de Heere de Zijnen heeft toegeroepen; *maar nu is hun gedaante verduisterd van zwarteheid*, Klaagliederen 4:8, *men kent ze niet op de straten*. O, kinderen van God het is om onze zonde, -en om de zonde van haar profeten en de misdaden van haar priesters, zegt de klagende kerk,- dat de vijand in de poort van Jeruzalem is ingegaan. Moeten wij in deze dagen ook niet zeggen dat leraars en voorgangers en ledematen, samen schuldig staan aan de verbreking Jozefs? Want waar vindt men in deze dagen leraars, die uit dat beginsel en tot zo'n einde prediken en leven, volgens de uitspraak van die oppersten Herder Jezus, Joh. 10? Daar zij óók Zijn stem moeten *kennen*, om het hun hoorders bekend te maken, om samen de gemeenschap uit te oefenen en alzo de kerk van Jezus Christus uit te maken. Want wij kunnen de gemeente des Heeren niet kennen als aan de uitoefening van die belofte, daar ik over gehandeld heb, namelijk Joh. 10. En waar ziet men in deze dagen zulk een horen en volgen van Gods Geest, gewrocht in het hart en naar buiten door geloof en de liefde werkzaam, tot ware boete en vernedering voor de Koning van Zijn Kerk? Bij Hem alleen moet Zijn volk uitkomst en genezing zoeken. Is het dan in deze dagen geen bewijs dat de breuk niet bij Hem wordt gebracht, Die er alleen balsem voor heeft, zowel voor een geheel lichaam, als voor één lid? Maar de kwaal wordt niet recht gevoeld, althans het is bij velen een dragelijke ziekte, *anders zou de gezondheid der dochteren van Gods volk wel zijn gerezen*, Jeremia 8:22. Waar ziet men in deze dagen christenen, die in zuivere liefde wandelen met elkander in de praktijk der Godzaligheid en daarvoor uitkomen? O, de Heere heeft rechtvaardig een geest des diepen slaaps uitgestort om der zonde wil, zodat velen tasten als de blinden naar de wand zonder de sterkte van de Heere aan te grijpen. O, donkere tijden die wij beleven voor Gods volk. Wat is het toch te zeggen, als de Heere Zijn Heilige Geest van een volk intrekt, in Wiens licht wij alleen God zien? O, wat was het Davids bede: *O Heere, neem toch Uw Heilige Geest niet van mij*, Psalm 51:13.

Och, was de behoefte in gevoel bij Gods volk nog maar zo, dan zou de Heere wellicht onzer ook nog ontfermen om Zijns Heiligen Naams wil. Maar daar is meer behoefte naar verandering en wat nieuws en om elkaar te behagen en de waarheid ten onder te houden in ongerechtigheid; zodat wij nu onder Gods oordelen liggen, onder een geestelijk en lichamelijk, Rom. 1:18. En Zijn hand is nog uitgestrekt over ons land en volk. En wie kent de sterkte van Gods toorn? Psalm 90. Ik vrees voor geduchte slagen, om reden dat wij onze handelingen nog niet aanstellen om weder te keren tot Hem Die slaat, Hoséa 5:4.

En aangaande de kerk van Jezus Christus op aarde, Gods volk zit als tussen de scheuren en kloven en van daar zijn er nog, die piepen en kirren als de duiven, dat de Heere dat

duurgekochte volk nog eens mocht brengen onder die eeuwige Koning van het huis Jacobs. O, mocht het die Vorst des Levens eens behagen, die Geest uit te storten, opdat we door overtuiging en gezicht van schuldgevoel de bannen uit ons midden wegdoen van de koning tot de bedelaar, dan zou de Heere weer als voorheen met Zijn Heilige Geest bij en onder ons komen wonen, en de vensters des hemels opendoen en ons zegenen, zodat er geen schuren genoeg zouden zijn. Dan zouden wij weer ondervinden dat de Heere in het midden van Zijn gemeente hier op aarde zou wonen en werken. Dan zou men weer kunnen opgaan uit genade, tot de berg des Heeren en het huis van de God Jacobs, om te leren van Zijn wegen en om te wandelen in Zijn paden. O, wie is er van Gods volk, die dát niet zou wensen? Dat het de Koning van Zijn Kerk eens mocht behagen om daar het hart van de koning en de overheden der aarde eens toe te bewerken, gelijk weleer een Zerubbabel door Gods Geest bewrocht werd, *en niet door kracht of door geweld*. Och, wie zou niet wensen, dat de Heere Zijn Geest tot dat einde eens mocht uitstorten over de leraars, opdat zij daar in mochten voortgaan, opdat zo vele kerken, die in deze dagen staan als duistere lantaarns zonder licht, en een lichaam zonder geest, dat die weder eens mochten worden bewoond door de Heilige Geest, Haggai 1:1,1 en Zacharia 3:6. Opdat diegenen die verwaardigd zijn geworden om op de nauwe weg te wandelen, elkaar eens beter mochten leren verstaan, om elkanders lasten te dragen, om also als een enig man door de kracht van de Geest geweld te doen op het Koninkrijk der hemelen; en als zodanig hetzelfde in te nemen. Dat zou mijns oordeels beter zijn als te zeggen, *het is Sion, wie vraagt naar haar? Of: ben ik mijns broeders hoeder?* En zo is er in deze dagen een onttrekken van elkander en zich niet te bekommeren over de verbreking Jozefs, Amos 6:6. Velen zijn in deze dagen tevreden met een gedeelte van de godsdienst, al is het buiten de wet van de Hemelkoning Jezus. Het is in deze dagen of ieder genootschap en gezelschap een kerk was, omdat velen daar gerust op zijn. Wat een bewijs is van trage handen en slappe knieën en weinig liefde voor de medemens, opdat die ook eens als een visje voor het net des evangelies mocht komen, om met een Lydia het hart te worden geopend, door de werking van de Heilige Geest.

Och, wie kan toch van Gods oprechte volk tevreden zijn, om tussen de kloven te wonen en niet eens gerechtelijk aan de tafel des Heeren te gaan om versterkt te worden op de weg des geloofs. Ik moet in waarheid bekennen, dan eerst zou mijn ziel kunnen vergenoegen om daar de gemeenschap der kerke uit te oefenen, maar dat moet ik om der zonde wil missen, tot mijn diep smart. Zodat *ik nu ook mijn verkwikking heb in droefenis*, Jeremia 8:18. Ik moet door de genade zeggen, dat de samenkomsten van enige vromen mij niet genoegzaam zijn, hoewel, ik mag niet ontkennen dat ik bij ogenblikken nog iets goeds smaak van de Heere. Maar het is meest zoals ik gezegd heb uit Jeremia, *in droefenis*; maar *geen scheppen met vreugde, uit de fontein des heils*.

O, volk van God, indien wij enigszins verlicht zijn door de Heilige Geest, wat zware wolken pakken er samen over ons hoofd. Wat een geestelijke duisternis en wat een verkouden van de liefde en wat een hoogmoed heerst er onder Gods volk. En wat is er weinig zelfkennis en een groten eigen-ijver om zijns zelfs wil! Waar zien wij in deze dagen uitoefenen, hetgeen Jezus deed en Zijn apostelen oplegde tot navolging, afgebeeld door het wassen van de voeten? Joh. 13:14. Daar kunnen wij uit leren wat de meest gevorderde christen ook schuldig is te doen: *opdat het zij gelijk geschreven staat, die roemt, roeme in de Heere*. En hier in: *dat hij Mij kenne*, 1 Cor. 1:31. Het was te wensen dat de Heere Zijn Heilige Geest tot zulke en andere einden eens in en over Zijn volk mocht uitstorten, opdat wij elkander, zoals Handelingen 2, eens mochten verstaan in die taal waarin wij wedergeboren zijn te Sion, door het onvergankelijke zaad Gods. Hoewel het aan de zijde Gods één is, hoe verdeeld het ook *uitwendig* is. Maar dat is niet genoeg, het moet uitwendig door de liefde ook binden en verenigen. In de eerste Apostolische kerken, waren de meesten die geloofden, één hart en één

ziel, Handel. 4:32. *En zij waren volhardende in de leer, en in de breking des broods, en in de gebeden*, Hand. 2:42. Och, mocht het de Koning van Zijn kerk eens behagen om Zijn volk eens als een heirleger tot en onder Hem te brengen om tegen de vijanden ten strijde te trekken in de kracht van Christus het Hoofd van Zijn kerk. Want anders zal de vijand zeker gemakkelijk meester worden onder de toelating Gods. Niet dat hij die zal verleiden van de zaligheid of van de Drieënige God, want dat is ten enenmale onmogelijk. Maar als de ziel minder licht heeft en de vijanden wolken van dwalingen voortbrengen, dan kan de ziel genoeg verstoken worden van de troost der genade hier op aarde. Maar niet in de hemel, daar zal de vijand wel buiten blijven, daar zal geen Kanaänieter meer zijn.

De Drieënige God des Verbonds geve al Zijn volk sterkte en kracht, om tot eer van Hem te leven en tot stichting van onze naasten en tot troost van onze onsterfelijke zielen. De Heere vervulle dan alzo die belofte: dat volk heb Ik Mij geformeerd, zij zullen Mijn lof vertellen, Jesaja 43:21.

EINDE.

Gedeeltelijke kwartierstaat / stamboom Willem Pleijte.

C-I-a Andries Oorse. Andries was gehuwd met Elizabeth Adriaanse. Uit dit huwelijk:

1 Magdalena Oorse, geboren te Zoutelande rond 1794, volgt onder C-II-a.

C-I-b **Willem Pleijte**. Willem was gehuwd met Adriana Koppejan. Uit dit huwelijk:

1 **Kornelis Pleijte**, geboren rond 1793, overleden te Zoutelande op 21 januari 1828, ongeveer 35 jaar oud. Kornelis was gehuwd met Magdalena Oorse, geboren te Zoutelande rond 1794, volgt onder C-II-a.

C-II-a Magdalena Oorse, geboren te Zoutelande rond 1794, overleden aldaar op 20 mei 1855, ongeveer 61 jaar oud, dochter van Andries Oorse (C-I-a) en Elizabeth Adriaanse. Magdalena was gehuwd met Kornelis Pleijte, geboren rond 1793, overleden te Zoutelande op 21 januari 1828, ongeveer 35 jaar oud, zoon van Willem Pleijte (C-I-b) en Adriana Koppejan. Uit dit huwelijk:

1 Willem Pleijte, geboren te Zoutelande op 13 september 1816, volgt onder C-III-a.

2 Andries Pleijte, landbouwer, geboren te Zoutelande rond 1820, overleden aldaar op 14 augustus 1889, ongeveer 69 jaar oud. Andries was gehuwd met Leintje Gillisse.

C-II-b Pieter Koppejan, geboren rond 1784, overleden te Serooskerke (W) op 23 december 1851, ongeveer 67 jaar oud. Pieter was gehuwd (1) met Christina Joose, overleden te Ritthem op 24 februari 1833. Uit dit huwelijk:

1 Johanna Koppejan, geboren te Ritthem op 16 augustus 1827, overleden te Zoutelande op 10 februari 1864, 36 jaar oud. Johanna is getrouwd te Zoutelande op 11 juli 1855, op 27-jarige leeftijd met Willem Pleijte, geboren te Zoutelande op 13 september 1816, volgt onder C-III-a. Pieter was gehuwd (2) met Adriana de Rijke.

C-II-c Pieter Janse de Rijke. Pieter was gehuwd met Maria de Pagter. Uit dit huwelijk:

1 Tannetje de Rijke, geboren te Zoutelande op 24 augustus 1816. Tannetje was gehuwd (1) met Andries de Landmeter, overleden te Biggekerke op 14 april 1860. Tannetje is getrouwd te Zoutelande op 14 oktober 1864, op 48 jarige leeftijd (2) met Willem Pleijte, geboren te Zoutelande op 13 september 1816, volgt onder C-III-a.

C-III-a **Willem Pleijte**, geboren te Zoutelande op 13 september 1816, overleden aldaar op 22 december 1889, 73 jaar oud, zoon van Kornelis Pleijte en Magdalena Oorse (C-II-a).

Willem is getrouwd te Zoutelande op 11 juli 1855, op 38 jarige leeftijd (1) met **Johanna Koppejan** (27 jaar oud), geboren te Ritthem op 16 augustus 1827, overleden te Zoutelande op 10 februari 1864, 36 jaar oud, dochter van Pieter Koppejan (C-II-b) en Christina Joose. Uit dit huwelijk:

1 **Magdalena** Pleijte, geboren te Zoutelande rond 1857, overleden aldaar op 29 januari 1941, ongeveer 84 jaar oud. Magdalena was gehuwd met Daniel Lieveense, geboren te Westkapelle rond 1852, overleden te Zoutelande op 31 maart 1924, ongeveer 72 jaar oud, zoon van Adriaan Lieveense (C-III-d) en Martina Roelse.

2 **Christina** Pleijte, geboren te Zoutelande rond 1857, overleden aldaar op 20 oktober 1931, ongeveer 74 jaar oud. Christina was gehuwd met Jan Zachariasse, geboren te Zoutelande rond 1859, overleden aldaar op 17 juni 1936, ongeveer 77 jaar oud, zoon van Geert Zachariasse (C-III-c;) en Jannetje van Keulen.

3 **Kornelis** Pleijte, geboren te Zoutelande rond 1860, overleden aldaar op 20 januari 1937, ongeveer 77 jaar oud. Kornelis was gehuwd (1) met Catharina Adriaanse.

Uit dit huwelijk:

1. Willem, geb. 23-07-1881 te Zoutelande

Kornelis was gehuwd (2) met Sara de Groot, geboren te Koudekerke rond 1865, overleden te Zoutelande op 11 december 1946, ongeveer 81 jaar oud, dochter van Jozias de Groot (C-III-b) en Sara Louws. Sara was weduwe van Jozias de Witte.

Uit dit huwelijk:

1. Jan Pleijte, geb. 1892 te Zoutelande, 27 j. trouwt 29-10-1919 Lourina Riemens.
2. Cornelis, geb. 1899 te Zoutelande, 22 j. trouwt 27-5-1921 Maria Adriaanse, d. v. Jacobus Samuël Adriaanse en Katharina Francke.

Willem is getrouwd te Zoutelande op 14 oktober 1864, op 48 jarige leeftijd (2) met Tannetje de Rijke (48 jaar oud), geboren te Zoutelande op 24 augustus 1816, dochter van Pieter Janse de Rijke (C-II-c) en Maria de Pagter. Tannetje was weduwe van Andries de Landmeter, overleden te Biggekerke op 14 april 1860.

C-III-b Jozias de Groot. Jozias was gehuwd met Sara Louws. Uit dit huwelijk:

1 Sara de Groot, geboren te Koudekerke rond 1865, overleden te Zoutelande op 11 december 1946, ongeveer 81 jaar oud. Sara was gehuwd (1) met Jozias de Witte. Sara was gehuwd (2) met

Kornelis Pleijte, geboren te Zoutelande rond 1860, overleden aldaar op 20 januari 1937, ongeveer 77 jaar oud, zoon van Willem Pleijte (C-III-a) en Johanna Koppejan. Kornelis was weduwnaar van Catharina Adriaanse.

C-III-c Geert Zachariasse. Geert was gehuwd met Jannetje van Keulen. Uit dit huwelijk:

1 Jan Zachariasse, geboren te Zoutelande rond 1859, overleden aldaar op 17 juni 1936, ongeveer 77 jaar oud. Jan was gehuwd met **Christina Pleijte**, geboren te Zoutelande rond 1857, overleden aldaar op 20 oktober 1931, ongeveer 74 jaar oud, dochter van Willem Pleijte (C-III-a) en Johanna Koppejan.

C-III-d Adriaan Lievense. Adriaan was gehuwd met Martina Roelse. Uit dit huwelijk:

1 Daniel Lievense, geboren te Westkapelle 19 juni 1852, overleden te Zoutelande op 31 maart 1924, 72 jaar oud. Daniel was gehuwd te Zoutelande op 24 april 1878 met **Magdalena Pleijte**, geboren te Zoutelande rond 1857, overleden aldaar op 29 januari 1941, ongeveer 84 jaar oud, dochter van Willem Pleijte (C-III-a) en Johanna Koppejan.

- 2 Adriaan, gehuwd met Pieterella Koets

D-IV-a

D-IV-b Daniël Lievense was gehuwd met Magdalena Pleijte. Uit dit huwelijk:

1 Willem Lievense, geboren 3 januari 1883 te Zoutelande; overl. 26 november 1963. Willem was gehuwd te Aagtekerke, 25 oktober 1905 met Willemina Faasse, geb. te Aagtekerke 28 oktober 1885; overl. te Zoutelande, 4 januari 1970. Dochter van Pieter Faasse, geb. 11-10-1839 tr.18-8-1923 Johanna Geertse.

Dit overzicht is gemaakt door: Anneke Lievense-Mateboer, Middelburg. Tel. 0118-634539.

De Gereformeerde Gemeente te Zoutelande

De afscheiding in omgeving Zoutelande.

De Afscheiding van de Hervormde Kerk op Walcheren begon medio 1835 te St. Jan ten Heere en voorjaar 1836 te Biggekerke waar Ds. H. J. Budding stond. Eind juli 1836 schreef ds. Budding in een brief: *"Vijgeboom gaat nog voort op het Kasteel van de Heer Versluijs waar een zeer ruime plaats is in gereedheid gebracht, gezet te oefenen. Aanstaande Vrijdag is mijn voornemen, zoo de Heere wil, derwaarts henen te gaan, om de **Gemeente** te bezoeken. Een en andermaal ben ik op bezoek bij den Heer Versluijs geweest en met toegenegenheid ontvangen en aangehoord. Ook Vijgeboom is zoover ik kan merken, ten volle instemmende."*

De voorgangers, oefenaar Jan Willem Vijgeboom, ds. Budding, zowel als de eigenaar Jhr. Versluijs met de aanwezigen, werden vervolgd en beboet. Enkele jaren later nodigde Jhr. Versluijs ds. Ledeboer te Benthuizen uit. Ze waren persoonlijke vrienden.

Maar onder de bediening van oefenaar Vijgeboom ontstond scheuring, strijd en beroering in de gemeente, gedurende 2 jaar. Toen kwam ds. Ledeboer en heeft als middel gediend om de verscheurde gemeente te herstellen. Vanaf die tijd werden weer geregeld wekelijkse godsdienstoefeningen gehouden. Citaat van Jan Vader in "Die trouwe houdt", door P. Davidse.

Het is zeker dat in 1839 de gemeenten van Biggekerke en St. Jan ten Heere zich met ds. Budding van de Afscheiden Kerk hebben losgemaakt. Zij weigerden verdere omgang omdat de Afscheiden Kerk 'Vrijheid van bestaan' hadden aangevraagd bij koning Willem 1. Deze streekgemeente werd bezocht door mensen uit een groot gedeelte van Walcheren. Ds. Ledeboer preekte er regelmatig en later ds. Van Dijke eveneens.

Al kort na de Afscheiding komen we in de Notulen van de Hervormde Gemeente in Zoutelande enkele namen tegen van mensen die de Hervormde kerk verlieten. Onder hen was o. a. Pieter Bommeljé die belijdenis des geloofs had afgelegd op 6-4-1816 en Willem Pleijte. (Suzanna Stroo deed belijdenis op 4-11-1855 en ging op onbekende datum over naar de Afscheidenen.)

De afgescheidenen kwamen samen op de boerderij van Job Wisse op de hofstede: 'Hof Grijskerke', even ten noorden van Biggekerke. Zij kerkten ook wel in de woning van Suzanna Otte, de vrouw van Antonie de Rijcke, wonende onder Biggekerke. De veldwachter trof daar op zekere keer 40 à 50 personen aan.

Of Willem Pleijte de Afscheiden gemeenten bezocht, is onbekend, maar het ligt wel voor de hand. Zijn bekering, althans de zekerheid van de verlossing van zijn ziel, vond plaats 13 september 1837.

Kort na de scheuring in de Afscheiden Gemeenten, in 1839, ontstond er in Middelburg een Ledeboeriaanse gemeente. Diaken J. A. Siebrecht volgde ds. Budding en verliet het kerkverband van de Afscheidenen. Hij belegde kerkdiensten en werd afgevaardigd naar een kerkeradsvergadering te Vlissingen in 1851. Ds. D. Janse schrijft in zijn 8e brief: Op 28 jarigen leeftijd werd ik lidmaat door belijdenis in de gemeente van ds. Ledeboer, toen door ds. P. van Dijke bediend, te Middelburg en op de voormelde buitenplaats te Domburg, *die één gemeente insloot en door één kerkeraad bediend werd.* Zie Ter Nagedachtenis van de Weleerwaarde Heer David Janse.

De gemeente te Middelburg nam vrij snel een centrale plaats in, nadat ds. P. van Dijke daar predikant werd, van 1857-1858. De Ledeboerianen op Walcheren konden kiezen uit 2 locaties: St. Jan ten Heere en Middelburg. Het valt op dat de meesten voor Middelburg kozen. Het gebeurde zelfs dat mannen vanuit Westkapelle 's zondags te voet naar Middelburg liepen. Vanzelf konden vrouwen en kinderen niet mee. Zo ontstond ook meer gelegenheid voor huisgodsdienst en gezelschappen.

Een van de mannen die aan zo'n gezelschap leiding gaf was Willem Pleijte. Zijn geschreven oefeningen dateren uit 1841. Tot aan zijn dood in 1889 heeft hij hiermee bezig geweest. Op de ledenlijst van de gemeente te Middelburg, gedateerd 1875, komt zijn naam voor. Hoewel er enkele personen op Walcheren die naam dragen, is het bijna zeker dat het Pleijte uit Zoutelande is. Hoe hij kerkelijk meeleefde blijkt wel uit zijn belangstellende brief over het kerkelijk leven aan zijn broeder David Janse, elders in deze brochure opgenomen. De verzoening van zijn kerkschuld en de zalige vrede met God die daarin beschreven worden, is uniek. In de literatuur van Gods volk op Walcheren ben ik deze diepgaande en evangelische vrijmaking van kerkelijke schulden, in die mate bijna niet tegengekomen.

Pleijte had ook contact met Zach. Verhage, de molenaar uit Meliskerke. Verhage klaagt er echter over dat hij bij Pleijte geen open oor vindt in de broedertwist tussen Jan Vader en ds. Janse. (Onuitgegeven levensschets van Z. Verhage.)

Hoedanig het met het geestelijk leven in de Hervormde kerk te Zoutelande stond toen Willem Pleijte oefende, is mij niet bekend. Het is wel aardig om te weten dat in 1865 niemand minder dan de bekende dr. H. F. Kohlbrügge uit Elberfeld beroepen werd.

Toen hij dit beroep ontving, zei hij: 'Nu zie ik dat God trouwe houdt. Want in de tijd mijner vervolging zei ik: *"God zal mij recht doen, al was het in het kleinste dorpje aan de zee"*.

Enkele bezoekers van het gezelschap van Pleijte sloten zich na zijn dood aan bij de Kruisgemeente in Meliskerke, waar sinds 1889 oefenaar Jan Vader voorging. Eén ervan was Magdalena Pleijte, de oudste dochter van Willem Pleijte. Anderen gingen naar Aagtekerke.

Het aantal kerkgangers van Zoutelande naar Meliskerke nam in de loop der jaren langzaam toe. Tenslotte werd direct na de 2e Wereldoorlog besloten om in Zoutelande een zelfstandige gemeente te instituëren.

Het begin van de Gereformeerde Gemeente

Onderstaand overzicht is overgenomen uit: *Wat verdwijnt en wat blijft*, door J. Wouters.

Het boek waar vanaf 9 april 1946 tot en met 31 december 1994 alle jaren ledenvergaderingen in opgetekend staan, heeft als aanhef:

"Verslag van de omstandigheden welke, onder Gods voorzienig bestel hebben geleid tot het te Zoutelande zelfstandig vergaderen, het stichten ener afdeling, en het komen tot algehele zelfstandigheid van een Gereformeerde Gemeente"

"Toen op 18 oktober 1944, door de inundatie van Walcheren, als voortzetting der gevechtshandelingen en inleiding van de bevrijdingsstrijd tegen de Duitse bezetting, de verbinding met Meliskerke verbroken werd, is door de te Zoutelande wonende broeders ouderlingen K. de Wolf en D. Kodde, uitgezien naar een mogelijkheid om de leden der Gereformeerde Gemeente van Meliskerke, te Zoutelande wonende, of daar wegens de inundatie verblijvende, een gelegenheid te bieden des zondags te vergaderen en godsdienstoefeningen bij te wonen. Na overleg met het schoolbestuur van Zoutelande bleek dat bereid de school voor dat doel af te staan. Reeds op 22 oktober 1944 zijn de eerste

godsdiensstoefeningen gehouden, waarin des voormiddags broeder K. de Wolf en des namiddags, broeder D. Kodde, een predikatie lazen. Op 29 oktober 1944 is de des voormiddags aangevangen godsdiensstoefening beëindigd moeten worden, wegens een zwaar luchtbombardement, waarbij twee personen, waaronder één lid der gemeente, omkwamen. Dit werd des middags gevolgd door luchtaanvallen van lichte bommenwerpers en beschietingen vanuit de lucht. Daardoor is op die dag niet meer vergaderd kunnen worden.

Op 5 november 1944 is na de op 2 november 1944 plaats gehad hebbende bevrijding, een godsdiensstoefening gehouden in de deels verwoeste kerk van de Hervormde gemeente te Zoutelande. Later zijn aanvankelijk samen, dus om beurten, godsdiens-oefeningen gehouden met de Hervormde gemeente.

Toen door de inrichting van een noodkerk de Hervormde gemeente te Zoutelande en de Gereformeerde Kerk deels te Zoutelande aanwezig, daar konden vergaderen, is de school des zondags, geheel ter beschikking van het deel der Gereformeerde Gemeente te Zoutelande, gesteld. Tijdens de inundatie is daar verder iedere zondag twee maal vergaderd.

Toen de dijken weer dicht waren en het water begon terug te vloeien (door de pompen) en de wegen weer berijdbaar werden, rees de vraag of het houden van godsdiensstoefeningen zo als gebruikelijk was, moest worden beëindigd. Te meer rees die vraag, omdat voor de inundatie reeds gedachten waren ontstaan, of Zoutelande niet zelfstandig kon worden, en de godsdiensstoefeningen bezocht konden worden door personen, die niet uit Meliskerke kwamen. De ouderlingen K. de Wolf en D. Kodde hebben die vraag de kerkenraad van de Gereformeerde Gemeente te Meliskerke voorgelegd. Deze gevoelde enerzijds de bezwaren die verbonden zijn aan een scheiding, maar anderzijds de belangen die er gediend zouden zijn door te Zoutelande te vergaderen, en besloten voorlopig te Zoutelande te blijven vergaderen. Teneinde de mening der te Zoutelande aanwezigen te kunnen vernemen, is toen aldaar een bijeenkomst gehouden onder leiding van K. de Wolf, ouderling, voorzitter der kerkenraad van de Gereformeerde Gemeente te Meliskerke. Het resultaat van die bijeenkomst was, dat van de aanwezige mansleden er maar drie tegen het starten om zelfstandigheid te verkrijgen waren, tegen de ongeveer achtentwintig anderen. Als gevolg daarvan is door de kerkenraad der Gereformeerde Gemeente besloten om de classis Walcheren toestemming te vragen, om te Zoutelande een afdeling te stichten. In de vergadering, waar tot dat besluit is gekomen, was de consulent Ds. J. van den Berg aanwezig, die het verzoek op de classisvergadering krachtig heeft gesteund. Daarna is te Meliskerke nogmaals vergaderd door de kerkenraad onder leiding van Ds. A. van Stuijvenberg, die door het vertrek van Ds. J. van den Berg inmiddels consulent was geworden. In die vergadering is besloten om de broeders kerkenraadsleden te Zoutelande wonende, mandaat te verlenen om voor en namens de te Zoutelande wonende leden te handelen. Die broeders hebben eerst omgezien naar een gebouw, teneinde dat in te kunnen richten als kerkgebouw. De aandacht daarvoor viel op een landbouwschuur, toebehorend aan de erven Verhage, de gebroeders Koenraad en Joos Verhage, staande te Zoutelande aan de Molenstraat. Aangezien gehandeld moest worden, is door de broeders K. de Wolf en D. Kodde besloten dat gebouw voorlopig aan te kopen, de verantwoording daarvoor persoonlijk nemende, voor de prijs van f 5.500,--.

Nadat door de gemeente te Meliskerke inmiddels was besloten om aan het deel te Zoutelande f 3.000,-- als bruidsschat te geven, is op 9 april 1946 wederom een samenkomst gehouden met de mansleden te Zoutelande wonende. In deze vergadering, die onder leiding stond van broeder K. de Wolf, was aanwezig broeder D. Kodde, ouderling, welke aantekeningen maakte van het verhandelde. De vergadering werd geopend door het zingen van Psalm 25:2, het lezen van Psalm 25 en gebed. De praeses deed daarin mededeling van de na de laatste bijeenkomst plaats gehad hebbende handelingen, waaruit blijkt dat de classis heeft toegestaan om een

zelfstandig optreden voor te bereiden. Ook deelt hij mee, dat er wel enige moeilijkheden zijn, omdat er nog geen zelfstandige bevoegdheden zijn. Dat er is uitgezien naar een gebouw en dat er een gebouw op eigen verantwoordelijkheid is gekocht voor f 5.500,- van de erven Verhage. Nu wordt gevraagd om de mening van de aanwezigen, zonder iets achter te houden. De praeses stelt de vraag, of er iets tegen is en of er leden tegen die aankoop en verdere handeling zijn. Broeder Van Hoorn vraagt of het de bedoeling is om zelfstandig te worden. De praeses licht toe dat zulks de bedoeling is omdat volgens classisbesluit het zijn van een afdeling maar hoogstens één jaar mag duren.

Hierna wordt opgemerkt dat het financieel niet gemakkelijk zal zijn, maar dan merkt D. Kodde op, *dat dit gemakkelijker is te vervullen dan de ambten.*

Financieel ziet men mogelijkheden door het schenken van giften door de leden en ook het verstrekken van een lening aan de kerk. Broeder D. Kodde zegt, dat als er een wil is, dat er dan ook veel kan. Er wordt de broeders ouderlingen toegevoegd, dat een bedrag van f 4.500,- voor de *verbouw* wel wat weinig is.

Hierop vraagt de praeses nogmaals of de leden zich met de genoemde handelingen kunnen verenigen, waarna met algemene stemmen de vergadering zich verenigt met de genomen handelingen. Hierna sluit ouderling D. Kodde op verzoek, na het laten zingen van Psalm 33:10 en gebed de vergadering."

Op 1 juli 1946 wordt vergaderd met de 27 mansleden. De praeses K. de Wolf opent met het laten zingen van Psalm 25:4 en leest Jesaja 58 en gaat voor in gebed.

Hierna deelt hij mee, dat na enige moeilijkheden het gebouw thans in gebruik kan worden genomen en met de inrichting kan worden begonnen. Hij vraagt machtiging van de leden, voor hemzelf en broeder D. Kodde, om verder te kunnen werken.

Zo de Heere wil zal in de maandag 8 juli 1946 te houden Classis, gevraagd en verkregen worden, dat tot instituering kan worden overgegaan. De timmerman Gabriëlse is bereid het werk uit te voeren. Er zal nog een bestek en tekening nodig zijn, maar een ontwerpplattegrond is er reeds, waaruit blijkt, dat de kathedraal aan de noordzijde komt en verder 130 plaatsen gegroepeerd kunnen worden. Drie plaatsen aan elke zijde en zeven plaatsen in het midden. Daarbij kan nog een afzonderlijk lokaal voor school worden ingericht. Hij vraagt of iemand tegen het voorstel is en vraagt mandaat. Niemand verklaart zich tegen. De scriba licht de plannen financieel en materieel toe. De inrichting van het gebouw zal, met het oog op de kosten en de schaarste aan materiaal, zo sober mogelijk moeten zijn. De praeses zegt dat het financieel wel gaan zal, hoewel hij zich niet aan een bedrag wil binden, maar veel moeilijker zal het zijn de ambten te vervullen. Hij deelt mee, dat er ongeveer 150 leden en doopleden zullen zijn. Een lid merkt op, dat hij het aantal plaatsen wel wat weinig vindt. De praeses deelt mee, dat met een los schot ook nog gebruik kan worden gemaakt van de ruimte voor de school. Verder deelt hij mee, dat er nog veel moeilijkheden zijn, maar heeft hoop, dat ook die opgelost zullen worden en zegt dank voor de opkomst, waarna Br. D. Kodde met dankgebed eindigt nadat nog gezongen is Psalm 19:5.

Oprichtingsvergadering

Op 17 juli 1946, 's avonds om half acht, komen opnieuw de mansleden in "De Ark" in Zoutelande bij elkaar. Tegenwoordig waren de consultant Ds. A. van Stuijvenberg en 28 leden, waaronder de ouderlingen K. de Wolf en D. Kodde.

De presentielijst wordt getekend door de volgende personen: H. Ovaa, P. Verhage Wzn, J. den Hollander, **W. Pleijte**, L. Lauwerse, P. Mesie, J. Meijers, W. Verhage Wzn, P. Simonse, L. de Bree, H. Kodde, C. Meijers, W. Lievense, S. de Wolf, P. Jacobse, L. Dekker, J. de Visser, J. Kodde, A. Louwerse, P. Zachariasse, A. Dommissie, W. Koppejan, C. de Groot, J. Koppejan, **J. Pleijte** en C. van Hoorn.

"De praeses, Ds. A. van Stuijvenberg, laat zingen Psalm 89:8, leest Psalm 13 en gaat voor in gebed. Hierna spreekt hij zijn blijdschap uit over de goede opkomst en deelt verder mee, dat op de gehouden Classicale vergadering is goedgekeurd dat er te Zoutelande een zelfstandige gemeente komt. De omstandigheden hebben geleid tot hetgeen nu staat te gebeuren, nl de instelling der kerkelijke ambten. Getracht zal worden om twee ouderlingen en twee diakenen te kiezen. Hij hoopt dat we samen het goede voor Sion mogen zoeken. Het zou groot zijn als we mogen getuigen met de dichter van Psalm 13: "Maar ik vertrouw op Uw goedertierenheid; mijn hart zal zich verheugen in Uw heil; Ik zal de Heere zingen, omdat Hij aan mij welgedaan heeft."

De notulen van de vorige vergadering worden na voorlezing onveranderd vastgesteld. De praeses stelt aan de orde de verkiezing van twee ouderlingen. Uitgebracht worden op broeder D. Kodde 27, op broeder K. de Wolf 26 en op broeder P. Jacobse 2 stemmen. De praeses vraagt beiden hun verkiezing te willen aanvaarden, waartoe beiden bereid zijn."

Nu volgt de stemming voor twee diakenen. Broeder P. Jacobse wordt de eerste keer met meerderheid van stemmen gekozen en houdt op de vraag, of hij zijn verkiezing aanvaardt, deze beslissing aan tot de zondag. Er wordt nu opnieuw gekozen voor een diaken. Na de zesde vrije stemming zegt broeder W. Lievense toe zijn verkiezing in beraad te willen houden tot de zondag. Zoals later blijkt hebben beiden hun verkiezing aanvaard.

Er wordt nog informatie gegeven over de verbouw van de kerk en hierna sluit de praeses de vergadering en op verzoek eindigt broeder K. de Wolf met dankgebed.

De instituering vond plaats op 9 augustus 1946 door Ds. A. van Stuijvenberg. Zijn tekst was Psalm 46:6. *God is in het midden van haar, zij zal niet wankelen; God zal haar helpen in het aanbreken van de morgenstond.*

Het kerkgebouw van de gemeente stond op de hoek van de Timmermanstraat. In de vorige (19^e) eeuw stond daar een boerenschuur van Dingeman Verhage. In 1886 heeft ds. Klaarhamer, Geref. Predikant voor zo'n 20 mensen gesproken. Later is een nieuwe schuur gebouwd, die gekocht en verbouwd werd door de Gereformeerde Gemeente. Schuin tegenover die schuur stond de vroegere woning van Willem Pleijte, een kleinzoon van Willem Pleijte, de oefenaar. Of Pleijte Sr. hier ook heeft gewoond is mij onbekend.

De gemeente heeft bestaan tot 31 december 1994. Door het verloop van de leden, de meesten gingen naar Meliskerke, besloot de kerkenraad en de classis de gemeente op te heffen. De leden werden overgeschreven naar de zuster gemeente van Meliskerke, of indien ze dit verzochten, naar Westkapelle.

Hieronder volgt een kort personalia van enkele ambtsdragers die veel betekend hebben in de gemeente van Zoutelande of die uit Zoutelande afkomstig waren en elders de kerk gediend hebben. We beperken ons tot hen van wie we de meeste gegevens voorhanden hebben.

KRISTIAAN DE WOLF

Een inwoner van Zoutelande, lid van de Hervormde Gemeente, die echter kerkte bij oefenaar Jan Vader te Meliskerke, hoewel geen lid aldaar, was:

Florus de Wolf geb. 24-1-1863; arbeider; overl. 23-2-1934; trouwt 30-4-1886 Willemina Verhage, geb. 3-11-1863 te Westkapelle; overl. 1-2-1934 te Zoutelande.

2 van zijn zonen dienden in het ambt van ouderling in de Geref. Gemeente. Het zijn Kristiaan en Pieter.

Kristiaan werd geboren op 4 november 1890. Te Zoutelande opgegroeid, koopt hij in de dorpskern een boerderijtje en bewerkt, in de nabijheid van het dorp, als klein boertje zijn akker. Hij treedt op 2 februari 1912 in het huwelijk met Pieterella Labruyère geboren te Zoutelande op 28 september 1888. Zij komt over van de Gereformeerde Kerk van Meliskerke. Hij wordt in 1934 als diaken gekozen in de Gereformeerde Gemeente van Meliskerke, waar hij enkele jaren later ouderling wordt. Tijdens de inundatie verzorgt hij samen met ouderling D. Kodde te Biggekerke leesdiensten, voor de in Biggekerke wonende leden van de Gereformeerde Gemeente van Meliskerke. Als hij door P. Wouters, die de bootverbinding tussen het droge duingebied en het onder water staande achterland onderhoudt, wordt verzocht om te Biggekerke op zondag de samenkomst te leiden, heeft hij aanvankelijk nogal wat bezwaren. Of het watervrees was, of het varen op de zondag wordt niet duidelijk, maar hij laat zich ertoe overhalen. Hij neemt in 1946 het initiatief tot oprichting van een zelfstandige Gereformeerde Gemeente te Zoutelande. Hij doet dit in nauw overleg en samenwerking met zijn medebroeder D. Kodde. Vanaf de instituering van de gemeente, tot op het eind van zijn leven maakt hij als praeses deel uit van de kerkenraad van Zoutelande. Jarenlang verzorgt hij de catechisatie en tracht hij de gemeente verder uit te bouwen. Op 12 september 1972 overlijdt hij en volgt in die weg zijn vrouw, die hem ontviel op 3 mei 1967.

Zijn zoon Willem de Wolf, geboren 23 mei 1933, trouwt 17 april 1959 Maatje Wouters, geboren 21 januari 1935, diende de gemeente als diaken vanaf 7 juni 1974 tot de opheffing van de gemeente. Op verzoek heeft Willem onderstaande schets afgestaan van zijn oudste broer.

FLORUS DE WOLF

Florus was een zoon van Kristiaan de Wolf. Zoals zijn vader schrijft was Florus dikwijls ziek. Het schijnt dat Florus blindedarm ontsteking heeft gekregen en daarna buikvliesontsteking, wat de dood ten gevolge had. Onderstaand volgt het eenvoudig, onge Kunststeld schrijven van zijn vader.

***Gods vrije genade verheerlijkt aan Florus de Wolf,
geboren 7 December 1914. Overleden 23 Januari 1936.***

Op aandrang van enige vrienden enerzijds, en opdat mijn zoon zijn laatste woorden bij het nageslacht, inzonderheid zijn klein broertje welke 2 jaar oud was, anderzijds, niet in vergetelheid zouden geraken, heeft het Gode behaagd mij het besluit te doen nemen om zijn laatste woorden, onder biddend opzien tot Hem, te boek te stellen. Of het Hem behagen mag Zijn indachtigmakende Geest te schenken, Die in alle waarheid leiden kan. Geen eigen eer of gewin beogende, maar Hem Die harten en nieren beproeft en alleen in Zijn eigen werk verheerlijkt wordt, Wiens doen is enkel Majesteit en aanbiddelijke heerlijkheid. Wie dan ook alleen toekomt lof, eer, aanbedding en dankzegging van nu tot in alle eeuwigheid.

Het is niet mijn oogmerk een levensbeschrijving te geven, toch moet ik enkele dingen aanstippen.

Mijn zoon was in het opgroeien niet sterk en dikwijls is hij met een of andere ziekte aangetast geweest, alhoewel hij ijverig was in zijn werk als hij weer beter was; zodat het in dit opzicht mijn rechterhand was.

Hij was zeer zacht en stil, en leefde meestal afgetrokken van de wereld, en bracht zijn vrije tijd met lezen door. Zodat hij als gevolg hiervan veel kennis bezat, maar liet dit hoogst zelden merken.

Opgevoed onder de oude beproefde waarheid die naar de Godzaligheid is, ging hij trouw ter kerk. Boven deze deugden openbaarde hij helaas nooit iets, zelfs niet aan zijn naaste bloedverwanten, aangaande de dingen der eeuwigheid en het behoud van zijn onsterfelijke ziel. Totdat het de Heere behaagde hem op het ziekbed te werpen op 17 januari 1936. Welke ziekte hem zo aantastte dat hij 's nachts om 12 uur naar het ziekenhuis werd vervoerd en waar dadelijk operatief moest worden ingegrepen.

De dag daarop vraagde ik hem hoe het ging, meteen hem ook wijzende op de goede verpleging, waarop hij antwoordde: *Ach vader, het is hier een ontzaggelijk lijden, de dood grijnst mij van alle zijden aan.* En was alzo zeer terneergeslagen. De koorts nam gestadig toe. Ik bezocht hem steeds twee maal per dag, hem voorhoudende om zo mogelijk God in den gebede aan te loopen. Op 21 januari, op avondbezoek zijnde, mocht ik van de dokter het ziekenhuis niet meer verlaten. Waarna ik zijn moeder opbelde die dan ook dadelijk kwam. Hem vragende hoe het ging, keek hij mij zeer droevig en vragend aan en zat hij zo lichamenlijk als geestelijk in de benauwdheid, dat hij nauwelijks in staat was iets te antwoordden. De volgende dag kwam ook mijn broer Pieter er bij, waarover hij verblijd was, hem vragende of hij ook nog eens een gebedje voor hem wilde doen. Aan welk verzoek werd voldaan. 's Avonds bij hem komende zeide hij: *O Vader, ik ga sterven, dat zal wat zijn God zó te moeten ontmoeten.* Waarop ik hem antwoordde: *Ach mijn kind, je ligt thans met het gezicht van de dood op de rand van de eeuwigheid; en heb je daar nu nooit eens eerder met ernst aangedacht, daar God zoveel bemoeienissen met je heeft gemaakt, en je de middelen der genade ook al zolang mocht waarnemen?* Waarop hij antwoordde: *Ik ben er mijn leven lang*

mee bezet geweest, ik heb God tegengestaan zo lang als ik kon en de wereld met mijn beide handen vast gehouden. Ik zei hem: mijn zoon, je mag nog niet tot de wanhoop vervallen, je bent nog in het heden van genade, hoewel ter elfder ure, het mocht toch de moordenaar aan het kruis ook geschieden. Ach kun je niet eens een gebedje op zenden? Hij zeide: Ach vader, al onze gebeden, al onze Godsdienst is maar vorm, indien God dit zelf niet werkt. Daarna zei hij: ik heb gisteren ook de Heere gebeden of het Hem behagen mocht mij op te richten, dan beloofde ik Hem zou ik mijn ganse leven in Zijn dienst besteden, maar ach, vader ik had mijn lichaam op het oog, ik wilde dit behouden, maar nu zie ik dat vlees en bloed Gods koninkrijk koninkrijk niet beërven zullen. Mijn lichaam moet er aan. Want die weg is zo smal en de poort is zo eng; daar kan niets door als een naakte zondaar. Want indien het Gode liefd had mij gisteren mijn bede te geven, dan had ik even gelijk een Farao de wereld weer aangekleefd en gediend. Hierna sterk op mij ziende, zei hij: En nu vader, moet gij eens een zegen voor mij vragen, het zal eenmaal tegen u getuigen wanneer gij dit voor uw kind niet doet, of met valse schaamte bezet zijt dat gij dat niet durft. Gevoelende de kinderlijke vraag en de ouderlijke plicht, mocht ik hier aan voldoen.

Ook moet ik nog melden dat hij 's daags te voren zo zwak was dat hij zijn hoofd niet kon opheffen, maar werd nu zo gesterkt, zodat hij ging zitten. Een zuster (denkelijk een verpleegster) zei tot hem: *Ach Florus, je moet de weg zo zwaar niet voorstellen, God is toch liefde. De Heere Jezus is voor zondaars gestorven. Die klopt zal worden open gedaan.* En meer andere teksten. Haar met vrijmoedigheid aanziende, zeide hij: *Zuster wil ik u eens wat zeggen: God is liefde, staat ook boven de poort der hel geschreven, en daar zult ook gij terecht komen indien gij niet verandert van weg en leven. Want een mens moet wederomgeboren worden. O, arme zuster, gij zijt nog jong en de vindenstijd is het jonge leven. Roep de Heere nog aan, terwijl Hij nog te vinden is. Ik waarschuw u nog heden. Mijn woorden zullen in de eeuwigheid tegen u getuigen.* Waarop deze zuster verdween van de kamer.

Ik vraagde hem wederom of hij zelf nog niet eens een gebedje mocht doen. Waarop hij luide uitriep: *Heere, leer mij eens bidden zoals het behoort, om Uws verbonds wil, amen.* Daarna lag hij dikwijls met gesloten ogen en gevouwen handen, en was veel in zichzelf gekeerd.

Hierna werd hij aan zijn schuld ondekt, zeggende: *Ik zie mijn zonden van gedachten en woorden en werken als hemelhoge bergen voor mijn aangezicht oprijzen.* Hierna zei ik: *Hoe staat het nu Floor? Heb je dáár voor nog geen verzoening gevonden zodat je die grote reis kunt aanvaarden?* Hij antwoordde: *Ach neen, ik kan wel Gods gerechtigheid billijken en goed keuren, maar ik sta nog met een naakte ziel, ik moet naar het kruis.* Waarop hij hartroerend hard uitriep: *Geef mij Jezus of ik sterf, want buiten Jezus is geen leven maar een eeuwig zielsverderf!* Daarna zei hij: *Vader u moet eens uit Gods Woord lezen.* Ik vraagde hem wat ik lezen moest. Hij zei: *Een passelijk woord, het is allemaal Gods Woord. En daarom laat ik dat aan u.* Waarop ik Psalm 31 las. Waarna hij een poos met gesloten ogen en gevouwen handen lag. Daarna zei hij wederom: *Vader, je moest nog eens lezen.* Waarop ik Psalm 41 las waarna hij uitriep: *Amen, ja Amen!*

Ik zeide: Ach kind, heb je nu verzoening gevonden? En kun je straks God ontmoeten? Waarop hij met een glimlach op zijn aangezicht zeide: *O vader, nu heb ik geen spijt uit dit leven weg te moeten.* Zijn moeder zeide: *Kunt je daarop je hand geven?* Waarop hij antwoordde: *O ja, voor mij zal de eeuwigheid te kort zijn om dat wonder te kunnen bewonderen.* Waarop hij ons beiden de hand gaf. Daarna zei hij: *Laat ons samen bidden.* Een zustersverpleegster nam de deur in haar hand om heen te gaan. Hij dit ziende, zei: *O zuster, ik waarschuw u, loop er niet van onder, want deze mijn laatste woorden zullen in de eeuwigheid tegen u getuigen.* Waarop niemand weg ging, waarop hij overluid bad.

Daarna begeerde hij zijn eigen broertjes en zus bij hem te doen komen. Daar het nacht was en zij ver van hem verwijderd waren, zei ik hem: *Floor, kan dit niet anders?* Hij zei: *laat ze dan maar thuis. Maar dan moet u eens luisteren, Vader. En zal ik de verantwoordelijkheid die gij omtrent uw kinderen hebt eens op het hart binden. Waarop hij veel vermaande ze uit wereld te houden. O, dat arme kleine kind dat nog geen onderscheid kent tussen zijn rechter en linkerhand! Hier draagt gij de volle verantwoordelijkheid voor. Je moet ze van mijnentwege waarschuwen en de eeuwige dingen op het hart binden.* Waarna hij ons als ouders ook veel vermaande en de ernst aantoonde, ziende op de vergelding des loons. Ook zijn grootmoeder. *Zij staat*, zeide hij, reeds met haar ene been in 't graf. (Zij was 71 jaar.)

Ook moest ik nog enkele andere personen waarschuwen. *Zeg ze*, zo zei hij, *dat ze met hun denkbeelden en leer uit de Hervormde kerk voor eeuwig zullen omkomen. Want o vader, mijn tong is te kort om uit te spreken hoe arm een mens is buiten Christus. Al had hij de gehele wereld; want 't vlucht in de ure des doods alles weg!*

Een verpleegster zei toen: *Florus, je moet eens kalm worden en wat rusten.* Hij antwoordde haar: *O zuster, dit zondige lichaam heeft 21 jaar de wereld en de zonde gediend en zou ik nu dat laatste ogenblik dat ik leef niet besteden om God groot te maken en te verheerlijken?* Zij zei: *Ja, maar dan zal ik je nog een spuitje geven.* Hij zei: *Ach neen, ik moet nog zoveel waarschuwen en bidden. U moest mijn hoofd eens bedwelmen.* Waarop zij afliet en het niet deed.

Veelmaal was hij ook in zichzelf gekeerd en lag dan stil. Opeens sloeg hij zijn ogen op en zei: *O vader, hoort toch eens wat een leven?* Ik zeide niets te horen en vroeg: *welk leven hoor je?* Hij zei: *Zulk een ontzaglijk leven als van een geweldig zwaar onweder.* Ik vroeg wat of hij dacht, wat of dat betekende. *Wel*, zei hij, *het is de dood, daar komen ze al, ze komen om mij af te halen.* En was dan weer biddend of dankend werkzaam; soms eenzaam met God gemeenzaam. Maar ook wel hoorbaar met ons in gemeenschap en 2 verpleegsters.

Opeens zei hij: *Vader, je zult nog iets vreselijks met mij beleven, ik word in mijn hoofd en dat zal zo erg zijn. Je moet mij binden, anders dan kun je geen baas over mij.* Ge kunt begrijpen lezer, hoe ik van deze woorden schrok. Hij had het nauwelijks gezegd of hij begon zó te ijlen en in de weer te worden dat wij hem met zijn tweeën soms niet in bed wisten te houden. Maar God, Die nooit laat varen de werken Zijner handen, kwam hem hier ook niet te verlaten. Want hoewel geheel zijn verstand beneveld was, bewaarde hem de Heere toch, dat hij niet één ongepast, Godonterend woordje uitsprak. Wat ons grotelijks verblijdde.

Toen hij weer tot zichzelf kwam en als uit een slaap ontwaakte, vroeg ik hem of hij geen pijn gevoelde en of hij het niet benauwd had daar de ure des doods mderde. Hij zei: *O neen, vader, want dat zijn de verzenen maar die vermorzeld worden. Dit boze lichaam moet teniet gedaan worden. Ik achte dat niet meer.*

Hierop zei hij: *Vader nu zullen wij aan deze zijde van het graf al onze Godsdienstplechtigheden beëindigen met het allervolmaakste gebed dat Christus Zijn kerk geleerd heeft. Dat is voor Zijn gehele kerk en voor al Zijn volk. Nu moet gij alles sluiten met het 'Onze Vader'.* Aan welks verzoek ik voldeed.

Waarna hij afscheid nam en alzo is hij na enige ogenblikken nog geworsteld te hebben met die 'Koning der verschrikking' des morgens om 5 uur ontslapen. En alzo de eeuwige rust ingegaan, die er overblijft voor het volk van God.

PIETER DE WOLF

Pieter de Wolf geb. 13-6-1893 om 1700 uur te Zoutelande; overl. 7-12-1976 's-Gravenpolder. Deed belijdenis in de Geref. Gemeente te Middelburg, bij ds. van Oordt, 1907-1918. Hij trouwt 1-5-1918 te Meliskerke met Kornelia Johanna Looise, geb.12-8-1893 te Meliskerke; overleden 15-11-1978 te 's-Gravenpolder.

Pieter is 21 jaar ouderling geweest in de Geref. Gemeente te Aagtekerke en 19 jaar te 's-Gravenpolder.

Ds. C. v. d. Woestijne geeft een goed getuigenis van hem.

Overgenomen uit het Kerkblad van de Geref. Gemeente in Ned. te Barneveld, 1996.

Tijdens een nieuwjaarspreek van ds. Van de Woestijne op 1 januari 1977 in Ochten, over Psalm 32, haalde hij enkele herinneringen op over Pieter de Wolf:

'Er is kort geleden nog een ambtsdrager overleden, die vroeger ook de gemeente van Aagtekerke gediend heeft. Hij wist van Godswege dat hij ambtsdrager, ouderling, moest worden. Maar hij ging niet naar de ledenvergadering toe. 'Want ik weet', zei hij tegen iemand in de buurt, 'ik weet dat ik in het ambt kom en ik ben er liever niet bij als ze me kiezen'. Hij hield het nog een tijdje in beraad, maar hij heeft nadien jaren de gemeente gediend. Later, in de oorlog, moest hij verhuizen en heeft hij nog een gemeente gediend in Zuid-Beveland. Nu is hij kortgeleden op 83-jarige leeftijd overleden. Nog steeds zat hij voorin in de kerkenraadsbank. Vijftig jaar heeft hij de kerk gediend. En daar ging nog wat van uit ook. Hij had niet alleen kostelijke gaven om de gemeente te stichten, maar ook kostelijke genade. Ik ben vaak bij hem geweest in de eerste beginselen van mijn ziel, toen God leven aan mij schonk. Ik zei: 'Ach, ik wou toch wel eens een boek van je hebben'. Zelf had ik ze niet. Hij gaf me niet 'De viervoudige staat' van Boston, maar de samenspraak over de 'Bevindelijke Godegeleerdheid' van Verschuur. Na het lezen ervan vroeg hij: 'Waar val je nu het meeste voor?' Ik zei: 'Daar staat van een beproefde Godvruchtige, dat ben ik helemaal niet. Daar staat van een Letterwijze, dat ben ik ook niet, want ik weet er niets van. En daar stond in dat boek ook van een totale Onkundige; ik zeg: Daar lijk ik wel het meeste op. Maar als ik het eerlijk moet zeggen, dan voel ik me het meeste bij de Bekommerde.' Hij lachte toen maar. Hij zei niets, maar hij lachte maar.

'En nu moet je dát eens lezen', zei hij. Toen kreeg ik het boek 'De bijna christen ontdekt', van Mattheüs Meade. Toen ik dat boek gelezen had, zei hij: 'Hoe is je het bevallen?' Ik zei: 'Er deugt niets meer van me, helemaal niets meer'. Toen gaf hij mij de hand van harte gefeliciteerd. Tot aan de huidige dag heb ik aan dit tweede boek nog meer dan aan het eerste. Dat eerste heeft me bemoedigd en het tweede heeft me ontmoedigd, tot op mijn naakte bot. Toen moest ik er aan. Dat laatste ben ik nooit vergeten. O, daaraan kun je zien dat die oudjes wijs waren. Hij zei niet veel, maar hij gaf me toch maar een boekje. Zulke mensen hebben wijsheid van boven gehad. Des te meer achting draag ik hem nog toe want ik geloof vast dat hij nu eeuwig juicht voor de troon. Het zal nu voor hem wel eeuwig nieuwjaar wezen, dat wordt nooit meer oud.'

DAVID KODDE

Op 6 mei 1894 werd D. Kodde te Zoutelande geboren. Hij deed te Meliskerke, op 6 januari 1918, samen met zijn latere echtgenote Suzanna Melis, geboren 1 november 1897, openbare belijdenis des geloofs. David Kodde trouwde op 6 juli 1917. D. Kodde was in 1944 ouderling geworden te Meliskerke. Daarvoor bekleedde hij een aantal jaren het ambt van diaken. Hij maakte gedurende de periode van 1923 tot 1966 deel uit van de Provinciale Staten van Zeeland. Het burgemeestersambt, toen Zoutelande nog een zelfstandige gemeente was, werd door hem bekleed van 1929 tot 1959. In 1956 werd hij gekozen tot lid van de Tweede Kamer der Staten Generaal, waarvan hij 7 jaar deel uitmaakte. Naast deze ambten bekleedde hij nog verschillende andere functies in het openbare leven. Hij werd voor alle diensten die hij mocht verrichten, koninklijk onderscheiden tot Ridder in de orde van Oranje Nassau.

Kodde was een bekende persoonlijkheid. Hij heeft de klederdracht van de Walcherse boer gedragen tot op het laatst van zijn leven en mede om die reden was hij een bijzondere verschijning. Het laat zich verstaan, dat zijn helder verstand en bestuurlijk inzicht de kerkelijke gemeente van Zoutelande ten goede is gekomen. Hij was gedurende de eerste 11 jaar scriba. Als de kerkenraadsvergadering was afgelopen, waren de notulen op schrift gesteld en klaar om te worden ondertekend. Nog is veel van zijn werk in het archief van de Gereformeerde Gemeente van Zoutelande terug te vinden.

De laatste jaren van zijn leven tobde hij met zijn gezondheid. Tot iemand die hem bezocht zei hij: *Ik heb een opvolger voor de Kamer en voor mijn ambt, maar nu moet ik ook nog sterven....* Hij overleed op 7 september 1967. Hij is na de herdenkingsdienst, die in de Nederlands Hervormde kerk werd gehouden, onder grote belangstelling ten grave gedragen.

WILLEM LIEVENSE

We begonnen dit boek met Willem Pleijte en besluiten nu met zijn kleinzoon. Willem Lievense werd geboren op 3 januari 1883 te Zoutelande; in de volksmond "Willem van Daane", genoemd. Zijn vader Daniël Lievense was getrouwd met Magdalena Pleijte. Willem werd naar zijn opa vernoemd. Willem onderhoudt jarenlang de bodedienst tussen Zoutelande en Middelburg. Hij rijdt daartoe dagelijks met een combinatie van wagen en muilezel van Zoutelande naar de stad en terug. Hij wordt bij de instituering van de gemeente tot diaken gekozen en hoewel de laatste jaren niet actief, blijft hij in het bankje zitten tot op het einde van zijn leven.

Hij doet op 2 april 1906 te Meliskerke openbare belijdenis. Hij treedt in het huwelijk met de op 28 oktober 1885 te Aagtekerke geboren Willemina Faasse. Willemien uit Zoutelande moest tante zeggen tegen Willemien Faasse, de kosterin van Meliskerke. Willem, zowel als Willemien, nemen door hun innemende karakters en eenvoudigheid in hun optreden, een geheel eigen plaats in binnen de gemeente. Als er in het begin van de opbouw van de gemeente nog geen catechisatielokaal is, stellen zij daarvoor een gedeelte van hun woning beschikbaar. Ook vervullen zij samen de eerste jaren het kosterschap. Zijn korte stenen pijpje, dat hij ook op zijn laatste ziekbed nog rookt en zijn petje, dat bij de boerendracht behoort, verlenen hem een gemoedelijk aanzien. Hij geeft getuigenis, *"een pas te hebben voor de hemel"* en voegt zijn vrouw toe *geen leed te dragen om zijn heengaan, maar een maaltijd te houden*. Hij overlijdt te Zoutelande op 26 november 1963. Zijn vrouw overlijdt 4 januari 1970.

Hoofdstuk 4

Onderstaande bijdragen zijn opgesteld door mevrouw Chr. de Priester-de Visser te Middelburg en welwillend ter beschikking gesteld.

"JAN DE KORTE IS BINNENGEKOMEN"

Vóór de vereniging tot Gereformeerde Gemeenten, die in 1907 tot stand kwam, leefden de Gereformeerden Gemeenten onder het Kruis en de Gemeenten ontstaan uit de actie van wijlen Ds. Ledeboer, naast elkaar. Beide groepen hadden een zuivere belijdenis. Evenwel was van een kerkelijke eenheid geen sprake.

Zo was bijvoorbeeld op het Zeeuwse dorp Meliskerke, onder leiding van de oefenaar Jan Vader, in 1891 een gemeente gesticht, die zich aansloot bij de Kruisgemeenten. De gemeente van Meliskerke verzocht "Kruis"-dominees van elders in haar midden te komen preken. Dit heeft eraan meegewerkt, dat deze "Kruis"-dominees ook op Walcheren onder de volgelingen van Ds. Ledeboer steeds meer bekendheid kregen. In de loop der jaren groeiden de twee genoemde kerkformaties meer en meer naar elkaar toe, totdat eindelijk in 1907 de vereniging officieel tot stand kwam.

Alle persoonlijke moeilijkheden waren daarmee echter niet opgelost. In sommige gevallen zouden daar nog jaren overheen gaan.

Zo woonde er op Biggekerke een eenvoudige godvrezende man, Jan de Korte geheten. Het was zijn vermaak 's zondags op te gaan naar het Huis des Heeren. 's Zondagsmorgens vroeg stond hij op, maakte zijn boterhammen gereed en ging op stap. Langs een smal binnenpaadje, soms bijna niet begaanbaar vanwege de modder, bereikte hij Meliskerke. Maar het kerkje van de Kruisgemeente ging hij voorbij. Hij moest op Aagtekerke zijn, waar h Ledeboeriaanse Gemeente was. Dáár was hij lid en dáár kerkte hij, iedere zondag weer. Tussen de kerkdiensten at hij daar zijn boterhammen op en 's avonds zag men hem weer terugkeren naar Biggekerke.

Toen kwam de vereniging in 1907. Meliskerke en Aagtekerke behoorden nu beide tot de Gereformeerde Gemeenten. Feitelijk behoorde nu ook Jan de Korte op Meliskerke ter kerk te gaan. Maar dat deed hij niet. Hij had zich op Aagtekerke altijd thuis gevoeld; in dat kerkje had hij menigmaal geestelijk voedsel mogen vinden. Zou hij die plaats nu zo maar vaarwel zeggen? Die beslissing was te moeilijk. Jan de Korte ging, zoals voorheen, langs de kerk van Meliskerke, naar Aagtekerke, totdat . . . . hij in de weg van Gods voorzienigheid aan de gemeente van Meliskerke verbonden werd.

't Is weer zondag. Het weer is guur en de regen stroomt neer. Thuisblijven vandaag ? Jan de Korte denkt er niet aan. Dat doet hij immers nooit. Toch valt het weer hem tegen als hij eenmaal onderweg is. Hij doet er veel langer over dan normaal. Daar zijn de huizen van Meliskerke al; maar hij moet naar Aagtekerke. En dan in zulk bar weer. Hij worstelt verder, voorbij de kerk van Meliskerke. Maar de wind wordt steeds sterker en hij kan er bijna niet meer tegenop. Zal hij teruggaan? Er komt tweestrijd in zijn hart. Zal hij dit keer naar de kerk van Meliskerke gaan? Jan de Korte weet, dat Ds. Makkenze daar staat te preken en hij weet ook, dat de waarheid daar even zuiver gebracht wordt als op Aagtekerke. Hij aarzelt niet langer en gaat terug. De dienst op Meliskerke heeft intussen een aanvang genomen. Jan de Korte opent de deur en zet zich neer op de achterste bank. Direkt wordt zijn aandacht getrokken door de stem van Ds. Makkenze, die in het vuur van zijn betoog uitroept: "*Jan de Korte is binnengekomen*". Jan de Korte is binnengekomen'. Groot is de vreugde in het dorp, dat Jan de Korte binnengekomen is. (Maar veel groter nog zal de vreugde in de hemel zijn, als

een arme zondaar mag binnenkomen.) Verwonderd zit Jan de Korte neer. Hij weet niet wat dit allemaal betekent, maar hij voelt zich verbonden aan dit volk en deze plaats. Zijn besluit is genomen: Voortaan zal hij de kerk van Meliskerke niet meer voorbijlopen. Later is hem de uitroep van Ds. Makkenze duidelijk geworden. Deze had ter verduidelijking van zijn preek daarin een verhaal opgenomen van een visser, die in stormweer van de vloot was afgedwaald en door alle dorpelingen als verloren beschouwd werd. Toen enkele dagen later de doodgewaande visser - die dezelfde naam droeg als de kerkganger uit Biggekerke - de haven binnenviel, hoorde men overal in het vissersdorp de uitroep: "Jan de Korte is binnengekomen." Juist op het moment, toen ds. Makkenze dit vertelde, kwam Jan de Korte de kerk van Meliskerke binnen. En tot zijn dood toe is hij binnen de kring van deze gemeente gebleven.

Nadat Jan de Korte op die stormachtige zondag in het kerkgebouw van Meliskerke was binnengekomen, heeft hij er nog ongeveer zestien jaar gekerkt. Hij zette zich neer onder de prediking van ds. A. Makkenze, van lerend ouderling (later dominee) A. Verhagen, van ds. B. van Neerbos en van anderen, die de gemeente in vakante perioden dienden. Ook vele leesdiensten heeft hij bijgewoond. Wanneer zich een gelegenheid voordeed ging Jan de Korte naar de kerk om Gods Woord te horen. Ongetwijfeld heeft hij er ook zegen onder ontvangen. Maar daarover sprak hij weinig. Jan de Korte had een zwijgzaam karakter en was vooral wat zijn geestelijk leven betrof, zéér gesloten. Zelfs in de huiselijke kring. Ook als de ouderlingen op huisbezoek kwamen, was het soms moeilijk om tot een openhartig gesprek te komen. Nee, Jan de Korte kon en durfde niét ontkennen dat de Heere hem stil gehouden had op zijn levenweg. Dat was gebeurd bij het overlijden van zijn twaalfjarig zusje Martina. Hij zelf was toen zeventien jaar. Maar dan zweeg hij weer. En toch was er iets in het leven van deze zwijgzame man, zeker op oudere leeftijd, dat wees op een verborgen leven met God; dat hem kenmerkte als een "gast en vreemdeling op aarde". Wanneer hij voor het zijraampje in de huiskamer zat, vond hij zijn vermaak in het lezen van een oudvader. En als dan een van de huisgenoten ongemerkt binnen kwam, kon het gebeuren dat men hem met heimwee in z'n stem hoorde zeggen: "Wat is het toch een voorrecht dat ik niet altijd op de wereld behoef te blijven ...". Het kleine boekje van Woltherus ter Burg met "gebeden en gezangen voor elke dag van de week" droeg hij altijd bij zich. Daaruit las hij tijdens zijn wandelingen door het veld, of terwijl hij aan de kant van de weg in het gras uitrustte. Hij ging ook wel eens wandelen met één van zijn kleinkinderen. Zwijgend liepen ze dan vanaf Biggekerke in de richting van het strand. Zwijgend beklommen ze samen de duinen. Vandaar liet Jan de Korte zijn ogen dwalen over de Walcherse weilanden met de grazende koeien en schapen, en langs de wijde luchten met de zwermen zeemeeuwen en andere vogels. En eerbiedig zei hij:

*"Hij is 't Die de spijs geeft,
alles wat ter wereld leeft;
want Zijn grote goedigheid
geduurt in der eeuwigheid."*

"Die laatste twee regels", zo zei hij dan, "staan zesentwintig keer in Psalm 136. En dat is niet één keer te veel!" Maar ook aan het leven van Jan de Korte kwam een einde.

't Is juni 1926. Zijn stoel bij het zijraampje is leeg. De bedsteedeuren staan open en in de bedstee ligt de stervende pelgrim. Z'n vrouw en kinderen zitten in zijn nabijheid. Ze zijn diep onder de indruk van hetgeen er de laatste dagen gebeurd is. Vader is ziek geworden en hij beseft dat dit zijn einde zou zijn. Bange vrees heeft zijn hart vervuld. Hij vond benauwdheid en droefenis. Wat werd het hem tot schuld dat hij zóveel gezwegen en zo weinig tot eer van de Heere gesproken had!

Eerlijk heeft hij het voor de Heere, maar ook voor zijn vrouw en kinderen beleden. En de Heere zag in ontferming op hem neer; Hij vertroostte zijn ziel en gaf hem vrede in zijn hart.

Een vrede die alle verstand te boven gaat! Nu had hij voor allen die bij zijn bed kwamen een persoonlijk woord. Eén voor één heeft hij zijn kinderen vermaand en afscheid van hen genomen. Ook heeft hij nog gezegd dat hij hoop heeft gekregen dat de Heere in zijn nageslacht zal werken. En daarbij heeft hij één van zijn kleinzoons met name genoemd...

Nu is het stil in de sterfkamer. Ieder is met z'n eigen gedachten vervuld. Plotseling horen ze de stervende spreken: "Toe, luistert eens! O, luistert toch!" "Och vader", zegt één van de kinderen, 't is niets bijzonders, ik hoor niets dan het rumoer van de kinderen in de Dorpsstraat". "Nee, nee", zegt de oude vader, "dit is geen rumoer van kinderen. Dit is het zingen van de heilige engelen. Luistert toch! *Heilig, heilig, heilig, is de Heere der heirscharen!*" Dan zwijgt hij weer. Maar, even later klinkt zijn zwakke stem opnieuw: "Nu ga ik sterven, toe Maarten, lees jij nu Psalm 23 nog eens". Maarten pakt de oude Bijbel. Hij opent de koperen sloten en zoekt Psalm 23 op. Maar zijn ogen vullen zich met tranen en zijn stem stukt in zijn keel. Hij kan niet lezen. Zwijgend geeft hij de Bijbel aan zijn zwager Job. Deze leest met ontroerde stem:

*"Een Psalm Davids. De HEERE is mijn Herder, mij zal niets ontbreken. Hij voert mij zachtens aan zeer stille wateren. Hij verkwikt mijn. ziel; Hij leidt mij in het spoor der gerechtigheid, om Zijns Naams wil. Al ging ik ook in een dal der schaduw des doods, ik zou geen kwaad vrezen, want Gij zijt met mij; Uw stok en Uw staf die vertroosten mij... Als de Psalm ten einde is; zwijgt Job. De anderen zwijgen óók. Terwijl Psalm 23 gelezen werd, heeft de oude vader de laatste adem uitgeblazen. **"Jan de Korte is binnengekomen."***

Naschrift.

Jan de Korte werd geboren op 5 februari 1843 en overleed op 18 juni 1926. Hij was getrouwd met Jacoba Poppe, die op 5 februari 1930 overleed in de ouderdom van 85 jaar.

Jan was een zoon van Elisias de Korte en Maria Poppe. Elisias was een zoon van Nicolaas de Korte. Nicolaas was een zoon uit het eerste huwelijk van Elisias de Korte. De vader van Elisias was Kornelis de Korte die in 1778 en 1779 gevangen heeft gezeten omdat hij weigerde de nieuwe Psalmen te zingen. Zie het boekje: "Bevindingsweg en gevangenschap van K. de Korte", (geboren 31 juli en tijdens de Franse overheersing in de gevangenis te Middelburg omgebracht op 13 januari 1798).

Jan de Korte was de grootvader van ouderling Jan de Korte die op 2 juni 1985 overleed. Dit was de kleinzoon die de stervende grootvader met name noemde, toen hij zei hoop te hebben gekregen dat de Heere nog in zijn nageslacht zou werken.

CHRISTINA DE KORTE - DE KORTE, geboren 8 december 1872 - overleden 1 november 1944.

De ouders van Christien waren Elisias de Korte en Maria Poppe. Ze kreeg, samen met haar enige broer Klaas en haar zussen Jikkemien, Willemien en Laurien, een zeer nauwgezette opvoeding.

Reeds in haar kinderjaren had Christien diepe indrukken van dood en eeuwigheid, waarover ze in het algemeen weinig zei. Toen ze wat groter werd verdiende ze haar kost als naaister. Voor enkele dubbeltjes en een keer mee-eten ging ze een dag in een gezin naaien. Soms naaide ze een jak voor de boerin, maar ook verstelde ze de zware pilow-broeken van de boeren. Kortom, voor alles wat er te naaien viel stond ze klaar.

Op 1 juni 1900 trad ze in het huwelijk met Maarten de Korte (geboren 14 juni 1873). Het jonge paar betrok een klein nieuwgebouwd boerderijtje te Meliskerke.

Kerkelijk waren ze lid bij de Ledeboeriaanse Gemeente op St. Jan Ten Heere, te Aagtekerke. Of hun huwelijk kerkelijk bevestigd is, is onbekend. Op de ondertrouw-kaart staat het in ieder geval niet. Gezien het feit dat ds. D. Janse in die tijd alleen voor zo'n twintig gemeenten stond, is het niet denkbaar geweest dat hij alle huwelijken bevestigde.

In 1901 werd uit het huwelijk van Maarten en Christien een dochter geboren en in 1903 een zoon. Kort daarna werd Christien ernstig ziek, zodat men voor haar leven vreesde.

Op een dorp als Meliskerke kende men elkaar en wist men elkaars omstandigheden. Zo hoorde ook 'meester' Kersten, die in 1902 als oefenaar bij de Kruisgemeente van Meliskerke bevestigd was, van haar ziekte. En hoewel Christien en Maarten nooit bij hem naar de kerk kwamen, ging hij Christien tóch opzoeken. Dit bezoek heeft diepe indruk op Christien gemaakt, zoals ze later wel vertelde.

Toen ze wat opgeknapt was van haar ziekte verlangde ze om naar Gods Huis te mogen gaan. Maar ja, ze liepen altijd het 'kerkje van Jan Vader', waar meester Kersten dus preekte, voorbij en gingen naar Aagtekerke. Dat eind lopen was voor Christien toch nog te zwaar en gelet op het goede contact dat ze gehad had met meester Kersten, besloot ze eens een keer bij hem ter kerke te gaan, wat ze op een zondagmiddag ook metterdaad deed. Toen de jonge oefenaar die middag zijn ogen over de gemeente liet gaan, zag hij ook Christien de Korte zitten. In zijn gebed haalde hij aan, hoe één die zo ernstige ziek geweest was, aanwezig mocht zijn. Hartelijk droeg hij haar noden én de noden van haar gezin aan de Heere op. Toen Christien thuis kwam was ze diep onder de indruk, zowel van de preek als van het gebed van meester Kersten. Maarten is naderhand nog enkele malen naar Aagtekerke naar de kerk geweest, maar spoedig zijn ze overeengekomen om voortaan op Meliskerke bij meester Kersten naar de kerk te gaan. Tot hun dood toe zijn beiden lid van de Gereformeerde Gemeente te Meliskerke gebleven.

't Is oktober 1944. Veel is er gebeurd in de jaren die voorbijgingen. Bijna 43 jaar hebben Maarten en Christien samen lief en leed gedragen. En toen, in april 1943, is Maarten na een ziekbed van enkele dagen, overleden. Christien is nu bijna 72 jaar. Nog altijd woont ze in hetzelfde huis in Meliskerke, dat in 1900 gebouwd werd. Haar zoon Jan en zijn vrouw en dochtertje wonen bij haar in. De oorlogstoestand op Walcheren is erg spannend. Bijna dagelijks vinden er luchtaanvallen plaats. Geallieerde vliegtuigen hebben pamfletten gestrooid, bestemd voor de bewoners van de eilanden in de monding van de rivier de Schelde. Daarin staat onder andere: "Het is zeer waarschijnlijk, dat de vijandelijke troepen en installaties binnenkort aan een hevig en langdurig luchtbombardement zullen blootstaan". "Niet alleen een luchtbombardement, maar het gevaar van overstroming bedreigt eveneens uw

leven en dat van uw families". "Verlaat de eilanden of indien dat niet mogelijk is, verhuist dan ONMIDDELLIJK met uw families naar een veilige plaats op de eilanden".

Waar is het veilig op Walcheren? In Vlissingen zijn gedurende de gehele oorlog af en toe bommen gevallen. Maar nog zo kort geleden vielen er ook bommen op Biggekerke en in de buitenwijken van Middelburg. Er is maar één Schuilplaats waar veiligheid is. Dat is de Schuilplaats uit Psalm 91: *"Die in de Schuilplaats des Allerhoogsten is gezeten, die zal vernachten in de schaduw des Almachtigen"*.

3 oktober: 't Is ongeveer half 2 in de middag. Christien kijkt naar buiten en ziet een groot aantal zware bommenwerpers in de lucht. En wat vliegen ze deze keer laag! Dan .... een hevig gedreun! Nee, 't is niet vlakbij, maar Christien beseft heel goed dat de kuststrook gebombardeerd wordt. Hoeveel mensen zullen het leven weer laten? Enkele uren later hoort ze, dat de dijk bij Westkapelle gebombardeerd is. Langzamerhand komen er ook berichten binnen over het aantal slachtoffers. Tenslotte blijkt dat bij dit bombardement op Westkapelle ongeveer 200 mensen om het leven gekomen zijn... Intussen stroomt het water Walcheren binnen, maar niet voldoende om de Duitse bezetter te verdrijven. De dijken moeten op méér plaatsen vernield worden. Op 7 oktober worden de dijken bij Vlissingen en bij het fort Rammekens gebombardeerd en op 11 oktober de dijk bij Veere. Nu stroomt het water met kracht Walcheren binnen. Geen 'nooddijken' kunnen de golven van de zee tegenhouden! Ook op Meliskerke verneemt men dat het water steeds nader komt. Christien is vrij rustig. Verleden jaar, toen haar man overleed, werd ze kennelijk ondersteund door de woorden: *"Als Hij stilt, wie zal dan beroeren?"* (Job 34 : 29) Diezelfde God leeft nog! In de nacht van 18 op 19 oktober komt het water in huis. Bedden, kleren en enkele andere noodzakelijke dingen worden naar de zolder gebracht. Ook de bewoners gaan naar de zolder, wachtend tot het dag wordt en er wellicht een boot langs komt, die hen naar de wat hoger gelegen dorpskern kan brengen. In de loop van de dag komt er een roeiboot. Voorzichtig daalt Christien zover mogelijk de trap af. Sterke mannen met laarzen aan, grijpen haar vast en dragen haar naar de boot. Ook haar schoondochter en de baby worden naar de boot gedragen en zo worden ze naar het dorp geroeid. Jan blijft nog even achter om te zien of er nog iets te redden valt. Voordat de avond valt wordt hij ook opgehaald. En zo komen Christien en Jan met zijn gezin op het dorp, waar ze door vrienden hartelijk worden ontvangen en een voorlopig onderdak vinden. Maar de dorpskern van Meliskerke is spoedig overvol. Daarom wordt besloten dat een aantal personen naar Zoutelande geëvacueerd zal worden. Deze evacuatie vindt plaats op maandag, 23 oktober. Ook Christien en het gezin van Jan worden per roeiboot naar Zoutelande gebracht. Christien wordt met liefde opgenomen in het gezin van Daan en Henny Lievense, [Daan is een zoon van Willem Lievense, diaken] terwijl het gezin van Jan bij de bureu ondergebracht wordt. Af en toe is het onrustig door overvliegende vliegtuigen, maar toch vallen er de eerste dagen geen slachtoffers. Op zondag 29 oktober wordt nog een kerkdienst gehouden. Deze dienst wordt echter onderbroken door een bombardement, zoals men op Zoutelande nog niet heeft meegemaakt. Twee doden zijn te betreuren. Ook maandag 30 oktober wordt de kuststrook onder vuur genomen. De volgende dag, dinsdag 31 oktober, is het vrij rustig.

Dan wordt het woensdag, 1 november. Christien komt uit haar slaapvertrek en wenst haar gastheer en zijn vrouw goedemorgen Ze ziet er bedrukt uit. Dit is voor Daan aanleiding om te vragen: "Heb je niet geslapen, Christien? 't Lijkt wel of er tranen in je ogen staan". Christien snikt. En dan zegt ze zacht: "Nee, ik kòn niet slapen. We leven in zo'n ernstige tijd. Ieder ogenblik kan ons leven afgesneden worden. De Heere heeft wel eens bemoeienissen met me gemaakt in m'n leven maar ik ben al zo oud. En m'n schuld staat nog open. Ik kàn zo niet sterven". Enkele ogenblikken daarna begint het oorlogsrumoer weer, harder dan ooit tevoren.

Zoutelande wordt beschoten met granaten, vanaf schepen op zee en vanuit vliegtuigen uit de lucht! 's Morgens worden reeds enkele personen dodelijk getroffen. De toestand wordt onhoudbaar! 's Middags zegt Daan: "Ik durf niet meer hier in huis blijven. Laten we naar de schuilkelder van buurman De Wolf gaan. Wellicht is het daar toch wat veiliger dan hier". En zo zoeken Daan en z'n vrouw en Christien veiligheid in de schuilkelder van de buurman, waar reeds méér mensen een plekje hebben gevonden. 't Wordt vijf uur. Een gierend geluid klinkt door de schuilkelder. Een kleine granaat vliegt binnen, raakt één van de aanwezigen bij de schouder en dan .... de granaat raakt de hand van Christien, boort zich door haar buik en komt er aan de achterzijde van haar lichaam weer uit. Daar schiet de granaat de grond in, zonder tot ontploffing te komen. O, wonder van Gods voorzienigheid! Was deze granaat wèl geëxplodeerd, dan zouden er wellicht vele doden gevallen zijn. Daan loopt verschrikt op Christien toe. Ze is dodelijk gewond, maar goed bij kennis. "O Christien", zegt Daan, "ben je nu niet boos op me dat ik je hier gebracht heb?" Rustig klinkt het antwoord: "Nee Daan, jij hebt me niet hier gebracht. God bracht me hier". Spoedig komt Jan binnen, die intussen gewaarschuwd is. Hij knielt bij z'n moeder neer. Ze zegt tegen hem: "Jan, nu gaat je moeder sterven, hoor!" Daan haalt een bed uit z'n huis en legt dat neer in de schuur van buurman De Wolf, naast de schuilkelder. Voorzichtig pakken ze Christien op en dragen haar naar de schuur, waar ze in ieder geval wat gemakkelijker kan liggen. Buurman De Wolf (die ouderling is van de Gereformeerde Gemeente op Meliskerke) komt er óók bij staan. Hij vraagt: "Heb je nog hoop, Christien?" Duidelijk klinkt het antwoord: "Ja, want de Heere is overgekomen". "Hoe dan?" vraagt hij. "Met de woorden uit Psalm 130:

*Dat Israël vast bouwe
Op God de hope zijn;
Want vol genaad' en trouwe
Is de HEER' en God mijn.
Hij is't, Die onbezweken
Israël gans bevrijdt
Van zonden en gebreken,
Die Hij meteen scheldt kwijt."*

Wat een wonder! 's Morgens liep ze nog met het pak van zonde en schuld op haar rug, niet wetend hoe ze het ooit kwijt moest raken. En 's middags mocht ze ervaren, dat het voor de Heere maar een wenk van Zijn liefde en almacht is. Al haar zonden en gebreken werden haar meteen kwijt gescholden! Dan komt de dokter de schuur binnen. Tussen alle beschietingen door heeft iemand er kans toe gezien hem te waarschuwen. Hij knielt bij het gewonde vrouwtje neer en ziet meteen dat dit hier naar het lichaam een hopeloos geval is. Hij vraagt: "Zal ik u een injectie geven?" Het antwoord van Christien is een wedervraag: "Denkt u dat dit mijn leven nog kan verlengen?" "Nee", zegt de dokter, "dat is niet mogelijk. Maar u zult verschrikkelijke pijn krijgen of misschien al hebben. Een injectie zou de pijn wat kunnen verzachten". Christien begrijpt het en ze zegt: "Dan wil ik géén injectie hebben. Ik wil liever bij m'n volle verstand sterven".

Even later klinkt het weer door de schuur:

*Hij is 't, Die onbezweken
Israël gans bevrijdt
Van zonden en gebreken,
Die Hij meteen scheldt kwijt.*

Na even gerust te hebben zegt ze: "God is goed en ik ben slecht". En dan weer tegen Jan: "Jullie zullen toch nooit boos op God zijn, omdat ik op deze wijze moet sterven?" Nog enkele malen herhaalt ze de woorden uit Psalm 130.

Dan zegt ze: "Nu zal het niet lang meer duren, Jan, want ik kan je niet meer zien, dus mijn ogen zijn gebroken". "Dag Jan, dag Kee! Doet de groeten aan de andere kinderen en kleinkinderen en weest allen Gode bevolen".

Ze sluit haar ogen en stil en rustig blijft ze nog enkele ogenblikken liggen. Geen zweem van angst of vrees is te bespeuren. Zonder enige doodsstrijd blaast ze de laatste adem uit. Voor Christien is de *bevrijding* werkelijkheid geworden!

Een dag later, op 2 november, wordt Zoutelande door de geallieerde soldaten bevrijd. Vele doden zijn te betreuren en moeten ook begraven worden. Maar het oude kerkhof, aan de voet van de duinen, is vol, en het nieuwe kerkhof staat onder water. Besloten wordt, zoveel mogelijk toch op het oude kerkhof te begraven, in de groenstrook naast de bestaande graven. Daar wordt op maandag 6 november ook het stoffelijk overschot van Christien de Korte ter aarde besteld. Van de dertien kinderen en kleinkinderen kunnen er slechts drie aanwezig zijn. Maar verschillende vrienden van Meliskerke, die ook op Zoutelande geëvacueerd zijn, alsook de vrienden van Zoutelande die zo goed voor haar gezorgd hebben, zijn bij de begrafenis tegenwoordig. Ouderlijk K. de Wolf heeft de leiding. Hij leest Jesaja 55 en houdt naar aanleiding daarvan een korte meditatie. Hij schetst de overledene, die hij ook op huisbezoek wel ontmoet heeft, als "Een stille in den lande". Op het kerkhof aan de voet van de duinen, vlakbij het hek, is haar graf gedolven. Nadat ouderling De Wolf nog enkele woorden gesproken heeft en de kist is neergelaten, wordt door de aanwezigen gezongen Psalm 130:4 (berijming Datheen), het vers dat verschillende malen van de stervende lippen van de overledene geklonken heeft:

*Dat Israël vast bouwe
Op God de hope zijn;
Want vol genaad' en trouwe
Is de HEER' en God mijn.
Hij is 't, Die onbeweken
Israël gans bevrijdt
Van zonden en gebreken,
Die Hij meteen scheldt kwijt.*

Naschrift:

Maarten en Christien de Korte waren de ouders van m'n moeder, dus mijn grootouders. Toen m'n grootmoeder overleed, was ons gezin (m'n ouders, m'n broer en ik) voor het water gevlucht en ondergebracht in een kantoorgebouw in Middelburg. De omstandigheden rondom het sterven van "opoe" zijn bekend gebleven door brieven en vertellingen van oom Jan en z'n vrouw, die alles persoonlijk meegemaakt hebben. Hoewel opoe een gesloten natuur had wat haar innerlijk leven betrof, was het toch te bemerken dat ze dicht bij de Heere en Zijn Woord leefde. Altijd kregen wij, als kleinkinderen, een vermanend woord van haar mee. Dit blijkt ook uit het versje dat ze in mijn poëzie-album schreef op 9 november 1939:

Schonk de Heer' u Mozes' keuze,
Daarvan hadt gij nooit berouw.
Want dan zou de Heer' u leiden.
Hij alleen, Hij blijft getrouw.
Dan zoudt gij voor uw ijdel spelen,
Dat toch dikwijls gaat vervelen,
Bidden leren om genâ,
Om het bloed van Golgotha.

Christien de Priester-de Korte

Geraadpleegde literatuur en bronnen

- J. van Dam: Komt luistert toe, deel 1. 2. 3. 4. 5. (Sint-Philipsland, 1981-1993).
- P. Davidse: Die trouwe houdt, 1891-1991 100 jaar Gereformeerde Gemeente Meliskerke (Meliskerke 1991).
- P. Davidse: Het beschermend Schild. 100 jaar Gereformeerde Gemeente Oostkapelle (Geref. Gemeente Oostkapelle, 2000)
- P. van Dijke: Het veelbewogen leven en de rijk gezegende arbeid van den nu zaligen Heer P. aan Dijke. in leven Gereformeerd leeraar te St. Philipsland. Inleidend woord van D. Wijting (Ede, 1969).
- Gemeente Archief en Zeeuws Archief Middelburg.
- P. Ingelse: Zestal eenvoudige oefeningen van P. Ingelse, in leven leerend ouderling bij de Geref Gem. van wijlen Ds. Ledeboer (Middelburg, z.j.).
- D. Janse: Ter gedachtenis van Ds. David Janse, predikant bij de Gereformeerde Gemeente te Middelburg, bevattende 8 brieven omtrent zijn levensgeschiedenis (Middelburg, 1902).
- C. de Jongste: Klacht en Jubel, 1. Facetten uit de 'kleine kerkhistorie' rondom Ds. Nicolaas Hendrik Beversluis (Zwijndrecht, 1983).
- Ds. G. H. Kersten. Bedroefden om der bijeenkomsten wil (Utrecht, 1985).
- Jac. de Korte Ez., Het ontstaan en de geschiedenis van de Gereformeerde Gemeente te Meliskerke. Inleiding voor de leesvereniging te Meliskerke, 1936.
- Kranten en tijdschriften:
- K. de Korte: Ter herinnering, bevindingsweg en gevangenschap van K. de Korte (Rotterdam z.j.).
- Notulen Algemene Vergaderingen Ledeboeriaanse Gemeenten (1883-1907) berustend in het archief van de Geref. Gem. Middelburg.
- H. M. Stoppelenburg: Uit de dagen van ouds (Aagtekerke, 1976).
- J. Vader: Eenige brieven van den Eerwaarden Heer Jan Vader (Veenendaal, 1977).
- J. M. Vermeulen: Toen hij 't ambt ontvangen zou. Leven en werk van ds. P. van Dijke (1812-1883) Zwijndrecht, 1984).
- J. M. Vermeulen: In de lijn van Ledeboer, 1940-1948. (Krimpen a/d IJssel, 1990)
- Dr. J. Wesseling: De Afscheiding van 1834 in Zeeland, deel 1 en 11 (Barneveld 1987 en 1989).
- J. Westerbeke: Door water en vuur. Brieven van ds. L. Boone aan Katharina Flipse. (Middelburg, 1992).

10 brochures in de serie: *kinderen Gods op Walcheren in de 19^e en 20^e eeuw*.

1. DOOR GOD GEROEPEN.
Uit het leven van ds. David Janse en facetten uit de historie van de Ledeboeriaanse gemeente te Middelburg.
Nagelaten in zijn brieven en in kerkelijke notulen.
2. BIJ DE MENSEN VERACHT MAAR BIJ GOD UITVERKOREN.
Uit het leven van Jan Vader, oefenaar te Meliskerke.
3. IK HEB GELOOFD; DAAROM HEB IK GESPROKEN.
Levensbeschrijving van Zacharias Verhage, Molenaar te Meliskerke;
Door hemzelf beschreven. *VOLGT T. Z. T.*
4. DE BEKERING VAN WILLEM PLEIJTE
te Zoutelande en een eenvoudige oefening.
Met historische gegevens Gereformeerde Gemeente Zoutelande.
De bekering en sterven van Florus de Wolf en anderen.
5. DOOR LIJDEN GEHEILIGD.
Levensschets van oefenaar Pieter Ingelse; twee oefeningen;
drie brieven van zijn vrouw en drie brieven van zijn schoondochter.
6. EEN NIEUW VADERLAND GEKREGEN.
Bijzonderheden uit het leven en de bekering van Adriaan Dingemans,
diaken in de Ledeboeriaanse gemeente te Middelburg.
7. GENADE EN EER ONTVANGEN.
Geschiedenis van de Ledeboeriaanse gemeente te St. Jan ten Heere.
Met levensschets van ouderling Pieter de Voogd, Jacob Corré, Hubrecht Bimmel
en brieven van Maatje en Christina Bimmel.
8. DOOR GOD GELIEFD.
Verhaal uit het leven van Cornelia de Visser-Moens te Aagtekerke,
door haarzelf beschreven.
En korte mededelingen uit haar vriendenkring.
9. DOOR DE TROUWE VERBONDSGOD GELEID.
Mededelingen uit het leven en brieven van Cornelia de Visser-de Visser
te Middelburg.
10. DOOR DE HEERE AFGEZONDERD.
Korte levensschets van: Catharina Barbera Roose-Bollinger; Sara Louisa Hollebrands;
Evangelist Jac. Ball, ds. A. Janse, ds. L. Hubregtse, ds. Chr. Van de Woestijne, ds. M. van
de Ketterij.
Levensschets en brieven van Mevr. A. A. Vermerris-Geuze.